

NACIONALNA STRATEGIJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI 2025-2029

RADNA VERZIJA

Sadržaj:

UVOD	2
Usklađenost sa nacionalnim strateškim okvirom	5
Međunarodne obaveze Crne Gore	12
EU okvir za rodnu ravnopravnost	14
Rodna ravnopravnost i životna sredina	17
ANALIZA STANJA	18
Prethodni period sprovođenja javne politike (2021-2025)	18
Oblast I: Unapređenje normativnog i institucionalnog okvira, uključujući preporuke CEDAW komiteta	20
Pravni okvir za rodnu ravnopravnost	20
Institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost	24
Oblast II: Ekonomsko osnaživanje žena	31
Oblast III: Obrazovanje i nauka	35
Oblast IV: Političko učešće i odlučivanje	39
Oblast V: Socijalna i zdravstvena zaštita	42
Oblast VI: Suzbijanje rodno zasnovanog nasilja	46
Oblast VII: Kultura i mediji	50
SWOT analiza	55
FINANSIJSKI OKVIR	57
NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJA	57
Evaluacija	59
INFORMACIJA ZA JAVNOST	59

UVOD

Rodna ravnopravnost predstavlja osnovno ljudsko pravo i temelj pravednog, inkluzivnog i prosperitetnog društva koje Crna Gora postepeno gradi. Ona osnažuje pojedince, jača zajednice i podstiče održivi razvoj, omogućavajući svim građanima/kama da ravnopravno učestvuju u društvenim, ekonomskim i političkim procesima i ostvaruju koristi od njih. Crna Gora se odlučno zalaže za unapređenje rodne ravnopravnosti kao jednog od ključnih prioriteta, u skladu sa ustavno zagaranovanim vrijednostima jednakosti, različitosti i poštovanja ljudskog dostojanstva.

Uprkos napretku u poslednjih nekoliko decenija, sistemske barijere, kulturne norme i strukturne nejednakosti nastavljaju da održavaju rodne disparitete. Žene, djevojke i djevojčice često se suočavaju sa nejednakim pristupom obrazovanju, zapošljavanju, rukovodećim ulogama u različitim sferama, zdravstvenoj zaštiti i bezbjednosti, dok štetni stereotipi i predrasude podrivaju napredak za cjelokupno društvo. Ovi izazovi ne samo da ograničavaju individualni potencijal već i ometaju kolektivni rast i inovacije. Rješavanje navedenih izazova nije samo moralni imperativ države Crne Gore - to je strateška neophodnost za izgradnju i njegovanje otpornih i dinamičnih zajednica.

Crna Gora je prethodnih decenija preduzela značajne korake na uspostavljanju pravnog okvira za promociju i zaštitu ženskih ljudskih prava i ljudskih prava osoba drugačijih polnih i rodnihi identiteta. Ustavom Crne Gore¹ utvrđeno je da:

- država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti (član 18),
- zabranjena je svaka neposredna i posredna diskriminacija po bilo kom osnovu, ali da se mogu primjenjivati posebne mjere čiji je cilj stvaranje jednakih mogućnosti (član 8).

Takođe, u prethodnom periodu usvojeni su i sprovode se Zakon o rodnoj ravnopravnosti² i Zakon o zaštitniku ljudskih prava i sloboda³ kojima se bliže uređuje promocija i zaštita ovih prava i stvaraju uslovi za osnaživanje žena i osoba drugačijih polnih i rodnihi identiteta, i definišu prioritete oblasti i ciljevi koji bi trebalo da doprinesu smanjivanju rodne nejednakosti u svim oblastima društvenog, ekonomskog, političkog i kulturnog života. Zakonom o zabrani diskriminacije⁴ zakonodavni okvir se dodatno učvršćuje kroz integrisanje međunarodnih principa i standarda za zaštitu od diskriminacije.

Nivo rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori je redovno ocijenjen kroz čitav niz izvještaja o napretku koje u ovoj oblasti objavljuju Evropska komisija, Komitet Ujedinjenih nacija za nadzor nad sprovođenjem Konvencije za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena - CEDAW, Grupa eksperata Savjeta Evrope za nadzor nad sprovođenjem Konvencije Savjeta Evrope za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama - GREVIO, Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netrpeljivosti (ECRI), kao i Ujedinjene nacije, kroz Univerzalni periodični izvještaj o stanju ljudskih prava (UPR).

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti za period 2026-2029, predstavlja peti strateški dokument u ovoj oblasti koji je usvojila Vlada Crne Gore. Prethodna četiri ciklusa javne politike (2007-2013, 2013 - 2017, 2017 - 2021, 2021-2025), pokazali su da stepen rodne ravnopravnosti još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou. Praksa pokazuje da, i pored postojanja zakonskih normi, institucije sistema još uvijek nisu u stanju da pruže efikasnu i efektivnu zaštitu od diskriminacije nad ženama i osobama drugačijih polnih i rodnihi identiteta, a naročito onima, koji pripadaju ranjivim

¹ Ustav Crne Gore, <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>

² Zakon o rodnoj ravnopravnosti, <https://www.gov.me/dokumenta/29ff3f56-1178-46c4-8945-e291913aa949>

³ Zakon o zaštitniku ljudskih prava i sloboda,

https://www.ombudsman.co.me/docs/Zakon_o_zastitniku_ci_ljudskih_prava_i_sloboda_Crne_Gore.pdf

⁴ Zakon o zabrani diskriminacije, https://www.ombudsman.co.me/docs/1612165541_zakon-o-zabrani-diskriminacije.pdf

društvenim kategorijama ili osobe koje su izloženi višestrukoj diskriminaciji (lica s invaliditetom, Romkinje i Egipćanke, starije osobe i osobe koje žive u udaljenim ruralnim područjima Crne Gore).

U tom pogledu, novim strateškim dokumentom teži se uspostaviti sveobuhvatna mapa puta za pokretanje i nastavak značajnih i mjerljivih društvenih promjena. Strateški dokument je zasnovan na međunarodnim okvirima kao što su Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Ciljevi održivog razvoja UN (SDG 5), gdje je akcenat stavljen na sledeće principe:

Anti-diskriminatorni pristup

Ekonomsko osnaživanje žena

Pravedne mogućnosti za sve: Uklanjanje prepreka u obrazovanju, zapošljavanju i liderstvu

Politička participacija

Osporavanje predrasuda i stereotipa i promovisanje poštovanja

Ugrađivanje rodno odgovornih politika u upravljanje, kadrovske prakse i pružanje usluga

Odgovornost: Prikupljanje rodno razvrstanih podataka, praćenje napretka i osiguranje transparentnosti

Grafik br. 1: Osnovni principi strateškog dokumenta

Posvećenost Crne Gore rodnoj ravnopravnosti evidentna je kroz trenutno važeći zakonski okvir i aktivno civilno društvo, ali i dalje postoje značajni izazovi prilikom implementacije zakona i javnih politika u oblasti rodne ravnopravnosti. Participativan proces definisanja javnih politika predstavlja jedan od glavnih uslova za unapređenje rodne ravnopravnosti. Pekinška platforma za akciju usvojena 1995. godine, podstiče i promoviše aktivno uključivanje svih javnih, privatnih i civilnih aktera da zajedno rade na ravnopravnosti žena i muškaraca. Prema Pekinškoj platformi, nacionalna struktura za unapređenje ravnopravnosti između žena i muškaraca je efikasna ako postoje:

„institucionalni mehanizmi ili procesi koji olakšavaju decentralizovano planiranje, implementaciju i praćenje sprovođenja javnih politika, u cilju uključivanja građana/ki, civilnog sektora i svih zainteresovanih strana“

Upravo zato, opšti strateški cilj ove strategije je unapređenje rodne ravnopravnosti kroz smanjenje strukturnih i sistemskih rodni nejednakosti, osnaživanje žena i djevojčica, kao i kroz integraciju principa rodne ravnopravnosti u sve sfere javnog i privatnog života, čime se doprinosi razvoju pravednijeg i inkluzivnijeg društva.

Strategijom je predviđen jedan sveobuhvatni strateški cilj:

"Unapređenje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori kroz smanjenje sistemskih i strukturnih nejednakosti, osnaživanje žena i djevojčica, prevenciju i eliminaciju rodno zasnovanog nasilja, te integraciju principa rodne ravnopravnosti u sve sfere javnog i privatnog života, u cilju izgradnje pravednijeg, inkluzivnijeg i održivog društva."

Strateški cilj obuhvata sledeće operativne ciljeve:

- **Unapređenje normativnog okvira i institucionalnog okvira, uključujući preporuke CEDAW Komita** - Donošenjem i primjenom novog Zakona o rodnoj ravnopravnosti i drugih relevantnih propisa jasno će se definisati obaveze institucija, mehanizmi nadzora i sankcionisanja, čime se jača odgovornost i primjenjivost rodno odgovornih politika. Uspostaviće se Nacionalna agencija za rodnu ravnopravnost sa jasnim mandatom, autonomijom i kapacitetima, dok će se Nacionalni savjet za rodnu ravnopravnost osnažiti kao međuresorno savjetodavno tijelo, čime će se povećati efikasnost koordinacije i implementacije politika;
- **Ekonomsko osnaživanje žena** - Podržaće se aktivnosti koje omogućavaju ravnopravan pristup tržištu rada, preduzetništvu i resursima, kao i smanjenje ekonomskih prepreka i nejednakosti koje utiču na položaj žena.
- **Obrazovanje i nauka** - Rodna ravnopravnost u obrazovanju i nauci ključna je za razvoj društva zasnovanog na jednakim šansama. Cilj je eliminisati rodne stereotipe iz obrazovnog sistema, obezbijediti ravnopravan pristup kvalitetnom obrazovanju za djevojčice i dječake na svim nivoima, te podstaći veće učešće žena u nauci, tehnologiji, inženjerstvu i matematici (STEM oblastima). Poseban fokus stavljen je na integraciju principa rodne ravnopravnosti u nastavne planove i programe, stručno usavršavanje nastavnog kadra i razvoj istraživačkih politika koje prepoznaju rodnu dimenziju;
- **Političko učešće i odlučivanje**- Jednaka zastupljenost žena i muškaraca u procesima donošenja odluka temelj je demokratskog društva. Ovim ciljem želi se podstaći ravnopravna participacija žena u političkom i javnom životu, unaprijediti mehanizmi za primjenu kvota i podsticajnih mjera, kao i ojačati ulogu žena u vođenju politika na lokalnom i nacionalnom nivou. Fokus je na uklanjanju institucionalnih i društvenih prepreka koje ograničavaju učešće žena u odlučivanju, kao i na podršci ženama liderkama;
- **Socijalna i zdravstvena zaštita** - Cilj je obezbijediti rodno senzitivne i dostupne socijalne i zdravstvene usluge koje odgovaraju na specifične potrebe žena i muškaraca tokom životnog ciklusa. To uključuje unapređenje pristupa seksualnom i reproduktivnom zdravlju, zdravlju žena u ruralnim sredinama, kao i osnaživanje servisa socijalne zaštite za žene koje se nalaze u situacijama rizika, siromaštva ili nasilja. Strategija predviđa razvoj politika koje prepoznaju neplaćeni rad, brigu o članovima porodice i potrebu za balansiranjem profesionalnog i porodičnog života;
- **Suzbijanje rodno zasnovanog nasilja** - U fokusu će biti prevencija nasilja, zaštita i podrška žrtvama, kao i unapređenje pravosudnog sistema kako bi se osigurala pravda i odgovornost za počinioc. Posebna pažnja biće posvećena jačanju kapaciteta institucija (policija, centri za socijalni rad, tužilaštvo, sudovi) za efikasno postupanje, uz senzibilizaciju i obuku kadrova. Unaprijediće se koordinacija među sektorima i implementacija međunarodnih standarda, naročito Istanbulske konvencije;
- **Kultura i mediji** - Cilj je unaprijediti promovisanje principa rodne ravnopravnosti u kulturi i medijima, kroz eliminaciju rodni stereotipa, diskriminatornih sadržaja i seksističke reprezentacije žena i muškaraca. Poseban fokus stavljen je na podsticanje stvaralaštva žena u kulturi, ravnopravnu zastupljenost u upravljačkim strukturama i veću vidljivost rodno odgovornih kulturnih politika. U medijskom prostoru, cilj je podstaći odgovorno i etičko izvještavanje koje poštuje principe ravnopravnosti, posebno u kontekstu nasilja nad ženama, kao i razviti mehanizme samoregulacije i javne kontrole medijskog sadržaja iz rodne perspektive.

Ova strategija naglašava jasnu potrebu za jačanjem postojeće saradnje između svih društvenih subjekata koji mogu pružiti doprinos razvoju ove javne politike, angažujući zainteresovane strane na svim nivoima kako bi se stvorio transformativni i trajni uticaj. Strateška saradnja između Vlade Crne Gore i svih nacionalnih institucija, civilnog društva i međunarodnih partnera je od suštinskog značaja za transformaciju snaga u održivi napredak u oblasti rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Akcenat je na sledećim ključnim zainteresovanim stranama:

Grafik br. 2: Prikaz ključnih zainteresovanih strana za politike rodne ravnopravnosti

Ključni nacionalni i međunarodni akteri od značaja za sprovođenje politika rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori obuhvataju širok spektar institucija, organizacija i tijela čija je uloga od presudnog značaja za uspjeh strategije. Na nacionalnom nivou, centralnu ulogu ima Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, kao nadležna institucija za koordinaciju, praćenje i izvještavanje o sprovođenju politike rodne ravnopravnosti. Uz njega, ključni institucionalni partneri su Vlada Crne Gore, Skupština Crne Gore (posebno Odbor za rodnu ravnopravnost), Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (ombudsman), kao i sve druge institucije javne uprave - ministarstva, opštine i nezavisna regulatorna tijela - koje su obavezne da primjenjuju principe rodne ravnopravnosti u okviru svojih nadležnosti. Posebno važni su i pravosudni organi (sudstvo, tužilaštvo, policija), zdravstvene i obrazovne ustanove, kao i zavodi za zapošljavanje, jer svojim djelovanjem direktno utiču na ostvarivanje rodne ravnoteže u različitim segmentima društva. Ključnu ulogu u sprovođenju, ali i nadgledanju politike imaju i civilno društvo - naročito organizacije koje se bave ženskim pravima, ljudskim pravima, LGBTIQ pitanjima i zaštitom od nasilja - kao i akademska zajednica i mediji, koji oblikuju javni diskurs i edukativne procese.

Na međunarodnom nivou, najvažniji akteri su Evropska unija, kroz mehanizme pristupnih pregovora (poglavlja 19 i 23), Ujedinjene nacije i njihove agencije kao što su UNDP, UN Women, UNFPA i UNICEF, zatim Savjet Evrope - naročito kroz mehanizme kao što su GREVIO i nadzor nad implementacijom Istanbulske konvencije. Važne partnere predstavljaju i OEBS, Svjetska banka, EIB, regionalne inicijative i bilateralni donatori (npr. ambasade Švedske, Norveške, Njemačke), koji kroz tehničku i finansijsku podršku jačaju kapacitete institucija, civilnog sektora i lokalnih zajednica. Uspješna implementacija politika rodne ravnopravnosti zahtijeva koordinisan, multisektorski i participativan pristup svih navedenih aktera, uz jasnu raspodjelu nadležnosti, kontinuiranu komunikaciju, zajedničko planiranje i praćenje rezultata.

Strateški dokument je pripremljen od strane Radne grupe koju je formiralo Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava u čijem radu su učešće uzeli predstavnici/ce svih relevantnih subjekata za politike rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori.

Radna grupa je sačinjena od ukupno 35 članova/ca, od kojeg su 33 bile žene, odnosno učešće u izradi strateškog dokumenta su uzela 2 muškarca.

Cjelokupni proces izrade novog strateškog dokumenta spoveden je u skladu sa Uredbom o načinu i postupku izrade usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata,⁵ u skladu sa metodološkim pravilima definisanim u okviru Metodologije razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata.⁶

U sledećem segmentu uvodnog dijela strateškog dokumenta pružen je prikaz usklađenosti politike rodne ravnopravnosti sa ključnim nacionalnim sektorskim politikama.

Usklađenost sa nacionalnim strateškim okvirom

Uzimajući u obzir da rodna ravnopravnost predstavlja jednu od ključnih nacionalnih horizontalnih politika, obaveza je svih nacionalnih institucija da princip rodne ravnopravnosti bude zastupljen u svim javnim politikama u Crnoj Gori. U tom pogledu, u skladu sa principom racionalnog planiranja, prilikom prikaza usklađenosti strateškog dokumenta sa nacionalnim strateškim okvirom vodilo se računa primarno o ključnim i krovnim strateškim dokumentima u svim oblastima javnih politika. Na taj način se želi pružiti sveobuhvatan prikaz usklađenosti nacionalnih politika, pri čemu je važno ukazati na potrebu jačanja međusobne koordinacije i saradnje svih subjekata koji učestvuju u procesima izrade i definisanja javnih politika, sa posebnim akcentom na jačanje segmenta koji se odnosi na integrisanje rodne ravnopravnosti u sve javne politike.

Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2024-2027 (SPRV)⁷

Strategija rodne ravnopravnosti 2026-2029, je usklađena sa SPRV-om, gdje je primarni značaj stavljen na unapređenje poštovanja ljudskih prava i sloboda, uz posebnu pažnju u dostizanju većeg nivoa rodne ravnopravnosti, kao jednog od osnovnih ciljeva Vlade Crne Gore. SPRV, u okviru Cilja 18 koji se odnosi na izgradnju solidarnog društva za dostojanstven život, stavlja akcenat na povećanje broja pružalaca usluga socijalne i dječije zaštite za žrtve rodno zasnovanog nasilja, smanjenje negativnih stavova prema pripadnicima i pripadnicama drugih rodni i polni identiteta kao i na Indeks rodne ravnopravnosti, odnosno dostizanje i približavanje prosjeku EU-27. Dodatni akcenat je pružen smanjenju rodne razlike u stopi zaposlenosti 20-64, kao i unapređenju postojećeg pravnog i strateškog okvira u oblasti rodne ravnopravnosti. Takođe, strategija je usklađena i sa **Reformskom agendom 2024-2027⁸ Vlade Crne Gore**, koja se sprovodi i sa ciljem promovisanja rodne ravnopravnosti kao horizontalnog principa, pružanja doprinosa osnaživanja žena i djevojčica i obezbjeđivanju zaštite i unapređenja njihovih prava u skladu sa Akcionim planom za postizanje rodne ravnopravnosti EU (GAP III) i ciljevima održivog razvoja UN. Direktni uticaji će proizaći iz reformi predviđenih mjerama:

- 4.4.1. Smanjenje nivoa porodičnog nasilja u porodici, za koje se ponavlja da predstavlja najčešću manifestaciju rodne neravnopravnosti u zemlji,
- 4.4.2. Djelotvorna primjena Zakona o zaštiti ravnopravnosti i zabrani diskriminacije.

⁵ Uredba o načinu i postupku izrade usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, <https://www.gov.me/dokumenta/23c216b2-3eb7-453c-b0a7-3cdae9e9742e>

⁶ Metodologija razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, <https://www.gov.me/dokumenta/4d95d6d8-ace1-4338-96ce-0f4de29c36b0>

⁷ Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2024-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/61a462bd-eb20-478c-b0ae-c7cb6312e817>

⁸ Reformska agenda 2024-2027, <https://www.eu.me/download/1696/crna-gora-i-eu/31923/reformska-agenda-crne-gore-2024-2027.pdf>

Uticaj se očekuje i kroz povećanje zaposlenosti žena, uključujući maturantkinje iz stručnih škola, putem sprovođenja programa aktivnih mjera u skladu sa standardima EU (ESF+), kao i kroz mogućnosti koje proizilaze iz digitalnih i zelenih tranzicija.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030 (NSOR)⁹

Strateški dokument je u potpunosti je usklađena sa Nacionalnom strategijom održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine (NSOR), čime se osigurava integracija rodne ravnopravnosti u koncept održivog razvoja. Usklađenost se ogleda kroz zajedničke ciljeve eliminacije političke, ekonomske i druge diskriminacije na osnovu pola, povećanja učešća žena u procesima odlučivanja i političkim tijelima, suzbijanja svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama, te promovisanja ravnopravnog učešća u neplaćenom radu i smanjenja rodni razlika u zaposlenju. NSOR, kao krovni razvojni dokument Crne Gore, prepoznaje rodnu ravnopravnost ne samo kao ljudsko pravo, već i kao ključni preduslov za ekonomski rast, društvenu koheziju i održivost životne sredine. Strategija rodne ravnopravnosti operativno doprinosi ispunjenju više strateških ciljeva NSOR-a, posebno onih koji se odnose na socijalnu inkluziju, dostojanstven rad, jednake mogućnosti i eliminaciju svih oblika nasilja i diskriminacije. Dodatno, strateški ciljevi i mjere politike rodne ravnopravnosti doprinose ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja Ujedinjenih nacija, naročito Cilja 5 (Rodna ravnopravnost), ali i povezanih ciljeva kao što su Cilj 1 (Iskorjenjivanje siromaštva), Cilj 3 (Zdravlje i blagostanje), Cilj 4 (Kvalitetno obrazovanje), Cilj 8 (Dostojanstven rad i ekonomski rast) i Cilj 10 (Smanjenje nejednakosti). Na taj način, Strategija rodne ravnopravnosti predstavlja operativni mehanizam za sprovođenje održivog razvoja u Crnoj Gori, potvrđujući međusektorski karakter politike rodne ravnopravnosti i potrebu za njenim horizontalnim integrisanjem u sve javne politike i sektorske strategije, kao što to i NSOR propisuje.

Cilj Agende održivog razvoja, tj. Strategije održivog razvoja (NSOR)	Na koji način je ovaj cilj adresiran kroz Nacionalnu strategiju rodne ravnopravnosti (NSRR)
Cilj 5 - Postići ravnopravnost polova i osnažiti žene i djevojčice	S obzirom da je NSRR specifično usmjerena na rodnu ravnopravnost, njome se na navedeni Cilj 5 odgovara horizontalno, kroz sve Operativne ciljeve i mjere.
Cilj 2.1 - Aktivan odnos ključnih aktera prema održivosti razvoja	Ovaj cilj je integrisan u NSRR horizontalno, kroz sve Operativne ciljeve i mjere, gdje su kao ključni nosioci i partneri prepoznate institucije i civilno društvo, koji se bave razvojem ljudskih resursa, kao i društvenih resursa. Pored zaštite prirodnih resursa (kojima se NSRR ne bavi), zaštita i osnaživanje ljudskih i društvenih resursa je neophodno za postizanje održivog razvoja.
Cilj 16b - Promovisati i sprovesti nediskriminatorne zakone i politike za održivi razvoj	S obzirom da se NSRR direktno bavi sprovođenjem antidiskriminacijskih zakona (Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o zabrani diskriminacije), ovaj cilj je integrisan horizontalno, kroz sve Operativne ciljeve i mjere.

⁹ Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030 (NSOR), <https://www.gov.me/dokumenta/67dc487e-097d-41d2-8fd5-7827a19a1f5a>

Cilj 1.4 - Obezbjediti do 2030 da svi muškarci i žene, a naročito oni koji su siromašni i ranjivi, imaju jednak pristup ekonomskim resursima, kao i osnovnim uslugama, vlasništvu i kontroli nad zemljom, nasljeđivanju, prirodnim resursima, novim tehnologijama i finansijskim servisima, uključujući mikrofinansiranje	fNSRR će raditi na povećanju nivoa učešća žena i osoba drugačijih polnih i rodni identiteta u oblastima koje omogućavaju pristup prirodnim i društvenim resursima i dobiti od korišćenja resursa
Cilj 4.3 - Obezbjediti jednak pristup univerzitetskom obrazovanju svim ženama i muškarcima	Kroz Operativni cilj 3, strategija adresira povećanje učešća žena u STEM oblastima
Cilj 8.8. - Zaštititi radna prava i promovisati sigurno radno okruženje za sve radnike/ce, naročito migrante/kinje i prekarne radnike/ce	Kroz Operativni cilj 3, kroz Mjeru 3.3 koja se tiče sprječavanja diskriminacije po osnovu pola i roda, kao i sprječavanje seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu
Cilj 10.2 - Osnažiti i promovisati socijalnu, ekonomsku i političku inkluziju za sve, nezavisno od pola, starosti, invaliditeta, rase, etniciteta, porijekla, religije, ekonomskog ili drugog statusa	Kroz cjelokupnu strategiju se adresira osnaživanja žena i osoba drugačijih polnih i rodni identiteta, kao i marginalizovanih i osjetljivih osoba i grupa da učestvuju u ekonomskom i političkom životu i socijalnoj inkluziji
Cilj 16.7 - Osigurati odgovoran, inkluzivan, reprezentativan i participativan proces donošenja odluka na svim nivoima	Kroz Operativni cilj 3, definisane su aktivnosti koje su usmjerene na veće učešće žena i osoba drugačijih polnih i rodni identiteta u političkom životu.

Program ekonomskih reformi (PER) 2024-2026¹⁰

Usklađenost Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2026-2029 sa Programom ekonomskih reformi (PER) Crne Gore 2024-2026 ogleda se u više strateških i operativnih aspekata koji se odnose na unapređenje položaja žena na tržištu rada, razvoj ljudskih resursa i jačanje socijalne inkluzije.

PER prepoznaje potrebu za ciljanom podrškom zapošljivosti žena i mladih, što se direktno reflektuje u strateškim mjerama Strategije rodne ravnopravnosti koje se tiču ekonomskog osnaživanja žena, stvaranja ravnopravnog pristupa tržištu rada, podsticanja ženskog preduzetništva i smanjenja ekonomskih barijera koje ograničavaju učešće žena u ekonomiji. Ova veza je posebno izražena kroz planiranu implementaciju programa Garancije za mlade, koji uključuje i dimenziju rodne ravnoteže u pristupu obrazovanju, stručnom usavršavanju i zapošljavanju.

Takođe, PER se bavi pitanjem kvaliteta obrazovanja kao faktora dugoročne konkurentnosti, što je u Strategiji rodne ravnopravnosti adresirano kroz jačanje rodno senzitivnog obrazovanja i podsticanje učešća djevojaka u STEM oblastima. Ove mjere podržavaju razvoj ljudskog kapitala iz rodne perspektive i doprinose smanjenju razlika u zapošljavanju i zaradama između muškaraca i žena.

PER dalje ukazuje na potrebu za unapređenjem specijalizovanih usluga za žrtve rodno zasnovanog nasilja, u skladu sa Istanbulskom konvencijom. Strategija rodne ravnopravnosti ove prioritete direktno prepoznaje i operacionalizuje

¹⁰ Program ekonomskih reformi 2024-2026, <https://www.gov.me/dokumenta/e19b682f-19f3-4788-99f5-ca5ad1df3e4a>

kroz ciljeve i mjere u oblasti prevencije nasilja, zaštite žrtava i jačanja kapaciteta institucija (policije, centara za socijalni rad, pravosuđa).

U tom smislu, Strategija rodne ravnopravnosti predstavlja horizontalni alat za realizaciju ključnih ekonomskih reformi u skladu sa evropskim standardima, posebno u kontekstu socijalne kohezije, inkluzivnog rasta i jednakih mogućnosti, čime se ostvaruje potpuna komplementarnost sa Programom ekonomskih reformi.

Program pristupanja Crne Gore EU (PPCG) 2024-2027¹¹

U okviru PPCG-a za period 2024-2027, u okviru Poglavlja 19 (socijalna politika i zapošljavanje), u oblasti "Anti-diskriminacija i jednake mogućnosti" predviđeno je usvajanje novog strateškog dokumenta iz oblasti rodne ravnopravnosti za period 2026 - 2029. Pored navedenog, predviđeno je donošenje i sledećih zakonskih akata od značaja za politike rodne ravnopravnosti:

- Zakon o rodnoj ravnopravnosti (Poglavlje 23),
- Zakon o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja (ovo je i Poglavlje 23),
- Zakon o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije (Poglavlje 23),
- Zakon o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore. (Poglavlje 23),
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu (kojim se harmonizuje EU Direktiva o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i staratelja)

Dodatno, u poglavlju 23 (Pravosuđe i temeljna prava) predviđeno je donošenje:

- Zakona o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku,
- Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

Od značaja za rodnu ravnopravnost biće i donošenje Strategije razvoja ženskog preduzetništva 2025 - 2029, predviđeno u okviru Poglavlja 20 (Preduzetništvo i industrijska politika).

Fiskalna strategija Crne Gore 2024-2027¹²

Fiskalna strategija prepoznaje potrebu za unapređenjem i integrisanjem principa rodne ravnopravnosti u javne politike kroz sprovođenje Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2026-2029 godine.

Strategija reforme javne uprave 2022-2026¹³

Novi strateški dokument u oblasti rodne ravnopravnosti je usklađen sa osnovnim principima reforme javne uprave, što je primarno izraženo kroz aktivnosti koje se odnose na orodnjavanje javnih politika, odnosno uvažavanje načela rodne ravnopravnosti u dijelu procjene uticaja politika na položaj žena i muškaraca u Crnoj Gori. Poseban akcenat je na aktivnostima koje se odnose na utvrđivanje metodologije za izradu Plana rodne ravnopravnosti u svim ministarstvima, gdje će u periodu do kraja 2026. godine, biti pripremljen plan rodne ravnopravnosti u tri pilot ministarstava. Reforma javne uprave stavlja naglasak i na aktivnosti koje se odnose na kontinuiranu organizaciju obuka o rodnoj ravnopravnosti za zaposlene u javnoj upravi. Važan iskorak koji je potrebno napraviti u narednom periodu se odnosi na unapređenje dostupnosti podataka o rodnoj ravnopravnosti (razvijanje priručnika za primjenu GAP III evropskih standarda za

¹¹ Program pristupanja Crne Gore EU (PPCG) 2024-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/29349d74-d332-498c-9927-3fac36e454a1>

¹² Fiskalna strategija Crne Gore 2024-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/df26c758-865e-467a-8c3a-8300325c06f4>

¹³ Strategija reforme javne uprave 2022-2026, <https://www.gov.me/dokumenta/823842f4-2ffd-4a0d-936e-c1b00c669115>

objavljivanje podataka o rodnoj ravnopravnosti, kao i podizanje svijesti organa javne uprave o objavljivanju podataka o rodnoj ravnopravnosti na portalu otvorenih podataka).

Strategija digitalne transformacija Crne Gore 2022-2026¹⁴

U oblasti digitalne transformacije, poseban značaj je stavljen na aktivnosti koje se odnose na organizaciju kampanja u cilju promocije pristupačnog i bezbjednog digitalnog društva za žene i djevojčice. Dodatno, digitalno društvo mora se graditi na vrijednostima ravnopravnosti, inkluzivnosti, otvorenosti, jednakih šansi, stoga je nužno integrisati aktivnosti koje smanjuju digitalnu isključenost žena i djevojčica u svakom pogledu, posebno kada govorimo o unapređenju digitalnih znanja i vještina planirati obuke za osjetljive grupa stanovništva. Obuke moraju biti prilagođene ciljnim grupama u smislu dinamike ili nekih drugih obrazovnih potreba u zavisnosti da li se odnose na mlade, stariju populaciju, nezaposlene, sa posebnim akcentom na žene, građane koji žive u seoskim područjima i druge osjetljive kategorije, bilo da se radi o ciljnim grupama koje su korisnici elektronskih usluga i/ili potencijalni kandidati za zapošljavanje.

Strategija za mlade 2023-2027¹⁵

Mladi su prepoznati kao jedna od ključnih ciljnih grupa sa kojom je potrebno raditi na realizaciji politika rodne ravnopravnosti, pri čemu rodna ravnopravnost horizontalno zastupljena kroz sve omladinske politike u Crnoj Gori. Strateški dokument je usklađen sa omladinskim politikama u dijelu koji se odnosi na potrebu jačanja kapaciteta omladinskih servisa za promociju znanja i vještina među mladima o principima rodne ravnopravnosti, odnosno organizaciji događaja za mlade koji imaju za cilj jačanje svijesti mladih o položaju mladih žena i muškaraca u Crnoj Gori.

Strategija implementacije rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 – žene, mir i bezbjednost 2024-2027¹⁶

Oblast bezbjednosti je posebno značajna za politike rodne ravnopravnosti, gdje je primarni akcenat stavljen na potrebu unapređenja institucionalnih kapaciteta kroz povećanje i osposobljavanje mehanizama za rodnu ravnopravnost. Politike rodne ravnopravnosti će se baviti povećanjem zastupljenosti žena u sektoru bezbjednosti, a posebno na pozicijama donošenja odluka i u aktivnostima koje se odnose na učešće u vojno-diplomatskim, diplomatskim predstavništvima, mirovnim misijama i operacijama kroz obezbjeđivanje jednakih mogućnosti. Potrebno je ukazati i na potrebu jačanja svijesti o značaju prevencije i zaštite žena od diskriminacije, seksualnog, uznemiravanja i zlostavljanja, kroz adekvatno informisanje i upravljanje eventualnim slučajevima, što predstavlja jedna od ključnih ciljeva nove strategije rodne ravnopravnosti.

Strategija reforme pravosuđa 2024-2027¹⁷

Strateški dokument je usklađen sa politikama reforme pravosuđa u dijelu koji se odnosi na potrebu jačanja zastupljenosti žena na rukovodećim pozicijama u pravosuđu. Visok udio žena u ukupnom broju sudija i tužilaca nije praćen njihovom adekvatnom zastupljenošću na rukovodećim pozicijama u pravosuđu. U okviru operativnog cilja 1.2. Efektivna implementacija sistema za izbor, ocjenjivanje rada i napredovanje sudija i državnih tužilaca, predviđeni su indikatori učinka koji se odnose na:

¹⁴ Strategija digitalne transformacije Crne Gore 2022-2026, <https://www.gov.me/clanak/strategija-digitalne-transformacije-za-razvoj-digitalne-crne-gore>

¹⁵ Strategija za mlade 2023-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/c27c88df-e903-422d-b789-379490c307cf>

¹⁶ Strategija implementacije rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 – žene, mir i bezbjednost 2024-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/a8a5a5ef-a812-4097-a34c-3175d58eb871>

¹⁷ Strategija reforme pravosuđa 2024-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/812601a9-f377-40eb-9aa1-703da4ff3c75>

- Povećanje procenta žena na rukovodećim mjestima u pravosuđu na 35% do kraja 2027. godine.
- Povećanje procenta žena na rukovodećim pozicijama u državnom tužilaštvu na 35% do kraja 2027. godine.

Strategije reforme obrazovanja 2025-2035¹⁸

Strategija rodne ravnopravnosti je usklađena sa procesima reforme obrazovanja u dijelu koji se odnosi na:

- Mjeru 1.2.4: Razviti politike, intervencije i metodologije u oblasti rodno ravnopravnog obrazovanja u funkciji promovisanja i obezbjeđenja rodno senzitivnog ambijenta za razvoj i učenje kako bi se ostvario razvoj svih potencijala dječaka i djevojčica, učenika i učenica, uključujući podršku razvoju rastućeg načina razmišljanja.

Primarni akcenat je stavljen na potrebi jačanja saradnje institucija koje obavljaju inicijalno obrazovanje nastavnika/nastavnica i njihov kontinuirani profesionalni razvoj, u cilju unapređenja rodno senzitivnog diskursa u kurikulumima inicijalnog obrazovanja nastavnika/ca i programima kontinuiranog profesionalnog razvoja, izrada priručnika za podršku nastavnicima/ama u funkciji postizanja rodne ravnopravnosti u učionicama, realizovanje programa obuke za nastavnike/nastavnice, vaspitače/vaspitačice i druge zaposlene u institucijama obrazovanja. Takođe, potrebno je sprovesti prilagođavanje metodologija za izradu predmetnih programa i metodologija za izradu štampanih i digitalnih udžbenika rodno svjesnom i rodno senzitivnom diskursu, izrada udžbenika, priručnika i drugih publikacija uz uvažavanje rodno svjesnog i rodno senzitivnog obrazovanja.

Strategija naučnoistraživačke djelatnosti 2024-2028¹⁹

Adresiranje evidentnih razlika u zastupljenosti u okviru oblasti tehničko-tehnoloških nauka između žena i muškaraca ukazalo je na potrebu za ciljanim aktivnostima ka promociji STEM oblasti među djevojčicama, djevojkama i ženama, kao i promociji žena na vodećim pozicijama u nauci, a što je obuhvaćeno kroz aktivnost 2.4.3 u okviru Operativnog cilja 2.4: Promocija nauke u društvu.

Strategija razvoja zvanične statistike 2024-2028²⁰

Statistički podaci u oblasti rodne ravnopravnosti predstavljaju jedan od ključnih preduslova za razvoj kvalitetnih javnih politika, zbog čega je potrebno nastaviti na jačanju administrativnih kapaciteta MONSTAT-a, kroz unapređenje znanja i vještina o rodnoj ravnopravnosti u svim organizacionim jedinicama unutar sistema zvanične statistike. Takođe, dodatni akcenat je na potrebi proizvodnje relevantne, blagovremene i visokokvalitetne zvanične statistike o rodnoj ravnopravnosti u Crnoj Gori, uz primjenu inovativnih izvora podataka i tehnologija i proizvodnji uporedne statistike sa regionom i standardima EU.

Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023.– 2027²¹

Strategija rodne ravnopravnosti naslanja se i na Nacionalni plan za sprovođenje Istanbulske konvencije, posebno u oblastima plana koje se odnose na holistički odgovor i prevenciju nasilja nad ženama. Nacionalni plan je fokusiran na postizanje ciljeva Istanbulske konvencije i to kroz:

¹⁸ Strategije reforme obrazovanja 2025-2035, <https://www.gov.me/dokumenta/73f999b6-b879-4868-a72d-e670ce78f77f>

¹⁹ Strategija naučnoistraživačke djelatnosti 2024-2028, <https://www.gov.me/clanak/strategija-naucnoistrazivacke-djelatnosti-2024-2028>

²⁰ Strategija razvoja zvanične statistike, 2024-2028, <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=7&pageid=7>

²¹ Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023.– 2027, <https://www.gov.me/dokumenta/1f031d7b-7220-460a-a48b-bf093b37db6c>

- unaprijeđenje zaštite žena od svih vidova nasilja i sprečavanja, procesuiranje i eliminisanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici,
- izradu sveobuhvatnog okvira, politika i mjera zaštite i pomoći svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici,
- unaprijeđenje međunarodne saradnje u pogledu eliminisanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici,
- pružanje podrške i pomoći organizacijama i organima unutrašnjih poslova u djelotvornoj saradnji da bi se usvojio obuhvatni pristup eliminisanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Posebno važan cilj za kontekst Strategije rodne ravnopravnosti se odnosi na doprinos suzbijanju svih oblika diskriminacije nad ženama i promovisanje suštinske jednakosti između žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena.

Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBTIQ osoba u Crnoj Gori 2024-2028²²

Unapređenje položaja LGBTIQ osoba u Crnoj Gori predstavlja jednu od ključnih partnerskih politika, gdje je primarni značaj pružen daljem jačanju postojećeg normativnog okvira u oblasti rodne ravnopravnosti. Takođe, usaglašenost sektorskih politika se ogleda i u potrebi obezbijedenja normativnih i tehničkih pretpostavki za uspostavljanje jedinstvene elektronske baze podataka o svim slučajevima diskriminacije po svim osnovama, uključujući i rod. Dalje, potrebno je napraviti konkretne pomake na polju afirmacije LGBTIQ prava i rodno senzitivnog jezika unutar sistema javne uprave, kao i raditi na pitanjima jačanja zdravstvene i socijalne zaštite LGBTIQ osoba u Crnoj Gori.

Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025²³

Žene i djevojčice iz Romske i Egipćanske populacije (RE populacija) u Crnoj Gori, predstavljaju jednu od najugroženijih društvenih grupa, koji se suočavaju sa različitim oblicima interseksijske diskriminacije. Politike rodne ravnopravnosti sadrže rješenja koja adresiraju položaj žena i djevojčica iz RE populacije u svim sferama društvenog života, sa posebnim akcentom na aktivnosti namijenjene suzbijanju slučajeva nasilja u porodici, trgovine ljudima i prinudnih i dječjih brakova, gdje se kao najčešće žrtve javljaju žene i djevojčice iz ove populacije. Dodatno, strateški dokumenti su usklađeni u pogledu ciljeva i aktivnosti koje adresiraju oblasti zapošljavanja, socijalnih politika, zdravstva i drugih relevantnih oblasti koje su od značaja za žene i djevojčice iz RE populacije u Crnoj Gori.

Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022-2027²⁴

Strateški dokument je usaglašen sa nacionalnom politikom za lica s invaliditetom u dijelu koji se odnosi na unapređenje položaja i prava žena i djevojčica s invaliditetom. Poseban značaj je na stvaranju uslova da žene i djevojčice s invaliditetom moraju da imaju mogućnost i podršku za samostalan život i punu uključenost u zajednicu u svim oblastima društvenog života na ravnopravnoj osnovi, što podrazumijeva poštovanje prava žena i djevojčica s invaliditetom u oblastima zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja, pristupa pravdi i svim drugim relevantnim oblastima koje tretira i politika rodne ravnopravnosti. Primarni akcenat je stavljen na pitanje povećanja nivoa uključenosti i definisanje specifičnih mjera u javnim politikama za žene i djevojčice s invaliditetom s iskustvom interseksijskih oblika diskriminacije, što predstavlja i jedan od ključnih ciljeva politika rodne ravnopravnosti.

²² Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBTIQ osoba u Crnoj Gori 2024-2028, <https://www.gov.me/dokumenta/994a7252-62b8-4a02-86d3-868c04720a1d>

²³ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025, <https://www.gov.me/clanak/strategija-socijalne-inkluzije-roma-i-egipcana-u-crnoj-gori-2021-2025>

²⁴ Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/e9659c4e-e7f6-41f2-ab98-0fd115b80601>

Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2025-2028²⁵

U oblasti socijalne i dječje zaštite usaglašenost sa politikama rodne ravnopravnosti se ogleda u potrebi uspostavljanja informacionog sistema socijalne i dječje zaštite koji će sadržati ne samo podatke o materijalnim davanjima i uslugama koji su razvrstani prema polu, već i podatke koji su razvrstani prema rodu. U narednom periodu sprovođenja politika je neophodno raditi na dodatnom unapređivanju informacionog sistema, kroz rodnu analizu postojećih podataka sagledati na koji način ostvarena prava i dostupnost postojećih usluga dovodi do stvarnog podizanja kvaliteta života muškaraca i žena u Crnoj Gori. Takođe, neophodno je usvojiti i ojačati odgovarajuće politike i važeće zakone za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i djevojčica na svim nivoima sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori.

Strategije prevencije i zaštite djece od nasilja 2025-2028²⁶

Usklađenost sa politikom prevencije i zaštite djece od nasilja u porodici se ogleda u potrebi podizanja svijesti i promjene društvenih normi koje odobravaju i podstiču nasilje nad djecom, naročito nad ranjivim grupama djece kao što su djevojčice iz RE populacije. Takođe, akcenat je i na potrebi stvaranja bezbjednog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i onlajn okruženju i jačanje otpornosti djece. U vezi sa navedenim, potrebno je unaprijediti postojeći normativni okvir za bavljenje pitanjima nasilja i zaštite djece, u skladu s međunarodnim standardima i unaprijediti kapacitete stručnjaka i institucija za prevenciju, mehanizme za prijavljivanje i usluge podrške za odgovor na nasilje u svim sektorima.

Nacionalna strategija zapošljavanja 2021-2025²⁷

Uključenost na tržištu rada, posebno mladih i žena, te grupa u nepovoljnom položaju i manjina, naročito Roma i Egipćana, predstavlja prioritet politika zapošljavanja. Primarna usklađenost sa politikom rodne ravnopravnosti se ogleda u:

- Mjeri 3.4. Sprovođenje usluga i mjera aktivne politike zapošljavanja u cilju unapređenja položaja žena na tržištu rada. Unapređenje položaja žena na tržištu rada, neophodno je podržati sveobuhvatnim mjerama, između ostalog, većim pristupom kvalitetnim javnim uslugama i dostojanstvenim uslovima rada. Takođe, neophodno je preduzimati mjere za uklanjanje prepreka većem zapošljavanju žena (kao što su servisi podrške za čuvanje djece, ali i starijih lica...), kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou. U cilju ekonomskog osnaživanja žena, značajna je uloga razvoja ženskog preduzetništva, kao i povećanje digitalnih kompetencija kada su u pitanju vještine.

Strategija razvoja zdravstva 2023-2027²⁸

Zdravstvene politike u Crnoj Gori čine jednu od ključnih oblasti usklađenosti sa Strategijom razvoja rodne ravnopravnosti, primarno kroz unapređenje dostupnosti rodno osjetljive zdravstvene zaštite. Navedenii cilj će biti dostignut kroz:

- unapređenje, prevenciju i rano otkrivanje malignih oboljenja zastupljenih kod žena u Crnoj Gori,

²⁵ Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2025-2028, <https://www.gov.me/dokumenta/bb77fe25-5ffd-43a2-9313-738e0e0b725e>

²⁶ Strategije prevencije i zaštite djece od nasilja 2025-2028, <https://www.gov.me/dokumenta/e59ff986-9a06-4837-9bfc-e58b39f0bb1a>

²⁷ Nacionalna strategija zapošljavanja 2021-2025, <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2022/02/predlog-nacionalne-strategije-zaposljavanja-2021-2025-s-predlogom-akcionog-plana-zaposljavanja-za-2021-godinu.pdf>

²⁸ Strategija razvoja zdravstva 2023-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/2414cd07-7fce-41bd-9df1-11eeaba307e7>

- unapređenje mjera za očuvanje reproduktivnog zdravlja svih žena i djevojčica,
- povećanje senzibilisanosti zdravstvenih radnika o rodno osjetljivoj zdravstvenoj zaštiti,
- unapređenje odgovora zdravstvenog sistema u dijelu prepoznavanja i reagovanja u slučajevima nasilja.

Medijska strategija Crne Gore 2023–2027²⁹, je prvi nacionalni strateški dokument koji se odnosi na medijski sektor u Crnoj Gori. Strategija sadrži različite aktivnosti vezane za rodnu ravnopravnost u medijima, uključujući upotrebu rodno osjetljivog jezika i smjernice za rodno odgovorno izvještavanje na osnovu relevantnih podataka. Ova strategija je usklađena sa politikama rodne ravnopravnosti kroz mjere koje se fokusiraju na medijsku pismenost i prepoznavanje rodnih stereotipa. Ovo je dopunjeno Operativnim ciljem Strategije 1.5, koji uključuje obrazovne aktivnosti za učenike osnovnih i srednjih škola u cilju identifikovanja dezinformacija, govora mržnje i rodnih stereotipa. Pored toga, Operativni ciljevi 1.2 i 1.4 Medijske strategije pružaju podršku medijskom izveštavanju o temama od javnog interesa, kreiranju sadržaja za ugrožene grupe i promovisanju rodno odgovornog programiranja i rodno osjetljivog jezika.

Pored nacionalnih politika, strateški dokument je usklađen i sa međunarodnim obavezama koje je Crna Gora preuzela, kako na globalnom nivou, tako i na nivou procesa pregovora o članstvu u EU. U sledećim segmentima uvodnog dijela je pružen prikaz usklađenosti politika rodne ravnopravnosti sa navedenim obavezama.

Strategija ranog dječijeg razvoja 2023–2027

Međunarodne obaveze Crne Gore

Rodna ravnopravnost i zaštita od diskriminacije po osnovu pola, promjene pola i rodnog identiteta, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika regulisana je u Crnoj Gori nizom međunarodnih akata.

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena - CEDAW³⁰

Ova Strategija je u potpunosti integrisala sve odredbe glavnih UN dokumenata kojima se tretira pitanje rodne ravnopravnosti, kao što je Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), gdje se naročito insistira na obezbjeđivanju tri osnovna prava ženama, kao i na otklanjanju svih vidova diskriminacije u tim oblastima:

- Pravo žena da glasaju na svim izborima i javnim referendumima i da budu birane u sva tijela koja se biraju putem javnih izbora
- Pravo žena da učestvuju u kreiranju i sprovođenju vladine politike i da zauzimaju rukovodeće položaje i obavljaju sve javne funkcije na svim nivoima vlasti
- Pravo žena da učestvuju u radu nevladinih organizacija i udruženja koja se bave javnim i političkim životom u zemlji.

CEDAW Komitet redovno prati ostvarivanje ova tri osnovna prava u zemljama - potpisnicama Konvencije i izvještava o svim vidovima diskriminacije ili nedovoljno efikasnog sprovođenja politika jednakosti u toj zemlji. U svakom od poglavlja Analize stanja upoređivani su dosadašnji rezultati sprovođenja rodno odgovornih politika Crne Gore sa preporukama CEDAW Komiteta. Takođe, prilikom formulisanja sva tri Operativna cilja NSRR, preporuke CEDAW Komiteta su uzete kao osnov za njihovo definisanje, a takođe i kao instrument za praćenje napretka kroz postavljene indikatore.

²⁹ Medijska strategija Crne Gore 2023–2027, <https://www.gov.me/dokumenta/3d29965b-5536-41d7-875f-02316d5524ed>

³⁰ Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena - CEDAW (1979), <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)³¹

Usklađivanje Crne Gore sa Istanbulskom konvencijom uključuje primarno zakonodavne reforme i tekuće izazove u implementaciji. Crna Gora je napravila značajne pravne korake u usklađivanju sa Istanbulskom konvencijom, posebno u dijelu koji se odnosi na povećanje stope prijavljivanja slučajeva nasilja nad ženama (što ukazuje na rastuće povjerenje u institucije), poboljšanu međusektorsku saradnju (policija, socijalne službe, nevladine organizacije), kao i napredak postignut kroz usvajanje akcionih planova za rješavanje problema rodno zasnovanog nasilja. Međutim, i dalje postoje značajni izazovi u implementaciji pravnog okvira, raspodjeli resursa i kulturnim promjenama odnosno barijerama. Održiva politička volja, finansiranje javnih politika i angažovanje građana/ki su ključni uslovi za potpunu usklađenost Crne Gore sa standardima Savjeta Evrope.

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju³²

Strategija je usklađena sa Pekinškom deklaracijom i platformom za akciju koja predstavlja globalni plan za unapređenje rodne ravnopravnosti u 12 kritičnih oblastima. Crna Gora, kao potpisnica, usklađuje svoju politiku sa obavezama iz Pekinga, iako se napredak razlikuje po sektorima. Uprkos umjerenom napretku koji je postignut u prethodnom periodu, posebno u dijelu koji se odnosi na pravni okvir i političko predstavljanje, ključni međusektorski izazovi se odnose na pitanja:

- Implementacija: Zakoni postoje, ali je primjena nedosljedna zbog nedostatka finansijskih sredstava i kulturnog otpora.
- Nedostatak podataka: Nedostatak podataka razvrstanih po polu u sektorima kao što su rad, zdravlje i nasilje.
- Interseksionalnost: Romkinje, izbjeglice, žene sa invaliditetom i žene iz ruralnih područja suočavaju se sa intersekcijskom diskriminacijom.

Takođe, kulturne norme, ograničeni resursi i praznine u uključivanju marginalizovanih grupa ostaju kao značajne barijere. Poseban akcenat će biti stavljen na pitanja integrisanja rodno-odgovornog budžetiranja u svim sektorima i jačanja mjera za zaštitu marginalizovanih i ugroženih žena i djevojčica.

Rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 – “Žene, mir i bezbjednost”³³

Crna Gora pokazuje posvećenost Rezoluciji 1325 SBUN kroz političke okvire i međunarodni angažman, ali se suočava sa izazovima u kulturnim promjenama i efikasnoj implementaciji. U narednom periodu će akcenat biti stavljen na dalje unapređenje rodne ravnopravnosti u miru i bezbjednosti, uz podršku procesa EU integracija i partnerstava sa organizacijama civilnog društva. U tom pogledu, Crna Gora je usvojila i **Strategiju implementacije Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 – Žene, mir i bezbjednost i njoj pratećih rezolucija za period 2024-2027**, gdje je definisan ključni strateški cilj koji se odnosi na unapređenje položaja žena i djevojčica u svim procesima koji vode održavanju i promociji mira i bezbjednosti. Ovaj pristup ne samo da reflektuje međunarodne standarde i obaveze preuzete Rezolucijom SBUN 1325, već ističe i važnost kontinuiranog rada na integraciji rodni perspektiva u Crnoj Gori.

³¹ Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija - 2011), <https://rm.coe.int/168046246e>

³² Pekinška deklaraciju i Platforma za akciju (1995), <https://www.gov.me/dokumenta/a2d80789-bc1f-48dc-a170-2b7f2ff45a11>

³³ Rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 – “Žene, mir i bezbjednost”, <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2011/10/UNSCresolutions-WomenPeaceSecurity-bs%20pdf.pdf>

UN Ciljevi održivog razvoja do 2030³⁴

Strateški dokument je usklađen sa Ciljevima održivog razvoja do 2030, gdje primarni značaj za javnu politiku pripada:

- Cilj 5-Rodna ravnopravnost: Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice.

Dostupni podaci³⁵ pokazuju da je Crna Gora ostvarila sledeći napredak u ostvarivanju konkretnog cilja:

100 bodova	U 2022. godini, stepen do kojeg pravni okvir promoviše, sprovodi i prati rodnu ravnopravnost u javnom životu iznosio je 100,0 bodova na skali od 0 do 100.
88,9 bodova	U 2022. godini, stepen do kojeg pravni okvir promoviše, sprovodi i nadgleda rodnu ravnopravnost u pogledu nasilja nad ženama iznosio je 88,9 bodova na skali od 0 do 100.
80 bodova	U 2022. godini, stepen do kojeg pravni okvir promoviše, sprovodi i nadgleda rodnu ravnopravnost u pogledu zapošljavanja i ekonomskih koristi iznosio je 80,0 poena na skali od 0 do 100.
81,8 bodova	U 2022. godini, stepen do kojeg pravni okvir promoviše, sprovodi i nadgleda rodnu ravnopravnost u pogledu bračnih i porodičnih beneficija iznosio je 81,8 bodova na skali od 0 do 100.

Dodatno, podaci ukazuju da je Crna Gora postigla umjereni i nizak nivo napretka u oblasti zdravstvene zaštite i reproduktivnog zdravlja za žene i djevojčice. Važno je konstatovati i ostvareni napredak u pogledu političke participacije na nacionalnom i lokalnom nivou u periodu od 2007-2024.

EU okvir za rodnu ravnopravnost

Kao država kandidatkinja za članstvo u EU, Crna Gora se obavezala da će realizovati ciljeve kojima se umanjuje rodna diskriminacija a koji su postavljeni u zakonodavnim i strateškim dokumentima koje usvaja Evropska komisija. Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti (NSRR) u Crnoj Gori 2021-2025 usklađena je sa EU politikama u ovoj oblasti, od kojih je najznačajnija:

Izveštaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2024³⁶

Izveštajem EK za 2024. godinu, je ukazano da je u Crnoj Gori zastupljen snažan trend smanjenja budžetskih izdvajanja za rodnu ravnopravnost i marginalizaciju rodne ravnopravnosti na političkoj agendi. Zakon o rodnoj ravnopravnosti nije u dovoljnoj mjeri usklađen sa pravnim tekovinama EU i međunarodnim standardima. Posebno je potrebno istaći da je izveštajem istaknuto da nisu definisane mjere javnih politika za postizanje i unapređenje rodne ravnopravnosti, odnosno nije jasno definisana obaveza vršenja rodne analize u različitim sektorima i institucionalni okvir za postizanje rodne ravnopravnosti. Normativni okvir je potrebno ojačati kroz usvajanje Zakona o pravnom prepoznavanju roda na osnovu samoodređenja.

³⁴ UN Ciljevi održivog razvoja do 2030, <https://sdgs.un.org/goals>

³⁵ UNDP Montenegro, <https://montenegro.un.org/me/sdgs/5/progress#sdg-tab-content>

³⁶ Izveštaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2024, https://enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2024_en

Dodatno, izvještajem je ukazano da:

- Uključenost žena u politički život je i dalje niska i potkopana je nedovoljnim naporima države i javnosti da se prevaziđu rodni stereotipi i neuspjeh većine političkih partija da promoviraju veće učešće žena u političkom životu.
- Pristup žena pravdi i nacionalnim institucijama za promoviranje napretka žena tek treba da se poboljšaju, pri čemu je potrebno dodatno ojačati napore za okončanje štetnih praksi kao što su selektivni pobačaji i patrijarhalni stavovi i rodni stereotipi u vezi sa ulogama žena i muškaraca u porodici i društvu.
- Rodno zasnovano nasilje i dalje izaziva ozbiljnu zabrinutost. Potrebna je snažnija aktivnost svih društvenih subjekata u pogledu suzbijanja i kriminalizacije femicida, digitalnog nasilja i rodno zasnovanog govora mržnje. Definicije rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici kroz zakonodavstvo moraju dodatno biti usklađene sa Istanbulskom konvencijom i preporukama Grupe eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO). Krizni centri ili centri za upućivanje žrtvi seksualnog nasilja još uvijek nisu uspostavljeni³⁷. Zaštitne mjere moraju biti dostupne za trenutnu zaštitu svim žrtvama porodičnog nasilja kao i pristup besplatnoj pravnoj pomoći, posebno kroz aktivne mjere kojima se osigurava da su žrtve svjesne ovog prava. Izmjene i dopune Zakona o krivičnom postupku još nisu u potpunosti usklađene s pravnom tekovinom EU, odnosno evropskim i međunarodnim standardima o pravima žrtava³⁸.
- Kredibilitet srednjoročnih predviđanja budžetskih prihoda i rashoda je i dalje nizak. Crna Gora je nastavila da ostvaruje napredak na uvođenju rodno odgovornog budžetiranja, ali ono nije ugrađeno u nacionalni pravni okvir.
- Najranjivije grupe u društvu (uključujući Rome i Egipćane, osobe s invaliditetom, LGBTIQ osobe) i dalje su izložene diskriminaciji, govoru mržnje i zločinima iz mržnje.
- Strukturni izazovi na tržištu rada opstaju. Iako su se rodne razlike umanjile, stopa aktivnosti žena (66,3%) je ostala značajno ispod stope aktivnosti muškaraca (77%)³⁹.
- U oblasti privrednog prava, Crna Gora treba da se uskladi i sa direktivom o poboljšanju rodne ravnoteže među direktorima uvrštenih društava (Direktiva 2022/2381)⁴⁰;
- Crna Gora treba da ažurira Nacionalni akcioni plan o sprovođenju Rezolucije UN 1325: Žene, mir i bezbjednost⁴¹.

EK Mapa puta za prava žena⁴²

Usklađenost Crne Gore sa standardima EU o rodnoj ravnopravnosti odnosi se i na Mapu puta za prava žena EK, kojom se ponovo potvrđuje i jača posvećenost EU osnaživanju žena i djevojaka i potpunom ostvarivanju rodno ravnopravnog društva širom Evrope i svijeta. Mapa puta ima za cilj da se pozabavi strukturalnim diskriminatornim normama u našim društvima, u cilju postizanja:

- **Sloboda od rodno zasnovanog nasilja**, uključujući sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama, kao što je seksualno nasilje, uključujući silovanje, zasnovano na nedostatku pristanka, i obezbjeđivanje podrške i zaštite za žrtve nasilja.

³⁷ Ibid, str. 40.

³⁸ Ibid, str.35

³⁹ Ibid, str. 56

⁴⁰ Ibid, str. 66

⁴¹ Ibid, str. 89

⁴² Mapa puta Evropske komisije za prava žena, https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-roadmap-strengthen-womens-rights_en

- **Najviši zdravstveni standardi**, kroz podršku i dopunu zdravstvenih akcija država članica o pristupu žena seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima, kao i promovisanje rodno osjetljivih medicinskih istraživanja, kliničkih ispitivanja, dijagnostike i liječenja.
- **Jednaka plata i ekonomsko osnaživanje**, kao što je smanjenje jaza u platama, promovisanje finansijske pismenosti među ženama i djevojkama i rješavanje potcjenjivanja poslova koje obavljaju žene.
- **Ravnoteža između poslovnog i privatnog života i brige o porodici**, posebno promovisanjem jednake podjele odgovornosti između žena i muškaraca.
- **Jednake mogućnosti za zapošljavanje i adekvatni uslovi rada**, kao što je iskorjenjivanje rodnog jaza u zapošljavanju, eliminisanje seksualnog uznemiravanja u svijetu rada i obezbjeđivanje kvalitetnih poslova i jednakih perspektiva za karijeru.
- **Kvalitetno i inkluzivno obrazovanje**, kroz promovisanje rodno izbalansirane perspektive na svim nivoima obrazovanja, podsticanje djevojčica i žena da se angažuju u STEM sektorima, i podsticanje dječaka i muškaraca da se angažuju u sektoru obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite.
- **Političko učešće i ravnopravna zastupljenost**, uključujući promovisanje rodno uravnotežene zastupljenosti u svim sferama i svim nivoima javnog i političkog života, podrška bezbjednosti žena u javnom životu i borbi protiv seksizma.
- **Institucionalni mehanizmi koji ostvaruju prava žena**, posebno obezbjeđivanjem specijalizovanih institucionalnih infrastruktura za rodnu ravnopravnost, kao i održivo finansiranje politike rodne ravnopravnosti i organizacija koje se bave ženskim pravima.

Strategija EU za rodnu ravnopravnost 2021-2025⁴³

Usklađivanje Crne Gore sa Strategijom rodne ravnopravnosti EU (2020-2025), uključuje višestruki pristup, koji odražava i napredak i tekuće izazove. Ključni progres koji je ostvaren u prethodnom periodu se odnosi na:

- Političko učešće: Žene drže 28,4% poslaničkih mjesta (2025) ili 23 poslanice, što je blizu prosjeka EU. Kvota od 30% za izborne liste ima za cilj da poveća zastupljenost.
- Mjere protiv nasilja nad ženama: Povećan nivo pravne zaštita i dostupnost skloništa za žrtve nasilja, iako implementacija mjera kasni zbog ograničenog finansiranja i društvene stigme.
- Programi EU: Učešće u Fondu EU za rodnu ravnopravnost i instrumentu za predpristupno finansiranje (IPA) podržava usklađivanje politika i izgradnju kapaciteta.

Značajni izazovi ostaju u dijelu koji se odnosi na:

- Stopa zaposlenosti žena je 45% (u odnosu na 58% za muškarce), sa jazom u platama od 15%.
- Društvene norme: Tradicionalne rodne uloge ometaju napredak, posebno u ruralnim oblastima.
- Nasilje u porodici: Uprkos pravnim koracima, usluge podrške žrtvama (npr. skloništa za žrtve nasilja) i dalje nemaju dovoljno sredstava za održivo funkcionisanje.

Evropska povelja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou⁴⁴

⁴³ Strategija EU za rodnu ravnopravnost 2021-2025, <https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/682425/en>

⁴⁴ Evropska povelja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou (2006), https://ccre-cemr.org/wp-content/uploads/2024/03/Charter_2022_EN.pdf

Strateški dokument je dodatno usklađen i sa međunarodnim obavezama kao što su **Rezolucija Evropskog parlamenta o pravima interpolnih osoba (2018)**⁴⁵ i **Rezolucija Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 2191 (2017) o promociji ljudskih prava i eliminaciji diskriminacije prema interpolnim osobama**⁴⁶.

Prilikom rada na Strategiji, posebna pažnja je posvećena usklađivanju njenih ciljeva i mjera sa obavezama koje proističu iz pregovora Crne Gore za članstvo u Evropskoj Uniji, kao i sa Ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih nacija, koji su pretočeni u Nacionalnu strategiju održivog razvoja.

Rodna ravnopravnost i životna sredina

Crna Gora je još 1991. godine Ustavom proklamovala status ekološke države, čime je postavila temelje za posebnu pažnju zaštiti prirodnih resursa i održivom razvoju. Istovremeno, u oblasti rodne ravnopravnosti, država je poslednjih godina preduzela brojne korake kako bi poboljšala položaj žena u društvu. Iako se na prvi pogled čini da su ova dva pitanja odvojena, savremeni pristupi sve češće ukazuju na snažnu povezanost između rodne ravnopravnosti i očuvanja životne sredine, naročito u kontekstu klimatskih promjena i održivog razvoja.

Upravo u zajednicama koje su najizloženije posledicama ekoloških kriza, žene igraju ključnu ulogu u održavanju domaćinstava, proizvodnji hrane i očuvanju lokalnih resursa. Međutim, njihov glas se rijetko čuje u donošenju ekoloških odluka. Uključivanje rodne perspektive u politiku zaštite životne sredine ne samo da doprinosi pravičnosti, već povećava i efikasnost samih rješenja. Žene mogu biti nosioci pozitivnih promjena - od održive poljoprivrede, preko energetske tranzicije, do edukacije budućih generacija.

Kako bi Crna Gora istinski ostvarila ciljeve održivog razvoja, neophodno je:

- aktivno uključivati žene u sve nivoe odlučivanja o pitanjima zaštite životne sredine,
- finansijski i edukativno podržavati žene u ekološkom preduzetništvu,
- razvijati obrazovne programe koji ističu vezu između rodne ravnopravnosti i ekologije,
- unapređivati zakone i njihove mehanizme primjene u obe oblasti.

Rodna ravnopravnost i zaštita životne sredine nisu odvojeni društveni izazovi, već međusobno zavisni faktori održivog razvoja. Crna Gora ima priliku da iskoristi sinergiju između ovih oblasti i gradi društvo koje je i pravedno i ekološki odgovorno. Uključivanjem žena kao ravnopravnih aktera u kreiranje zelene budućnosti, država ne samo da ispunjava međunarodne obaveze, već i obezbjeđuje stabilniji i otporniji razvoj za sve svoje građane.

ANALIZA STANJA

Prethodni period sprovođenja javne politike (2021-2025)

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti za period 2021-2025 je zasnovana na jednom strateškom cilju i tri operativna cilja usklađenih sa strukturom, i to:

- ❖ Glavni strateški cilj - podići nivo rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori do 2025. godine.

⁴⁵ Rezolucija Evropskog parlamenta o pravima interpolnih osoba (2018),

⁴⁶ Rezolucija Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 2191 (2017) o promociji ljudskih prava i eliminaciji diskriminacije prema interpolnim osobama,

- Operativni cilj 1: Unaprijediti primjenu postojećeg normativnog okvira na sprovođenju politike rodne ravnopravnosti i zaštitu od diskriminacije po osnovu pola i roda,
- Operativni cilj 2: Unaprijediti oblasti obrazovanja, kulture i medija kako bi se smanjio nivo stereotipa i predrasuda prema ženama i osobama drugačijih polnih i rodni identiteta,
- Operativni cilj 3: Povećati nivo učešća žena i osoba drugačijih polnih i rodni identiteta u oblastima koje omogućavaju pristup resursima i dobiti od korišćenja resursa.

Indeks rodne ravnopravnosti je izrađen u 2023. godini, koji ujedno determiniše uspjeh sprovedenja politika rodne ravnopravnosti, je pokazao da u odnosu na operativni cilj 1, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je u saradnji sa Misijom OEBS-a razvilo Instrument za procjenu orodnjenosti strateških dokumenata, koja se uspješno realizovala u prethodnom akcionom planu NSRR-a, a kao rezultat projekta u Metodologiju razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata uvršteno je orodnjavanje javnih politika. Budući da se obaveza orodnjavanja strategija i politika sprovodi najmanje 18 mjeseci, u odnosu na početno stanje stepena orodnjenosti strateških dokumenata od 8,25%, u periodu do kraja 2023. godine, postignut je procenat od 13,25% orodnjenih strateških dokumenata.

U odnosu na operativni cilj 3, a na osnovu rezultata Indeksa rodne ravnopravnosti realizovani su pokazatelji indikatora, odnosno povećan je broj indeksnih poena u domenu Novac i Moć, u odnosu na početno stanje. Međutim treba imati u vidu veliki disparitet u odnosu na prosjek 27 država članica EU, gdje je prosječna vrijednost za domen Novac 82,6, dok za domen Moći je 57,2.

Najveći broj planiranih aktivnosti je realizovan u okviru OC 2 (81,8%), zatim u okviru OC 3 (55,6%), a najmanji u okviru OC 1 (54,5%). U okviru operativnog OP1, planirano je 10 aktivnosti za posmatrani period, a realizovano 7,5 ili 75%. U okviru OP2 je planirano 11 aktivnosti, a realizovano 9 ili 81,8%. U okviru OP3 planirano je 9, a realizovano 6,5 ili 72,2%. Shodno navedenom stepen realizacije aktivnosti iznosi 76,6%.

Nezavisna ex-post evaluacija je pokazala da su relevantnost i koherentnost strategije ocijenjene kao uglavnom visoke, što ukazuje na dobro usklađivanje strateških ciljeva sa realnim potrebama u oblasti rodne ravnopravnosti. Efektivnost strategije je ocijenjena između visoke i srednje, što znači da su postignuti određeni rezultati, ali postoji prostor za unapređenje u pogledu ostvarenja planiranih ciljeva. Efikasnost, uticaj i održivost strategije procijenjeni su kao uglavnom srednji, što ukazuje na to da su resursi korišćeni na umjereno efikasan način, ali je potrebno ojačati dugoročnu održivost i povećati uticaj strateških mjera. Ukupna ocjena sprovođenja NSRR je ocijenjena kao srednja, što naglašava potrebu za dodatnim naporima kako bi se postigao veći učinak u praksi.

Kada govorimo o ključnim problemima u sprovođenju javne politike koji su prepoznati u prethodnom periodu, potrebno je istaći da javne politike u Crnoj Gori nisu dovoljno orodnjene, uprkos činjenici da Zakon o rodnoj ravnopravnosti propisuje obavezu organa da u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti, ocjenjuju i vrednuju uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca. Kao posljedica toga, u okviru većeg dijela javnih politika nisu predviđene pozitivne mjere za podsticanje rodne ravnopravnosti na način kako ih definiše Zakon.

Dodatno, potrebno je stvoriti prostor za dosljednu primjenu Zakona o rodnoj ravnopravnosti, naročito kada je u pitanju statistika po polu u svim resorima i dosljedna upotreba rodno osjetljivog jezika u javnoj administraciji i medijima.

Jedan od ključnih izazova je promjena društvenih normi i stereotipa koji doprinose nejednakosti između polova. Tradicionalne rodne uloge i očekivanja i dalje ograničavaju mogućnosti žena u politici, ekonomiji i drugim sferama društva. Potrebno je raditi na edukaciji i podizanju svijesti kako bi se promovisala rodna ravnopravnost i izgradila podrška za promjene u društvu.

Značajan izazov je i potreba za povećanjem budžetskih izdvajanja za rodnu ravnopravnost. Prema Drugom dobrovoljnom nacionalnom izvještaju - Crna Gora i ciljevi održivog razvoja, iz juna 2022, "Izdaci za rodnu ravnopravnost u periodu 2015-2020. iznosili su € 4,2 miliona (0,3% od ukupnog iznosa za pet posmatranih ciljeva i imali su snažan opadajući trend...).

U pogledu jačanja administrativnih kapaciteta institucija nadležnih za politiku rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, potrebno je raditi na uspostavljanju mehanizama za očuvanje institucionalne memorije i disperziju stečenih znanja kako bi se spriječili gubici znanja usljed rasipanja kadra koji je u svim ministarstvima osnaživan za implementaciju aktivnosti iz NSRR-a.

Generalno gledano Indeks rodne ravnopravnosti,⁴⁷ u Crnoj Gori za 2023. godinu je 59,3, što je porast od 4,3 indeksna poena u odnosu na Indeks iz 2019. godine. U EU-27 Indeks rodne ravnopravnosti iznosi 68,6. U odnosu na EU-27 Crna Gora bilježi nižu vrijednost indeksa za 9,3 indeksna poena. Indeks glavnih domena rodne ravnopravnosti pokazuje da je najveći jaz nejednakosti je u oblasti novca (niža vrijednost indeksa za 20,7 indeksnih poena u odnosu na prosjek EU-27), dok je najmanji jaz u Crnoj Gori u odnosu na prosjek EU-27 zabilježen u domenu zdravlja (niža vrijednost indeksa za 0,8 indeksnih poena u odnosu na prosjek EU-27).⁴⁸ Trenutna vrijednost za Domen Novac iznosi 61,9 indeksnih poena, odnosno 44,1 za domen Moći. Kada govorimo o domenu Znanja, važno je ukazati da je zabilježen pad indeksnih poena sa 55,1 na 53,4 u prethodnom periodu.

U Globalnom izvještaju o rodnom jazu Svjetskog ekonomskog foruma,⁴⁹ Crna Gora se nalazi na 67. mjestu od 146 zemalja i 32 od 40 zemalja u Evropi. Indikator političkog osnaženja, koji mjeri faktore kao što su žene u parlamentu, žene na ministarskim pozicijama i broj godina na čelu države, stavlja Crnu Goru na 87. poziciju

⁴⁷ Indeks rodne ravnopravnosti (EIGE) procjenjuje šest ključnih domena za mjerenje napretka ka rodnoj ravnopravnosti. To uključuje rad, sa fokusom na pristup zapošljavanju i uslovima rada; Novac, koji ispituje finansijska sredstva i ekonomsku nezavisnost; Znanje, procjena obrazovanja, doživotnog učenja i mogućnosti obuke. Vremenski domen posmatra distribuciju vremena za brigu, slobodno vrijeme i druge aktivnosti, dok domen moći ocjenjuje zastupljenost u ulogama donošenja odluka u politici, ekonomiji i društvu. Na kraju, zdravlje razmatra pristup zdravstvenoj zaštiti i ukupne zdravstvene rezultate. Zajedno, ovi domeni pružaju sveobuhvatno razumijevanje rodne ravnopravnosti.

⁴⁸ Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE). (2023). Indeks rodne ravnopravnosti: Mjerenje napretka na Zapadnom Balkanu. Retrieved from <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/gender-equality-index-measuring-progress-western-balkans>

⁴⁹ Svjetski ekonomski forum, 2024. Izvještaj o globalnom rodnom jazu, https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2024.pdf

U skladu sa prethodno navedenim, novom strategijom definisane su sledeće oblasti strateškog dokumenta:

Oblast I: Unapređenje normativnog i institucionalnog okvira, uključujući preporuke CEDAW komiteta

Pravni okvir za rodnu ravnopravnost

Ustav Crne Gore,⁵⁰ u okviru člana 8, jasno definiše zabranu svake direktne ili indirektne diskriminacije po bilo kom osnovu. Odredbe o ravnopravnosti polova u Ustavu svjedoče o prihvatanju ratifikovanih i međunarodnih ugovora u domaćem pravnom sistemu. Članom 18. Ustava je propisano da „*Država garantuje ravnopravnost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti*“. Ustav Crne Gore, na nivou opštih principa i garancija, daje političku podršku i stvara zakonske pretpostavke za uvođenje standarda rodne ravnopravnosti i prevencije i eliminacije rodno zasnovane diskriminacije u svim oblastima i na svim nivoima društva. Garancije date u najvišem pravnom aktu Crne Gore detaljnije su razrađene u nizu zakona iz oblasti ljudskih prava koji će biti analizirani u strategiji.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti (ZRR)⁵¹ je usvojen i stupio je na snagu u julu 2007. godine. Zakon je poslednji put izmijenjen 2015. godine. Zakonom je propisana ravnopravnost žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog života, kao i obaveza sprovođenja politika jednakih mogućnosti. Zakonom je proširen obim sankcija koje se odnose na diskriminaciju po osnovu pola i kršenje principa jednakog tretmana muškaraca i žena u određenim sferama života, uključujući diskriminaciju žena zbog trudnoće.

ZRR je usaglašen sa Zakonom o zabrani diskriminacije,⁵² Zakonom o zaštitniku ljudskih prava i sloboda,⁵³ kao i pravnim okvirom EU. To se prvenstveno odnosi na usklađivanje definicija diskriminacije po osnovu pola sa definicijama direktne

⁵⁰ Ustav Crne Gore, <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>

⁵¹ Zakon o rodnoj ravnopravnosti, <https://www.gov.me/dokumenta/29ff3f56-1178-46c4-8945-e291913aa949>

⁵² Zakon o zabrani diskriminacije, https://www.ombudsman.co.me/docs/1612165541_zakon-o-zabrani-diskriminacije.pdf

⁵³ Zakon o zaštitniku ljudskih prava i sloboda, <https://www.gov.me/dokumenta/d072c4c3-feff-4c6b-a23c-1f7ed9d6fc86>

i indirektne diskriminacije u skladu sa standardima EU. ZRR je usklađen sa ratifikovanim međunarodnim ugovorima i drugim dokumentima usvojenim pod okriljem UN, EU i Savjeta Evrope. Međutim, važno je ukazati i na nalaze Državne revizorske institucije (DRI), koji ma se ističe da zakon nije u dovoljnoj mjeri usaglašen sa potvrđenim međunarodnim ugovorima, opšte prihvaćenim standardima i odredbama relevantnih direktiva Evropske unije. Institucionalno nedostaje odgovarajući cjelovit i koherentan okvir za ostvarivanje i unapređenje rodne ravnopravnosti u praksi, jer većina nadležnih i drugih državnih organa često nisu dosljedni ili u dovoljnoj mjeri posvećeni u sprovođenju svojih zakonskih obaveza u vezi s rodnom ravnopravnošću ili su zaposleni u istim nedovoljno obučeni za sprovođenje rodni politika. Stoga mehanizam odgovornosti za postizanje rodne ravnopravnosti pokazuje slabosti i u onim oblastima gdje postoji njegova odgovarajuća normativna uređenost.

ZRR definiše rodnu ravnopravnost kao:

„Ravnopravno učešće žena i muškaraca, kao i lica drukčijih rodni identiteta u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada.“

Zakon, u okviru člana 3, propisuje obavezu javnih institucija na centralnom i lokalnom nivou, kao i privrednih društava da integrišu rodnu ravnopravnost u procese kreiranja politike. Shodno tome:

„Državni organi, organi državne uprave i lokalne samouprave, javne ustanove, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja, kao i privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici/ce dužni su da, radi postizanja rodne ravnopravnosti, u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti iz svoje nadležnosti ocjenjuju i vrednuju uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca,,

Zakon daje pojašnjenja šta predstavlja diskriminacija na osnovu pola. Pored navedenog, članom 5. Zakona otvara se put za uvođenje posebne mjere za postizanje rodne ravnopravnosti. Shodno tome, svaka mjera za otklanjanje posljedica nejednakog tretmana muškaraca i žena i promovisanje rodne ravnopravnosti ne smatra se diskriminacijom.

Zakonom je propisano da se u političkim, ekonomskim, društvenim, kulturnim i drugim sferama života u kojima je utvrđena nejednaka zastupljenost žena i muškaraca, odnosno nejednak tretman lica jednog pola u odnosu na lice drugog pola, mogu preduzeti posebne mjere za obezbjeđivanje i unapređenje rodne ravnopravnosti. Po zakonu. nejednaka zastupljenost, postoji u slučaju kada je zastupljenost lica jednog pola u sferi ili dijelu te sfere manja od procenta zastupljenosti lica tog pola u ukupnoj populaciji.

Shodno tome, kao posebne mjere zakonodavac predviđa:

- pozitivne mjere kojima se, pod jednakim uslovima, daje prednost osobama manje zastupljenog pola, odnosno onim licima u izrazito neravnopravnom položaju po polu, sve dok se ne postigne jednaka zastupljenost, ili definisani ciljevi za uvođenje takvih mera,
- podsticajne mjere kojima se daju posebne pogodnosti ili uvođenje posebnih podsticaja u cilju eliminisanja nejednakog tretmana žena ili muškaraca.
- programske mjere koje obuhvataju aktivnosti vezane za obrazovanje, odnosno unapređenje i uspostavljanje rodne ravnopravnosti.

U poglavlju koje se odnosi na kaznene odredbe, zakonodavac predviđa skup prekršajnih kazni pravnom licu ili odgovornom licu u državnoj, lokalnoj upravi kao i preduzetniku.

Važno je ukazati i na Nacrt zakona o pravnom prepoznavanju roda po osnovu samoodređenja koji je izrađen, ali još nije usvojen. Ovaj zakon treba da uskladi crnogorski pravni okvir sa evropskim i međunarodnim standardima kako bi se podržala prava pojedinaca sa različitim rodni identitetima i osigurala njihova puna uključenost u društvo. Ovaj zakon će spriječiti nasilnu tranziciju i omogućiti svakom pojedincu pravo da izabere svoj identitet i da se prema njemu

postupa dostojanstveno. Takoše, nacrt zakona omogućava da se rodni identitet svakome priznaje i poštuje od strane države, bez straha od diskriminacije i nasilja.

Zakonom o zabrani diskriminacije koji je usvojen 2010. godine, uspostavljena je sveobuhvatna sistemska pravna zaštita od diskriminacije u Crnoj Gori. Izmjenama i dopunama iz 2014. godine, zabranjuje se diskriminacija po osnovu pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, bračnog i porodičnog statusa. Zakon sadrži posebnu odredbu koja se odnosi na diskriminaciju na osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije. Zakon predviđa da je višestruka diskriminacija jedan od težih oblika diskriminacije, po dva ili više od navedenih osnova diskriminacije. Zakon obuhvata posebne oblike diskriminacije, kao što su: uznemiravanje i seksualno uznemiravanje, segregacija, govor mržnje, diskriminacija u korišćenju prostorija i prostora u javnoj upotrebi, diskriminacija u pružanju javnih usluga, diskriminacija u sferi rada, diskriminacija u oblasti obrazovanja i stručnog usavršavanja itd. U narednom periodu će biti usvojen novi Zakon o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije, kojim će biti definisani novi oblici diskriminacije. Nacrtom Zakona je u lična svojstva dodato i lično svojstvo - životno partnerstvo, te prilagođavanje pola i/ili polnih karakteristika i genetska svojstva. Takođe, intersekcijaska i sistemska diskriminacija prepoznate su kao jedan od težih oblika diskriminacije, pri čemu će biti izmijenjena i odredba o teretu dokazivanja, pa će se umjesto obaveze potencijalne žrtve da diskriminaciju učini vjerovatnom koristiti da je na strani tužioca da iznese činjenice iz kojih se može pretpostaviti da je tuženi izvršio akt diskriminacije.

Međutim, kao što je istaknuto u CEDAW izvještajima o Crnoj Gori, postoji ograničen uticaj zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti, što je rezultat nedostatka implementacije javnih politika i nedovoljne političke volje da pitanja rodne ravnopravnosti predstavljaju jedan od ključnih prioriteta nacionalnih politika.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti predstavlja prekretnicu u oblasti rodne ravnopravnosti, međutim, za mnoge članove ovog zakona ne postoje kaznene odredbe koje bi bile nametnute institucijama ili pravnim licima u slučaju da ne razviju pravila i procedure za postizanje rodne ravnopravnosti. Ovo je očigledna prepreka punoj implementaciji zakona, jer odsustvo kaznenih odredbi čini institucije manje motivisanim da daju prioritet i sprovode politike koje promovišu rodnu ravnopravnost.

Evropska komisija je od 1996. godine uvela tzv. dualni pristup koji podrazumijeva integrisanje rodne perspektive u sve politike i sektore paraleleno sa sprovođenjem posebnih mjera za osnaživanje žena i prevenciju rodne neravnopravnosti. U Crnoj Gori su posebne mjere propisane članom 8 stav 2 Ustava Crne Gore prema kojem se neće smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Međutim, prema poslednjem Izvještaju UN CEDAW Komiteta iz 2024. godine u praksi postoji duboko nerazumijevanje važnosti privremenih posebnih mjera koje prati njihov kontinuirani izostanak, sa izuzetkom izbornih kvota. Zbog toga Komitet opet ponavlja zaključke iz 2011. godine sa ciljem da Crna Gora „dodatno ojača privremene posebne mjere, u cilju bržeg postizanja suštinske ravnopravnosti žena i muškaraca u svim oblastima (...) gdje su žene nedovoljno zastupljene ili u nepovoljnijem položaju, naročito u pogledu žena koje se suočavaju sa višestrukom diskriminacijom“.

CEDAW je konstatovao i odsustvo mjera za rješavanje tradicionalnih porodičnih uloga i eliminisanje stereotipnih slika o ženama. Preporuke CEDAW Komiteta se odnose na potrebu da:

- uspostavljanje sistema rodnog pariteta za imenovanja i ubrzano zapošljavanje žena u javnoj službi, posebno na visokim pozicijama,
- uklanjanje diskriminatornih praksi i rješavanje kulturnih barijera koje sprečavaju žene da pređu na pozicije odlučivanja i rukovodstva, uključujući ravnopravno podjelu domaćih i porodičnih obaveza između muškaraca i žena,
- povećanje broja adekvatnih i pristupačnih usluga koje se plaćaju,
- omogućavanje roditeljskog odsustva koje nije moguće prenijeti.

Odredbe Zakona o rodnoj ravnopravnosti i Zakona o zabrani diskriminacije postavljaju osnovu za uvođenje posebnih mjera u oblastima koje se odnose na javni domen, što je dosljedno integrisano u Zakon o zabrani diskriminacije, koji uvodi privremene posebne mjere za stvaranje uslova za jednak tretman, uključujući i po osnovu pola. Međutim, dostupni podaci pokazuju da se ove odredbe ne primenjuju i da, štaviše, u organima nadležnim za sprovođenje postoji nizak nivo svijesti i poznavanja navedenih mjera.

Značajan nedostatak se odnosi i na odredbe o imenovanju pojedinaca i organa (Upravni i Nadzorni odbori, Odbori i dr.), koje ne predviđaju potrebu za rodnom ravnotežom (čl. 45. Zakona o državnim službenicima i namještenicima)⁵⁴ i ostavljaju velikodušan prostor za diskreciju starješinama državnih organa prilikom imenovanja. Takođe, primjena principa rodno uravnotežene zastupljenosti je otežana, jer Zakon o rodnoj ravnopravnosti ne sadrži odredbe o mehanizmima kontrole i sankcijama za kršenje članova zakona koji se odnose na rodno uravnoteženu zastupljenost u javnom životu.

Rodna ravnopravnosti ne predstavlja sastavni dio prilikom polaganja ispita o radu u državnim organima i nije vezana za proces sertifikacije državnih službenika/ca, što predstavlja pitanje koje je potrebno adresirati u narednom periodu.

Rodno odgovorno budžetiranje je predviđeno važećim zakonima, međutim, resorna ministarstva i lokalna samouprava ne koriste u potpunosti ovaj mehanizam u okviru budžetskog ciklusa, što predstavlja rezultat nedostatka političke volje i nedostatka ljudskih i finansijskih kapaciteta za pokretanje procesa.

Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti⁵⁵ usvojen je 15. februara 2025. godine, međutim, ovim aktom je propušteno uvođenje definicije rodno odgovornog budžetiranja, ali i niza odredbi koje bi uvele ovu obavezu u budžetski proces. Predlogom ovog zakona planirana su sredstva kapitalnog budžeta u ukupnom iznosu od 280.000.013,00 eura, za realizaciju projekata od kojih nijedan nije identifikovao rodnu komponentu, niti je popraćen rodnom analizom. Ukupan iznos predloženih rodno odgovornih sredstava iznosi 24,3% tekućeg budžeta, odnosno 9,1% ukupno predloženog budžeta. Samo 19 od ukupno 96 potrošačkih jedinica (19,7%) predviđa aktivnosti usmjerene na unapređenje rodne ravnopravnosti (za 2024. taj procenat iznosi 21%). Dodatno, potrebno je istaći da petnaest ministarstava nije uključilo niti jednu rodno osjetljivu aktivnost u okviru ovog zakonskog akta.

Institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost

Uspostavljanje snažne nacionalne institucionalne strukture rodne ravnopravnosti jedna je od ključnih obaveza koje proizilaze iz CEDAW i koja je direktno primjenjiva u pravnom sistemu Crne Gore. Prema istraživanju OEBS-a (2023), rodni mehanizmi u 42 zemlje OEBS-a značajno variraju po vrsti, datumu osnivanja i mandatu. Studija identifikuje četiri glavna tipa rodni institucionalnih mehanizama: ministarstva, administrativne agencije, komisije ili savjeti i instituti. U 32 ispitane zemlje, administrativne agencije su najzastupljenije, u 30 zemalja. Pored navedenog, dogovoreni zaključci 1999/2 koje je usvojila Komisija za status žena o institucionalnim mehanizmima za unapređenje položaja žena ponovili su preporuku da se nacionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost uspostave u okviru najvišeg mogućeg nivoa vlasti i da im se dodijele nadležnosti i resursi potrebni za ispunjavanje njihovih mandata.⁵⁶

⁵⁴ Zakon o državnim službenicima i namještenicima, <https://www.gov.me/dokumenta/59ed0c0d-daf3-493a-b4f3-afe34d5b1992>

⁵⁵ Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, <https://www.gov.me/dokumenta/01c1ccb2-f0e3-4a20-aa33-8377185539fe>

⁵⁶ Komisija za status žena. Izvještaj sa 43. sesije, , 1999, <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/csw99.pdf>

U Crnoj Gori postoje dva glavna mehanizma za rodnu ravnopravnost - jedan u Skupštini Crne Gore i jedan u Vladi Crne Gore, u okviru Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Pored toga, u ministarstvima postoje kontakt osobe za rodna pitanja, kao i koordinatori za rodnu ravnopravnost na nivou lokalnih samouprava.

Odbor za rodnu ravnopravnost⁵⁷ u Skupštini Crne Gore, osnovan je 2001. godine, čije je funkcionisanje definisano Poslovnikom Skupštine. Prema članu 45 Poslovnika Skupštine Crne Gore,⁵⁸ glavne nadležnosti Odbora su:

- razmatranje predloga zakona i propisa koji se odnose na rodnu ravnopravnost,
- praćenje primjene ovih zakona i promovisanje rodne ravnopravnosti, posebno u oblastima kao što su prava djeteta, porodični odnosi, zapošljavanje, preduzetništvo, donošenje odluka, obrazovanje, zdravlje, socijalna politika i informisanje,
- ocjenjivanje usklađenosti crnogorskih zakona sa pravnom okvirom EU,
- praćenje i evaluacija sprovođenja zakona i drugih akata od značaja za politike rodne ravnopravnosti.

Potrebno je istaći da je praksa pokazala da primjena člana 45 Poslovnika nailazi na ozbiljna ograničenja u primjeni principa rodne ravnopravnosti horizontalno, zbog čega se Odbor smatra nenadležnim za veliki dio sektorskih zakona koji se, u konačnom, usvajaju bez rodne perspektive.

Pored institucionalnih mehanizama na nacionalnom nivou, u određenom broju lokalnih samouprava uspostavljeni su i mehanizmi na lokalnom nivou. U ovim opštinama su formirani **savjeti za rodnu ravnopravnost** u okviru lokalnih parlamenata, dok su u organima izvršne vlasti na lokalnom nivou imenovani **koordinatori za pitanja rodne ravnopravnosti**.

U Crnoj Gori takođe djeluje i **Ženska politička mreža** koju je UNDP uspostavio 2017. godine, i koja se pokazala kao veoma produktivan subjekt u predlaganju i usvajanju rodno osjetljivih zakona i mjera, kako na državnom tako i na lokalnom nivou.

Ženski klub u parlamentu,⁵⁹ osnovan je 2021. godine i služi kao platforma za promovisanje rodne ravnopravnosti i jačanje učešća žena u zakonodavnim procesima. Ova inicijativa ima za cilj stvaranje mreže podrške za žene parlamentarke i podsticanje rodno osjetljivih politika.

Kada govorimo o mehanizmima za rodnu ravnopravnost na nivou izvršne vlasti, primarni akcenat je na sledećim institucijama:

Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti koje se nalazi u okviru Ministarstva za ljudska i manjinska prava i koje predstavlja ključni institucionalni mehanizam za politike rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Prema nedavno usvojenoj sistematizaciji Vlade Crne Gore,⁶⁰ Odjeljenje ima četvero zaposlenih, što je povećanje u odnosu na 2021. godinu, kada je imalo samo tri zaposlena. Mandat ovog institucionalnog mehanizma je da koordinira i prati vladine politike u pogledu rodne ravnopravnosti. Međutim, ova struktura nije u skladu sa standardima koje je uspostavila Pekinška platforma za akciju, koja se zalaže za snažne institucionalne mehanizme sa dobrim resursima i na visokom nivou za efikasno promovisanje i sprovođenje politika rodne ravnopravnosti. Nedovoljan broj zaposlenih i ograničeni finansijski resursi, nedovoljno visok nivo uticaja i mogućnosti za implementaciju reformi u oblasti rodne ravnopravnosti, mogu u velikoj mjeri ograničiti autoritet i uticaj odeljenja, ometajući efektivnu integraciju rodničkih perspektiva u svim oblastima upravljanja i javne politike. U procjeni rodne ravnopravnosti u javnoj upravi u Crnoj Gori za 2021. godinu, koju je sproveo

⁵⁷ Skupština Crne Gore, Odbor za rodnu ravnopravnost, <https://www.skupstina.me/me/radna-tijela/odbor-za-rodnu-ravnopravnost>

⁵⁸ Poslovnik Skupštine Crne Gore, <https://www.skupstina.me/me/poslovnik-o-radu>

⁵⁹ Skupština Crne Gore, Ženski klub u parlamentu, https://en.cdtmn.org/wp-content/uploads/2021/04/SkupstinaCG_online_ENG.pdf

⁶⁰ Sistematizacija – Vlada Crne Gore, <https://www.gov.me/dokumenta/561c38bf-5a23-4f08-9b67-d6e5a781e513>

UNDP, identifikovano je da je značajna prepreka efikasnom integrisanju rodne ravnopravnosti i implementaciji rodno odgovornih politika ograničeno znanje i kapacitet unutar javne uprave. Pored toga, utvrđeno je da su napori na izgradnji kapaciteta integrisani u programe javne uprave nedovoljni.

Nacionalni savjet za rodnu ravnopravnost, osnovan je 2016. godine kao savjetodavno tijelo sa ciljem da raspravlja o pitanjima sprovođenja politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou. Međutim, period funkcionisanja ovog tijela obilježen je nedovoljnom aktivnošću i nedostatkom konkretnih rezultata.⁶¹

Formiranje specijalizovanog inspekcijskog odeljenja za zaštitu od zlostavljanja na radu i u vezi rada: Nakon usvajanja Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani zlostavljanja na radu i definisanja smjernica za postupanje, potrebno je formirati specijalizovano inspekcijsko odeljenje za zaštitu od zlostavljanja na radu i u vezi rada,

Koordinatori za rodnu ravnopravnost - U skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, ministarstva i organi uprave dužni su da odrede lice koje će obavljati poslove koordinatora poslova u vezi sa rodnom ravnopravnosti. Ovi koordinatori treba da prate sprovođenje Akcionog plana za rodnu ravnopravnost u okviru svojih institucija. Iako su koordinatori imenovani u većini institucija, glavna prepreka u njihovom radu je to što oblast rodne ravnopravnosti ne predstavlja primarni segment njihovih obaveza nije njihov osnovni opis posla. Do aprila 2025. godine, imenovano je 115 koordinatora/ki iz državnih i ostalih javno-pravnih organa, lokalnih samouprava, centara za socijalni rad, domova zdravlja, sudstva i tužilaštva.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (ombudsman)- Član 81 Ustava Crne Gore određuje da je Zaštitnik ljudskih prava i sloboda nezavisan i samostalan organ zadužen za sprovođenje mjera zaštite ljudskih prava i sloboda, među kojima spada i postupanje u svim oblicima diskriminacije koji su vezani za žene i djevojčice u Crnoj Gori.⁶²

Crna Gora je uvela nekoliko dobrih praksi za unapređenje rodne ravnopravnosti i rješavanje rodno zasnovanog nasilja. Ove inicijative se fokusiraju na unapređenje politika, promovisanje inkluzivnog upravljanja i usklađivanje sa međunarodnim standardima radi zaštite ranjivih grupa i podrške učešću žena u javnom životu.

Crna Gora je pokrenula program „**Žene u odborima**“, koji je pokrenula **Centralna banka Crne Gore (CBCG)** u saradnji sa **Evropskom bankom za obnovu i razvoj (EBRD)**. Ovaj program ima za cilj jačanje inkluzivnog i progresivnog poslovnog okruženja u Crnoj Gori pridržavanjem najviših korporativnih standarda i ESG principa.⁶³ Važno je istaći da je Centralna Banka pristupila Inicijativi Women Entrepreneurs (WE) Finance Code koja proističe iz zahtjeva za članstvo u EU, a koja ima za cilj da jača žensko preduzetništvo, kroz unapređenje pristupa finansiranju za crnogorska mikro, mala i srednja preduzeća kojima rukovode žene ili su njihove vlasnice. Sve ovo kako bi se ženska preduzeća osposobila za ulazak u EU finansijsko tržište, postupanju u članstvo.

Kako bi podržala integrisanje rodne ravnopravnosti i ojačala rodnu analizu u javnim politikama, Vlada je usvojila Instrument za procjenu uvođenja rodne ravnopravnosti u strateške dokumente 2023. Ovaj instrument je takođe integrisan u Metodologiju razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata.⁶⁴ Međutim, trenutno ne postoji posebno uputstvo ili procedura za koja definiše jasne smjernice za uključivanje rodni pitanja u javne politike. Pored toga, ne postoji definisana procedura za saradnju sa Ministarstvom za ljudska prava i manjine, niti za njegovu ulogu u procesu integrisanja rodne ravnopravnosti u drugim sektorima javnih politika.

⁶¹ UNDP Crna Gora, 2021, Profil rodne ravnopravnosti Crne Gore,

https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/gender_equality_profile_montenegro_0.pdf

⁶² Ustav Crne Gore, član 81, https://www.constituteproject.org/constitution/Montenegro_2013.pdf?lang=en

⁶³ Centralna banka Crne Gore (CBCG), (2024), Program “Žene u odborima”, <https://www.cbcbg.me/en/about-us/corporate-social-responsibility/women-on-boards>

⁶⁴ Metodologija razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/543931.pdf>

Implementacija politika rodne ravnopravnosti u različitim sektorima ostaje izazov, uključujući i pitanje alokacije potrebnih finansijskih sredstava za efektivno sprovođenje javnih politika u dijelu koji se odnosi na rodnu ravnopravnost. Zbog toga je dalji razvoj rodno odgovornog budžetiranja važan korak ka efikasnijoj implementaciji politika rodne ravnopravnosti, što je jedna od preporuka u okviru CEDAW izveštaja. Takođe, akcenat je i na prikupljanju statističkih podataka podijeljenih po polu i rodu, koji su neophodni za kvalitetnu rodnu procjenu uticaja javnih politika i važećeg zakonodavstva.

Nacionalni savjet za rodnu ravnopravnost ne funkcioniše, što dodatno slabi podršku naporima za rodnu ravnopravnost. Budžetska potrošnja na rodnu ravnopravnost je značajno smanjena, a rodno odgovorno budžetiranje se ne primjenjuje u svim organima državne uprave zbog nedostatka zakonskih uslova i ograničenih tehničkih kapaciteta u ministarstvima. Ova pitanja stvaraju značajne prepreke za unapređenje rodne ravnopravnosti u upravljanju i kreiranju javnih politika.

Postoji jasna potreba za održivim naporima u cilju izgradnje kapaciteta za integrisanje rodne ravnopravnosti. Potrebno je istaći da se proces javnih konsultacija prilikom razvoja javnih politika suočava sa ozbiljnim nedostacima, posebno u dijelu koji se odnosi na implementaciju inicijativa namijenjenih integrisanju rodne ravnopravnosti u dokumente javnih politika. Takođe, postoji nedostatak institucionalnih povratnih informacija prilikom sprovođenja javnih konsultacija, nedostatak formalnih instrumenata za izvještavanje o rezultatima javnih rasprava, kao i nedostatak kapaciteta organizacija civilnog društva koje se bave ženskim pravima, u dijelu koji se odnosi na razvoj nacionalnih javnih politika.

Dostupnost rodno disegregiranih podataka u Crnoj Gori se vremenom poboljšala, pri čemu Uprava za statistiku Crne Gore (MONSTAT), ima ključnu ulogu u prikupljanju i diseminaciji rodno razvrstanih podataka. Naime, MONSTAT je objavio Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru 2023,⁶⁵ koji pruža sveobuhvatan uvid u različite domene rodne ravnopravnosti. Pored toga, portal Svjetske banke o rodnim podacima⁶⁶ nudi niz indikatora koji se odnose na Crnu Goru, olakšavajući međunarodna poređenja i procjene politike.

Uprkos ovom napretku, i dalje postoje izazovi u obezbjeđivanju sveobuhvatnosti i blagovremenosti rodne statistike, posebno u oblastima kao što su neplaćeni rad u kući i neformalno zapošljavanje. Rješavanje ovih praznina je od suštinskog značaja za informisano kreiranje politike i efektivno promovisanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori.

Koraci u narednom periodu sprovođenja javne politike u oblasti razvoja normativnog i institucionalnog okvira:

- **Podizanje institucionalnih mehanizma za rodnu ravnopravnost na nivo Nacionalne agencije za rodnu ravnopravnost.**

U cilju jačanja institucionalnog okvira za promovisanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori i obezbjeđenja usklađenosti sa Pekinškom platformom za akciju, predlaže se da se postojeći mehanizam rodne ravnopravnosti podigne sa nivoa odjeljenja u okviru ministarstva na nivo nezavisne nacionalne agencije. Ova agencija bi imala direktnu odgovornost prema predsjedniku Vlade Crne Gore, slično modelima koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini i na Kosovu, gdje mehanizmi za rodnu ravnopravnost funkcionišu sa većim autoritetom i djelotvornošću.

Obrazloženje za navedenu mjeru:

- *Povećana ovlašćenja i uticaj*: Agencija koja je direktno povezana sa predsjednikom Vlade imala bi veću političku težinu, omogućavajući joj da vodi međusektorske inicijative i efikasno sprovodi sprovođenje politike rodne ravnopravnosti.

⁶⁵ Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru, 2023,

[https://www.monstat.org/uploads/files/Mediji/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20MNE%20\(2\)_25.7.pdf](https://www.monstat.org/uploads/files/Mediji/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20MNE%20(2)_25.7.pdf)

⁶⁶ Portal Svjetske banke o rodnim podacima, <https://genderdata.worldbank.org/en/home>

- Poboljšana koordinacija: Centralizovanje napora za rodnu ravnopravnost na višem institucionalnom nivou omogućilo bi bolju koordinaciju između ministarstava, lokalnih samouprava i organizacija civilnog društva, obezbjeđujući usklađenost sa nacionalnim i međunarodnim obavezama u pogledu rodne ravnopravnosti.
- Alokacija resursa: Kao agencija, mehanizam bi vjerovatno imao pristup značajnijim ljudskim, tehničkim i finansijskim resursima, što bi mu omogućilo da efikasno izvršava svoj mandat.
- Odgovornost i izvještavanje: Izvještavanje direktno predsjedniku Vlade bi osiguralo veću vidljivost i odgovornost politika rodne ravnopravnosti, jačajući posvećenost Crne Gore rodnoj ravnopravnosti na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Ključne nadležnosti agencije:

- Razviti i pratiti sprovođenje politika i akcionih planova za rodnu ravnopravnost.
- Koordinirati integrisanje rodne ravnopravnosti u sve nacionalne politike.
- Pružanje tehničke podrške i obuke ministarstvima i lokalnim samoupravama.
- Nadgledati poštovanje preuzetih međunarodnih obaveza, kao što su CEDAW i Pekinška platforma za akciju.
- Sprovesti istraživanje i pripremiti redovne izvještaje o stanju rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori.

Uzdizanjem sadašnjeg institucionalnog mehanizma na nivo nacionalne agencije, Crna Gora bi značajno unaprijedila svoje kapacitete za rješavanje rodni dispariteta i ispunila svoje obaveze na unapređenju rodne ravnopravnosti. Ovo bi takođe poslužilo kao vitalni korak u usklađivanju sa regionalnim i globalnim standardima uz istovremeno osnaživanje žena i marginalizovanih grupa u zemlji.

- **Bolje kreiranje i koordinacija javnih politika sa aspekta rodne ravnopravnosti**

Usklađivanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti sa sektorskim zakonodavstvom - Osigurati usklađenost odredaba o rodnoj ravnopravnosti sa sektorskim zakonodavstvom podrazumijeva pregled i analizu postojećih zakona i politika kako bi se uskladili sa principima i zahtjevima Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Ovaj proces bi trebalo da uključi identifikaciju nedosljednosti ili praznina u sektorskim zakonima, posebno u oblastima kao što su obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje i javna uprava, gdje i dalje postoje rodni dispariteti. U tom pogledu, potrebno je uspostaviti međusektorsku radnu grupu, sastavljenu od pravnih stručnjaka, kontakt osoba za rodna pitanja i predstavnika ključnih ministarstava da nadgledaju ovaj proces. Potrebno je razviti smjernice i standarde za integrisanje rodne ravnopravnosti u sektorsko zakonodavstvo, obezbjeđujući da se svi novi i revidirani zakoni eksplicitno bave rodni pitanjima.

Uvesti rodnu procjenu uticaja javnih politika kao dio procjene uticaja propisa (RIA). Uvođenje rodne procjene uticaja kao obavezne komponente procesa procjene uticaja propisa (RIA) bi obezbijedilo da se svi predloženi propisi i politike procijene u pogledu njihovih potencijalnih efekata na rodnu ravnopravnost. Ova mjera bi institucionalizovala razmatranje specifičnosti pitanja rodne ravnopravnosti u najranijim fazama kreiranja politike, omogućavajući identifikaciju i ublažavanje potencijalnih rodni dispariteta. Na ovaj način Crna Gora može da se uskladi sa najboljim međunarodnim praksama i osigura da politike promovišu jednake rezultate za sve.

Sprovesti izmjene zakona i podzakonskih akata kroz definisanje obaveze da kontakt osobe za rodna pitanja moraju učestvovati u izradi svih nacionalnih javnih politika. Novim Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i podzakonskim aktima bi se naložilo obavezno učešće kontakt osoba za rodna pitanja u izradi novih zakona i politika, što bi obezbijedilo da rodne perspektive budu sistematski integrisane u kreiranje javni politika. Ova promjena bi osnažila uticaj kontakt osoba za rodnu ravnopravnost uvođenjem rodno specifičnih kompetencija u razvoj javni politika.

Dodijeliti namjenska redovna finansijska sredstva za rodnu ravnopravnost na nacionalnom i lokalnom nivou. Osiguranje dodjeljivanja namjenskih redovni sredstava za subjekte na nacionalnom i lokalnom nivou je od suštinskog značaja za osiguranje operativne održivosti mehanizama za rodnu ravnopravnost. Ovo finansiranje bi omogućilo ovim subjektima da sprovedu rodno odgovorne programe, efikasno prate politike i angažuju se u inicijativama za izgradnju

kapaciteta bez finansijskih ograničenja. Dosljedno finansiranje bi takođe pokazalo posvećenost institucionalizaciji rodne ravnopravnosti, jačajući sposobnost ovih mehanizama da utiču na procese donošenja odluka i postižu mjerljive rezultate.

Osnovati odbore za rodnu ravnopravnost na nivou lokalnih samouprava. Izmijeniti Zakon o rodnoj ravnopravnosti kako bi se naložilo osnivanje obaveznih odbora za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou, sastavljenih od odbornika lokalne skupštine i predstavnika lokalne zajednice. Ovi odbori bi osigurali saradnju svih subjekata u zajednici uključivanjem izabranih zvaničnika i zainteresovanih strana, sve u cilju promocije i nadzora nad inicijativama za rodnu ravnopravnost. Ova inkluzivna struktura bi olakšala integraciju različitih perspektiva u lokalne politike, programe i procese donošenja odluka.

Uvesti rodno specifične indikatore u konsultativni proces donošenja zakonskih akata. Uključivanje rodno specifičnih indikatora, kao što je broj zakona usvojenih putem široke konsultativne procedure koja uključuje modele rodnog učešća, poboljšalo bi inkluzivnost procesa kreiranja javnih politika. Rodno osjetljive procedure konsultacija bi obezbijedile da se razmotre različite perspektive, sa posebnim akcentom na perspektive žena, što bi dovelo do sveobuhvatnijeg i reprezentativnijeg nacionalnog zakonodavstva. Ovaj pristup bi takođe obezbijedio mjerljiva mjerila za procjenu efikasnosti napora na integrisanju rodne ravnopravnosti.

Poboljšati dostupnost rodne statistike jačanjem kapaciteta MONSTAT-a. Izgradnja kapaciteta Uprave za statistiku Crne Gore (MONSTAT) i drugih aktera u statističkom sistemu je ključna za poboljšanje dostupnosti i kvaliteta rodne statistike. Poboljšani rodno razvrstani podaci bi pružili kvalitetnu bazu dokaza potrebnih za efikasno kreiranje javnih politika, evaluaciju programa i praćenje napretka u ostvarivanju ciljeva rodne ravnopravnosti. Inicijative za izgradnju kapaciteta treba da uključuju obuku, dodjelu resursa i međunarodnu saradnju kako bi se uskladili sa najboljim standardima i praksama.

Integrirati rodne mehanizme u sve javne politike. Uključivanje rodniha mehanizama u sve inicijative za razvoj javnih politika bi institucionalizovalo rodnu ravnopravnost u svim strukturama upravljanja. Ovaj vid bi omogućio da se razmatranja rodne ravnopravnosti ugrade u čitav ciklus javnih politika, od faze planiranja i razvoja do faza implementacije i evaluacije. Takav sveobuhvatan pristup bi osigurao da se rodna ravnopravnost ne tretira kao samostalno pitanje, već kao međusektorski prioritet u svim oblastima kreiranja politika.

Uključivanje rodnog mehanizma u koordinaciju politika i reformu javne uprave (PAR). Uključivanje rodnog mehanizma u procese koordinacije i razvoja politika, posebno u metodologije za implementaciju reforme javne uprave (PAR), osiguralo bi da rodna ravnopravnost predstavlja jedan od prioriteta. Definisanje uloge rodniha mehanizama u koordinaciji implementacije reforme javne uprave bi promovisalo kohezivan i rodno osjetljiv pristup reformi, rješavajući sistemske nejednakosti u svim sektorima.

- Izgradnja kapaciteta i podizanje svijesti o rodnoj ravnopravnosti

Unaprijediti saradnju sa organizacijama civilnog društva koje se bave ženskim pravima - Jačanje saradnje sa organizacijama civilnog društva koje se bave ženskim pravima, udruženjima i drugim ženskim grupama je ključno za podizanje svijesti i promovisanje aktivnog učešća žena u javnom životu na lokalnom nivou i na rukovodećim pozicijama. Ova saradnja bi mogla uključivati zajedničke kampanje, konsultacije i inicijative koje imaju za cilj osnaživanje žena i osiguravanje da njihov glas bude zastupljen u procesima donošenja odluka. Korišćenjem stručnosti ovih grupa, javne institucije mogu da podstiču inkluzivniji i rodno osjetljiv pristup upravljanju.

Osigurati obaveznu rodnu obuku za jedinice za strateško planiranje i budžetiranje i osoblje na rukovodećim pozicijama u javnom sektoru. Potrebno je definisati obavezne rodne obuke za službenike/ce koji rade u jedinicama za strateško planiranje i budžetiranje, kao i za lica na rukovodećim pozicijama kako bi se osiguralo da rodne perspektive budu dosljedno integrisane u planiranje javnih politika i procese raspodjele resursa. Ove obuke treba da se fokusiraju na

izgradnju kapaciteta službenika/ca da primjenjuju tehnike rodno odgovornog budžetiranja i da identifikuju i adresiraju rodno specifične potrebe u javnim politikama i programima. Ovaj pristup bi pomogao institucionalizaciji rodne ravnopravnosti u planiranju u javnom sektoru.

Obuka o rodnoj ravnopravnosti za zakonodavce na nacionalnom i lokalnom nivou. Implementirati programe obuke za kreatore politike i zakonodavce (Vlada Crne Gore i prateća ministarstva, Skupština Crne Gore i Lokalne samouprave), o rodno osjetljivom donošenju zakona i pratiti uticaj harmonizovanog zakonodavstva kako bi se osiguralo da efikasno promoviše rodnu ravnopravnost.

Razvoj mentorstva za promjenu organizacione kulture. Organizovanje mentorskih programa za muškarce i žene unutar javnih institucija može pomoći u promjeni organizacione kulture i podizanju svijesti o rodnoj ravnopravnosti. Ovi programi bi trebalo da uparjuju iskusne lidere i liderke sa novim talentima kako bi podstakli razmjenu znanja, obezbijedili karijerno vođenje i izgradili mreže koje podržavaju radna mjesta koja uključuju rodno opredjeljenje. Uključujući oba pola, mentorske inicijative mogu dovesti u pitanje pristrasnosti, promovisati saradnju i stvoriti zagovornike i zagovornice rodne ravnopravnosti na svim nivoima organizacije.

Uspostaviti Resursni centar za rodno odgovorno kreiranje politika i budžetiranje - Preslikati model Makedonskog Resursnog centra za jačanje kapaciteta javne uprave u sprovođenju mjera u vezi sa Direktivom EU 2006/54/EC. Centar može igrati ključnu ulogu u naporima Crne Gore da postigne sistematsku i održivu implementaciju rodno odgovornog budžetiranja kao alata za kreiranje politika i budžetskih procesa pružanjem obuke za izgradnju kapaciteta državnih službenika i službenica u oblastima rodne ravnopravnosti i rodno odgovornog budžetiranja.

Usvojiti Strategije vanjske politike Crne Gore - Programom rada Vlade za 2025. godinu, predviđeno je usvajanje Strategije vanjske politike Crne Gore. U skladu sa Metodologijom Vlade, Ministarstvo vanjskih poslova posvećeno je integrisanju rodne perspektive u proces pripreme ovog strateškog dokumenta. Sastavni dio procesa predstavljaće i izrada rodne studije, koja će imati za cilj analizu stanja u Ministarstvu vanjskih poslova sa aspekta rodne ravnopravnosti kao i mapiranje globalnih trendova u domenu rodne dimenzije vanjske politike. Ministarstvo vanjskih poslova, sa svojom Mrežom diplomatkinja koja je osnovana u aprilu 2025. godine, u narednom periodu sprovodiće aktivnosti sa ciljem jačanja kapaciteta zaposlenih u Ministarstvu u domenu rodne ravnopravnosti, kao i snažnijeg pozicioniranja Ministarstva u ovoj oblasti kroz organizacije tematskih događaja u saradnji sa međunarodnim partnerima.

Izvršiti rodnu procjenu i reviziju postojećih planova obuka i programa iz rodne perspektive. Akcenat je na obukama koje organizuje Uprave za ljudske resurse kako bi se pronašli putevi za uključivanje tema vezanih za rod i pol u generičke module obuka i treninga, sve u cilju jačanja svijesti svakog državnog službenika i službenice o osnovnim principima rodne ravnopravnosti.

Operativni cilj 1	Unaprijediti zakonodavni i institucionalni okvir od značaja za rodnu ravnopravnost u skladu sa CEDAW preporukama do kraja 2029. godine		
Indikator učinka 1: Procenat usklađenih novih zakona sa CEDAW preporukama	Početna vrijednost 2025 Novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti će biti usvojen do kraja 2026. godine, što predstavlja početnu vrijednost za mjerenje usklađenosti zakona sa CEDAW preporukama	Indikator učinka 1: Procenat usklađenih novih zakona sa CEDAW preporukama	Početna vrijednost 2025 Novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti će biti usvojen do kraja 2026. godine, što predstavlja početnu vrijednost za mjerenje usklađenosti zakona sa CEDAW preporukama
Indikator učinka 2: Uspostavljen nezavisni centralni	Početna vrijednost 2025	Indikator učinka 2: Uspostavljen nezavisni centralni	Početna vrijednost 2025

mehanizam za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti	Trenutno ne postoji nezavisni centralni mehanizam za sprovođenje politika rodne ravnopravnosti	mehanizam za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti	Trenutno ne postoji nezavisni centralni mehanizam za sprovođenje politika rodne ravnopravnosti
--	--	--	--

Oblast II: Ekonomsko osnaživanje žena

Najnoviji „Vodič Evropske komisije (EK) za programe ekonomskih reformi 2024-2026“,⁶⁷ savjetuje zemlje kandidate da usvoje javne politike za „promovisanje kvalitetnog zapošljavanja, jednakih mogućnosti i pristupa tržištu rada i dostojanstvenih uslova rada“, sa posebnim fokusom na „mlade ljude, žene, dugotrajno nezaposlene i one najugroženije na tržištu rada“.

Kada govorimo o oblasti ekonomskog osnaživanja žena, najveći disparitet Crne Gore i EU je identifikovan u domenu novca, gdje crnogorska vrijednost mjerenja rodne nejednakosti u pristupu finansijskim sredstvima i ekonomskom položaju žena i muškaraca iznosi 61,9, dok je prosječna vrijednost EU 82,6.⁶⁸

U prethodnom periodu Crna Gora je razvila čvrst pravni okvir koji podržava rodnu ravnopravnost u ekonomskom životu, koji je u velikoj mjeri usklađen sa preuzetim međunarodnim obavezama. Zakon o rodnoj ravnopravnosti je centralni instrument koji nalaže ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim sferama života, uključujući i privredu.

Zakon o radu⁶⁹ zabranjuje direktnu i indirektnu diskriminaciju na osnovu pola pri zapošljavanju i uključuje odredbe protiv seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu. Takođe, zakon garantuje roditeljsko odsustvo i zaštitu posla tokom trudnoće. Međutim, zakon još uvijek ne uključuje plaćeno roditeljsko/očinsko odsustvo, što jača tradicionalne rodne uloge i podriva napore da se promoviše rodna ravnopravnost na tržištu rada. Odsustvo fleksibilnih radnih aranžmana i ciljanih aktivnih mjera tržišta rada za žene dodatno ograničava transformativni potencijal zakona.

UNDP Profil rodne ravnopravnosti Crne Gore pokazuje da strukturni položaj žena u crnogorskoj ekonomiji otkriva trajne disparitete. Žene čine 43% zaposlenog stanovništva, ali su previše zastupljene niže plaćenim sektorima kao što su obrazovanje, zdravstvo, trgovina i javna uprava. Nasuprot tome, žene su nedovoljno zastupljene u sektorima koji su povezani sa većim zaradama, kao što su IKT, građevinarstvo i finansije. Žene čine samo 20% svih menadžerskih uloga, što odražava postojeću vertikalnu segregaciju i ograničen pristup rukovodećim pozicijama.⁷⁰

Podaci ukazuju da rodni jaz u platama iznosi 21,6%, pri čemu žene zarađuju otprilike 78,4 centa za svaki euro koji zarade muškarci. Jaz je najvidljiviji među visokoobrazovanim profesionalcima i onima u nesigurnim ili nestandardnim poslovima, gde je socijalna zaštita često slabija. Žene takođe češće rade sa skraćenim radnim vremenom ili imaju privremene ugovore, često zbog neplaćenih obaveza brige o porodici, koje još uvijek u velikoj mjeri preuzimaju žene. Crnoj Gori nedostaju sistemski podaci o vrijednosti i obimu neplaćenog rada, ali postojeći dokazi ukazuju na to da je to glavna prepreka zaposlenju žena sa punim radnim vremenom i mogućnostima napredovanja u karijeri.⁷¹

⁶⁷ Vodič za programe ekonomskih reformi 2024-2026, <https://www.gov.me/dokumenta/412e23aa-1e77-4ea6-a186-78345bdeb7be>

⁶⁸ MONSTAT,

http://monstat.org/uploads/files/demografija/rodnaavnpopravnost/Gender%20equality%20index%20ENG_25.7.pdf

⁶⁹ Zakon o radu, <https://www.gov.me/dokumenta/adf2208f-f45a-4cdc-8b21-db7db1978119>

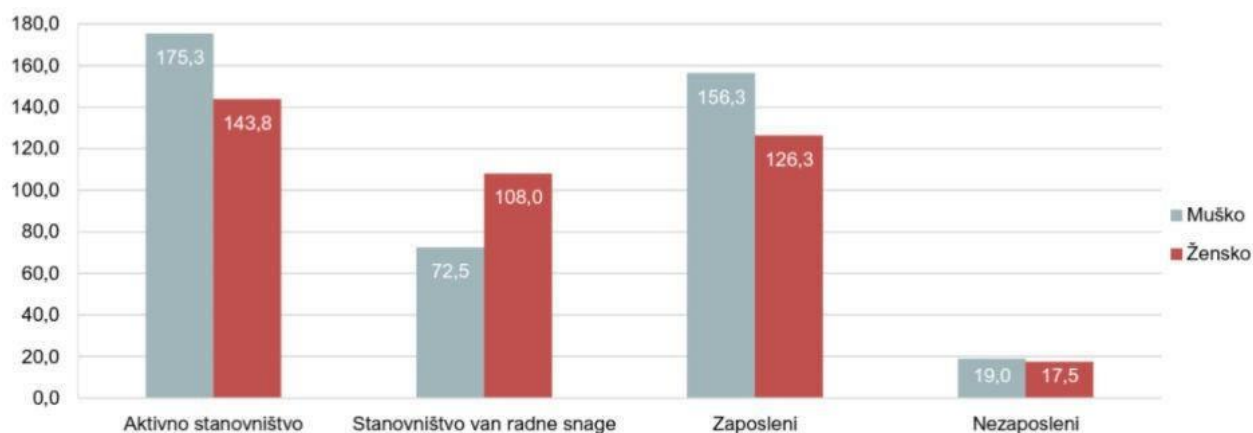
⁷⁰ UNDP, Profil rodne ravnopravnosti Crne Gore (Podgorica: UNDP, 2024)

⁷¹ UNDP, Profil rodne ravnopravnosti Crne Gore (Podgorica: UNDP, 2024)

Istraživanje UNDP-a iz 2021. godine,⁷² pokazuje da žene zaposlene u državnim institucijama zarađuju 16% manje od muškaraca.

Indeks rodne ravnopravnosti (2023),⁷³ u Crnoj Gori pokazao je vrijednost od 70,7 (na skali od 1 do 100) u domenu rada, koji mjeri jednak pristup zapošljavanju, kao i uslove rada žena i muškaraca. Prosječan rodni jaz u platama u Crnoj Gori iznosio je 21,6 odsto u 2021. godini. To znači da su žene zarađivale 78,4 centa na svaki euro koji su zaradili muškarci.

Prema podacima MONSTAT-a iz 2024. godine, od ukupnog broja aktivnog stanovništva 175,3 hiljade ili 54,9% čine muškarci, a 143,8 hiljada ili 45,1% čine žene, dok ukupan broj stanovništva van radne snage čine žene 108,0 hiljada ili 59,8% a muškarci 72,5 hiljada ili 40,2%. Od ukupnog broja zaposlenih 156,3 hiljade ili 55,3% čine muškarci, a 126,3 hiljade ili 44,7% čine žene, a od ukupnog broja nezaposlenih 19,0 hiljada ili 52,1% čine muškarci, a 17,5 hiljada ili 47,9% čine žene.⁷⁴

Grafik br.??: Radno sposobno stanovništvo prema aktivnosti i polu

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore,⁷⁵ stopa nezaposlenosti u Crnoj Gori na kraju 2024. godine, iznosi 13,95%, u poređenju sa 24,3% u 2023. godini. Čak i kada se stopa nezaposlenosti evidentno smanjuje, žene konstantno čine većinu nezaposlenih. Od ukupnog broja nezaposlenih, žene čine 58,2%.

Datum	Ukupan broj nezaposlenih	Muškarci	Žene
31 Dec 2023	39,942	16,679 (41,2%)	23,263 (58,8%)
31 Dec 2024	33,037	13,343 (41,7%)	19,694 (58,2%)

Tabela br.??: Ukupan broj nezaposlenih po polu u Crnoj Gori na kraju 2024. godine

Kada su podaci raščlanjeni po sektorima, primjećuje se da je najveći udio žena u veleprodaji i maloprodaji, obrazovanju i zdravstvu i socijalnom radu. Iako su žene većina zaposlenih u ovim oblastima, samo mali dio njih dolazi na pozicije odlučivanja. Podaci Ministarstva rada i socijalnog staranja pokazuju da su 45,8% žena članice Socijalnog savjeta Crne Gore, u poređenju sa 54,2% muškaraca. Štaviše, žene čine samo 35,9% zakonodavaca, viših zvaničnika i menadžera

⁷² UNDP, <https://tacso.eu/wp-content/uploads/2022/05/MONTENEGRO.pdf>

⁷³ MONSTAT, Indeks rodne ravnopravnosti, 2023, http://monstat.org/uploads/files/demografija/rodnaavopravnost/Gender%20equality%20index%20ENG_25.7.pdf

⁷⁴ MONSTAT, Anketa o radnoj snazi, 2024, https://www.monstat.org/uploads/files/ARS/2024/ARS%20saopstenje_2024.pdf

⁷⁵ Zavod za zapošljavanja Crne Gore, <https://www.zzcg.me/uploads/documents/phpEsVXvO.pdf>

u poređenju sa 64,1% muškaraca. Ovaj primjer ilustruje i horizontalnu i vertikalnu segregaciju na radnim mjestima u Crnoj Gori.

Zaposlena lica, prema sektorima djelatnosti i polu, ARS 2023:

	(U hiljadama / In 1 000)		
	Ukupno Total	Muškarci Men	Žene Women
Ukupno / Total	278,3	152,3	126,0
1. Poljoprivredne djelat. / Agriculture	12,4	7,8	4,6
2. Vađenje ruda i kamena / Mining	(1,8)	((1,6))	.
3. Prerađivačka djelatnost / Manufacturing	17,0	11,7	5,2
4. Snabdijevanje el. energijom, gasom, parom i klimatizacija / Electricity, gas, steam and air conditioning	3,1	2,4	.
5. Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama / Water supply, wastewater management	5,4	4,8	.
6. Građevinarstvo / Construction	24,0	20,2	3,8
7. Trgovina na veliko i malo, opravka / Wholesale, retail; certain repair	52,9	20,8	32,1
8. Saobraćaj, skladištenje i veze / Transport, storage and communication	17,3	13,3	4,0
9. Usluge smještaja i ishrane / Accommodation and food services	27,8	15,0	12,8
10. Informisanje i komunikacije / Information and communications	8,9	5,4	3,5
11. Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja / Financial and insurance activities	4,0	2,1	1,9
12. Poslovanje sa nekretninama / Real estate, leasing and business activities	4,9	3,2	1,8
13. Stručne, naučne i tehničke djelatnosti / Professional, scientific and technical activities	15,9	8,7	7,2
14. Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti / Administrative and support service activities	9,8	5,8	4,0
15. Državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje / Public administration and defence	21,8	12,3	9,5
16. Obrazovanje / Education	17,5	4,8	12,7
17. Zdravstvena i socijalna zaštita / Health and social work	15,4	5,0	10,4
18. Umjetnost, zabava i rekreacija / Arts, entertainment and recreation	7,8	3,9	3,9
19. Ostale uslužne djelatnosti / Other social and personal services	10,5	3,4	7,0

Rodni jaz u platama je posebno izražen među određenim kategorijama zaposlenih, uključujući visokoobrazovane pojedince/ke, radnike/ce u najboljim radnim godinama, strane radnike/ce i one koji rade na određeno vrijeme. Analize otkrivaju da je jaz u platama „povezan sa prisustvom razlika u platama za majčinstvo, horizontalnom segregacijom unutar zanimanja i kaznama za plate za feminizovana zanimanja“.

Statistike pokazuju da žene na sjeveru Crne Gore imaju sedam puta manje šanse da se zaposle u poređenju sa ženama na jugu, a više od polovine nezaposlenih žena nikada nije ni pokušalo da uđe na tržište rada. Žene pretežno obavljaju neplaćene kućne poslove, u prosjeku provode deset godina svog života na ove aktivnosti.⁷⁶

Iako žene čine 43% zaposlene populacije, zauzimaju samo 20% rukovodećih pozicija. Podaci UNDP-a pokazuju da doprinos žena BDP-u se procjenjuje na 44%, što je ograničeno nižim stopama zaposlenosti i koncentracijom u sektorima sa nižim plaćama.⁷⁷ Uprkos ovim izazovima, broj preduzeća u vlasništvu žena porastao je za preko 15% u poslednjih pet godina. Trenutno, svako četvrto mikro, malo i srednje preduzeće u Crnoj Gori je u vlasništvu žene, iako je to ispod globalnog i evropskog prosjeka od preko 30%.⁷⁸

Što se tiče preduzetništva, samo jedno od četiri MMSP u Crnoj Gori je u vlasništvu žene, odnosno 24,93%, što je cifra koja je ispod regionalnog i EU prosjeka. Ohrabrujuće je to što je u poslednjih pet godina došlo do povećanja preduzeća

⁷⁶ UNDP, Žene u ruralnim područjima, <https://www.undp.org/montenegro/press-releases/empowering-rural-women-key-sustainable-development-montenegro>

⁷⁷ UNDP analiza, <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/me/undp-mne-women-contribution-economy-presentation-mne.pdf>

⁷⁸ UNDP, Žene u biznisu, <https://www.undp.org/cnr/montenegro/press-releases/undp-kreirao-sajt-namijenjen-zenama-u-biznisu>

u vlasništvu žena za 15%. Ipak, strukturne prepreke kao što je ograničen pristup kapitalu, mrežama i mogućnostima mentorstva i dalje ometaju preduzetnički uspjeh žena.

Javni pozivi za finansiranje inovacija počeli su da obuhvataju rodno osetljive kriterijume, a 2023. godine dodijeljeno je 137.000 evra za 21 projekat koji su predvodile žene u kulturnim i kreativnim industrijama. Ipak, žene se i dalje suočavaju sa izazovima u upravljanju birokratskim procedurama, obezbjeđivanju kolaterala za kredite i ulasku u poslovne sektore u kojima tradicionalno dominiraju muškarci.⁷⁹

Samo 16% žena su vlasnici farmi, a 32% su vlasnici ili suvlasnici poljoprivrednog zemljišta. U nacionalnom registru poljoprivrednika, žene čine samo 24% osiguranika. Ovo je poboljšanje u poređenju sa 14% žena u Registru poljoprivrednih gazdinstava 2021. godine, ali sistemski izazovi i dalje postoje. Većina žena u ruralnim područjima ne nasleđuju ništa od svojih porodica.

Važno je ukazati i na neplaćeni rad žena, koji predstavlja sav rad u domaćinstvu i njegu članova porodice koji se ne plaća novčano - poput brige o djeci ili starima, kućnih poslova, kuvanja, čišćenja, održavanja domaćinstva i druge srodne aktivnosti. Prema opšte prihvaćenoj definiciji, „neplaćena njega i rad u domaćinstvu odnose se na sve neprepoznate i neplaćene aktivnosti... uključujući njegu lica (kao što su djeca ili starije osobe), kao i indirektnu njegu poput kuvanja, čišćenja i ostalih kućnih poslova”. Iako su ove aktivnosti ključne za funkcionisanje porodice i društva, njihovo je ostvarivanje gotovo svuda u svijetu zanemareno u ekonomskim politikama. U Crnoj Gori oblici neplaćenog rada uključuju:

- Brigu o deci i nega starijih: obuhvatajući hranjenje, kupanje, pripremu za školu, odvođenje u školu/lekare, pomaganje oko učenja, kao i stalnu negu starijih i bolesnih članova porodice.
- Kućne poslove: čišćenje, pranje veša, kuvanje, pranje sudova, održavanje kućnih uređaja, peglanje, spremanje hrane itd.
- Organizaciju domaćinstva: nabavke namirnica, planiranje kućnog budžeta i porodičnih potreba, vođenje računa o domaćinstvu i slično.

Podaci ukazuju da žene u Crnoj Gori znatno više obavljaju neplaćeni rad od muškaraca. UNDP-ova analiza iz 2020. pokazuje da su žene obavljale 92% više neplaćenih poslova u domaćinstvu nego muškarci tokom prve COVID-krise. Na primjer, za samo tri mjeseca (apr-jun 2020) vrijednost njihove neplaćene njega i rada u domaćinstvu procijenjena je na oko 122,3 miliona € (10% BDP-a), dok je vrijednost muškog doprinosa bila 63,5 miliona € (5% BDP-a). Iz toga slijedi da žene tokom cijele godine ukupno doprinose 489 miliona € (10% BDP), a muškarci 254 miliona € (5% BDP), što je zajedno 15% BDP-a Crne Gore za 2019. godinu.

Podaci Evropskog istraživanja o kvalitetu života (EQLS) takođe potvrđuju veliku rodnu razliku u aktivnostima njega: 42,7% ispitanih žena u Crnoj Gori izjavilo je da provodi vrijeme vodeći računa o djeci, starima ili invalidima u svojoj porodici, naspram samo 23,8% muškaraca. Sa druge strane, daleko veći udio muškaraca izjavljuje da ne učestvuje u kućnim poslovima. Na primjer, istraživanje UNDP/ADA pokazalo je da tek 11% žena navodi da ne obavlja nikakve poslove u kući, dok je taj udio među muškarcima čak 42%. Odnosno, skoro polovina muškaraca izvještava da ne obavlja domaće poslove, dok taj broj kod žena iznosi jedva oko 1 od 10.

Kada govorimo o uslovima na tržištu rada, tiče se stepena njihove usaglašenosti sa potrebama reproduktivnog zdravlja žena. Jedan od načina da se žene, koje čine 64,4% radne snage u odnosu na 79,2% koliko je učešće muškaraca u radnoj snazi, stimulišu za izlazak na tržište je u humanizaciji politika rada kroz prepoznavanje prava na menstrualno odsustvo. Ovim pravom omogućilo bi se ženama sa pojačanim tegobama tokom menstrualnog ciklusa (dijagnozom dismenoreje ili endometrioze) da uzmu plaćeno “menstrualno odsustvo” sa posla. Fleksibilno rješenje bi moglo da bude kroz rad od kuće u ovom periodu. Menstrualno odsustvo je dio šire priče o “menstrualnoj pravdi” i ženskom zdravlju

⁷⁹ UNDP, Profil rodne ravnopravnosti Crne Gore (Podgorica: UNDP, 2024)

kojom se prepoznaju specifičnosti ženskih tijela i iskustava, ali i skriveno diskriminatorna ekonomija (menstrualno siromaštvo) koja pogadja polovinu populacije na globalnom nivou

Crna Gora je napravila važne korake u usklađivanju svojih zakonodavnih i političkih okvira sa međunarodnim obavezama u pogledu rodne ravnopravnosti, posebno u priznavanju ekonomskih prava i uvođenju ciljne podrške preduzetništvu. Međutim, rodne nejednakosti ostaju duboko ukorijenjene, oblikovane društvenim normama, ekonomskim strukturama i institucionalnim ograničenjima. Ekonomska uključenost žena je ograničena razlikama u visini plata, niskom zastupljenosti na rukovodećim pozicijama, preopterećenošću neplaćenim radom brige o porodici i ograničenim pristupom finansijama i preduzetničkoj podršci. Pravnom okviru nedostaju transformativne odredbe kao što su roditeljsko/očinsko odsustvo i mehanizmi za sprovođenje, a politike su i dalje fragmentirane i slabo se sprovode.

Koraci u narednom periodu sprovođenja javne politike u oblasti ekonomskog osnaživanja žena:

- Jačanje implementacije zakonskog okvira, sa posebnim akcentom na rad Uprave za inspeksijske poslove.
- Uvesti rad u kući i brigu o porodici u pravni okvir.
- Uvesti plaćeno očinsko odsustvo radi promovisanja zajedničke brige.
- Ojačati sprovođenje anti-diskriminacionog zakonodavstva, posebno u zapošljavanju i pristupu ekonomskim resursima.
- Uključiti kriterijume rodne ravnopravnosti u sve programe javnog finansiranja, uključujući javne nabavke i grantove.
- Razviti zakonske i institucionalne mehanizme koji će doprinijeti boljoj podjeli neplaćenog rada u kući između žena i muškaraca.
- Povećati učešće žena u procesima socijalnog dijaloga.
- Korišćenje makroekonomske politike za povećanje broja dostojanstvenih poslova dostupnih ženama.
- Sve buduće mjere Vodiča za programe ekonomskih reformi treba da jasno pokažu svoj uticaj na rodnu ravnopravnost.
- Razviti fiskalne podsticajne mjere za povećanje učešća žena na tržištu rada.
- Uvesti rodno odgovorno budžetiranje u svim ministarstvima i opštinama kako bi se osigurala pravična alokacija resursa.
- Razviti ciljne finansijske proizvode (npr. mikrokrediti, garantne šeme) za žene preduzetnice, posebno u ruralnim i nedovoljno razvijenim područjima.
- Osigurati da su aktivni programi tržišta rada (obuka, prekvalifikacija, subvencije) osmišljeni tako da odgovore na specifične potrebe žena.
- Uspostaviti nacionalni mehanizam koordinacije za ekonomsko osnaživanje žena, sa međuresornim predstavljanjem i vezama sa civilnim društvom.
- Poboljšati prikupljanje i analizu podataka razvrstanih po polu o zaposlenosti, platama, preduzetništvu, vlasništvu nad zemljom i korišćenju vremena.
- Povećati pristup finansiranju, obuci i programima mentorstva posebno dizajniranim za žene preduzetnice, sa akcentom na ruralna područja.
- Uspostaviti programe koji pripremaju i mentorisu žene za rukovodeće i liderske uloge u svim privrednim sektorima.
- Promovisati STEM karijere među mladim ženama poboljšanjem pristupa stipendijama, stažiranju i mentorskim programima u STEM oblastima.
- Iskoristite inicijative kao što je Regionalna mreža Zapadnog Balkana za žene u STEM-u za stvaranje prekograničnih mogućnosti i partnerstava.
- Smanjiti birokratske barijere za žene koje se prijavljuju za finansijsku podršku pružanjem tehničke pomoći i smjernica.

- Uskladiti nacionalne politike poljoprivrede i ruralnog razvoja sa standardima EU o rodnoj ravnopravnosti, osiguravajući da se sve javne politike eksplicitno bave potrebama žena.

Operativni cilj 2:	Povećati stopu zaposlenosti žena i ojačati njihovu zastupljenost na pozicijama ekonomskog odlučivanja		
Indikator učinka 1: Procenat ženske radne snage koja je nezaposlena	Početna vrijednost 2025 Trenutno se na evidenciji Zavoda za zapošljavanje nalazi 58,24% nezaposlenih žena u odnosu na ukupan procenat nezaposlenih	Srednja vrijednost 2027 Do kraja 2027. godine, smanjen je procenat žena koje se nalaze na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore na 55%	Ciljna vrijednost 2029 Do kraja 2029. godine, smanjen je procenat žena koje se nalaze na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore na 50%
Indikator učinka 2: Procenat žena među menadžerima, direktorima i rukovodiocima srednjeg i visokog nivoa	Početna vrijednost 2025 U Crnoj Gori je oko 22% rukovodećih pozicija popunjeno ženama	Srednja vrijednost 2027 Usvojen je Zakon o privrednim društvima kojim je definisana obaveza da 40% rukovodećih pozicija popunjeno ženama	Ciljna vrijednost 2029 Minimum 40% žena se nalazi na rukovodećim pozicijama u javnim preduzećima
Indikator učinka 3: Procenat firmi u kojima su žene vlasnice ili suvlasnice	Početna vrijednost 2025 Trenutno oko 24% preduzeća u Crnoj Gori ima u vlasničkoj strukturi ženu	Srednja vrijednost 2027 Minimum 30% preduzeća u Crnoj Gori ima u vlasničkoj strukturi ženu	Ciljna vrijednost 2029 Minimum 35% preduzeća u Crnoj Gori ima u vlasničkoj strukturi ženu

Oblast III: Obrazovanje i nauka

Oblast obrazovanja i nauke je ključna za postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje pojedinaca, posebno žena i devojaka, da učestvuju u svim aspektima društva, podstičući ekonomski razvoj, inovacije i društveni napredak. Rodna ravnopravnost u obrazovanju osigurava da žene i muškarci imaju jednake mogućnosti za sticanje znanja i vještina koje ih osnažuju da značajno doprinose društvu.

Ustav Crne Gore garantuje pravo na obrazovanje pod jednakim uslovima. Isto važi i za obavezno i besplatno osnovno obrazovanje, kao i za autonomiju univerziteta, visokog obrazovanja i naučnih institucija. Osnovni nacionalni principi u oblasti obrazovanja uglavnom se odnose na dalje usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa propisima EU, međunarodnim konvencijama i preporukama UN. Ovo opredijeljenje je dodatno potkrijepljeno zakonima kao što su Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju,⁸⁰ koji naglašavaju značaj inkluzivnog obrazovanja. Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju stavlja akcenat na holistički razvoj pojedinca, bez obzira na pol, starost, invaliditet, socijalno i kulturno porijeklo, nacionalnu i vjersku pripadnost, fizičku i psihičku konstituciju. Drugi cilj se odnosi na razvoj svijesti, potrebe i sposobnosti za očuvanje i unapređenje ljudskih prava, vladavine prava, prirodnog i društvenog okruženja, multietničnosti i različitosti.

Ciljevi Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju su osnova za sve zakone koji uređuju oblast obrazovanja: Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, Zakon o gimnaziji, Zakon o

⁸⁰ Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju, <https://www.gov.me/dokumenta/a5f6b50c-2d6f-475d-8d65-1e124d10b33e>

stručnom obrazovanju, Zakon o obrazovanju dece sa posebnim obrazovnim potrebama, Zakon o visokom obrazovanju, Zakon o obrazovanju odraslih.

Kada govorimo o statistici u oblasti obrazovanja, važno je ukazati na sledeće podatke Monstata⁸¹ za period 2023/2024:

- Predškolsko obrazovanje: 53 ustanova, 25.077 upisane dece (47,8% djevojčica, 52,2% dečaka).
- Osnovno obrazovanje: 70.669 učenika/ca (48,2% djevojčica, 51,8% dečaka).
- Srednje obrazovanje: 25.727 učenika/ca (48,9% djevojčica, 51,1% dečaka).
- Visoko obrazovanje: 16.309 studenata/kinja (58,8% žena, 41,2% muškaraca).

Crna Gora je postigla rodni paritet u osnovnom i srednjem obrazovanju, što ukazuje na jednak pristup obrazovnim mogućnostima za dečake i djevojčice. U školskoj 2023/2024. godini, u osnovne škole upisano je 48,2% djevojčica i 51,8% dečaka, dok je u srednjim školama bilo upisano 48,9% djevojčica i 51,1% dečaka. U osnovnim školama, 79,9% nastavnika su žene, dok žene čine 63% direktora škola, u odnosu na 37% muškaraca.⁸² Žene čine 77,5% nastavnog osoblja u srednjem obrazovanju. S druge strane, postoji nedostatak sveobuhvatne analize školskih programa iz perspektive rodne ravnopravnosti. Trenutno je nepoznato u kojoj mjeri korišćeni materijali sadrže stereotipne stavove, što izaziva zabrinutost u vezi sa potencijalom obrazovnih materijala da održavaju rodne stereotipe i ometaju razvoj rodno ravnopravnih stavova i ponašanja.

Crna Gora ima jednu javnu visokoškolsku ustanovu - Univerzitet Crne Gore, koji je najveći univerzitet sa 19 fakulteta, 1 akademijom, 3 instituta i 18.000 studenata/kinja.⁸³ Pored državnog univerziteta, postoje tri privatna univerziteta, dva samostalna privatna fakulteta i jedan nezavisni državni fakultet.⁸⁴ U visokom obrazovanju žene čine veći procenat studenata upisanih u visoko obrazovanje. U školskoj 2023/2024. godini, 58,8% studenata u visokom obrazovanju bile su žene, u poređenju sa 41,2% muškaraca. Žene takođe imaju tendenciju da postignu veće stope završetka osnovnih i master studija. 61,8% diploma prvostupnika i 70,2% magistara u 2023. godini, dodeljeno je ženama. Ovo sugeriše da žene aktivno učestvuju i uspevaju u visokom obrazovanju, što bi za posledicu trebalo da ima veći nivo njihove društvene osnaženosti. Međutim, žene čine značajnu većinu na profesorskim pozicijama na Univerzitetu Crne Gore, gdje je 82,4% žena, a 17,6% muškaraca (vanredni profesori, predavači i saradnici).⁸⁵ Univerzitet Crne Gore ima menadžerski tim sa omjerom muškaraca i žena 13:9.

U elaboratu koji je predložen Senatu Univerziteta Crne Gore navodi se da:

"Crnoj Gori nedostaje sistematski struktuiran formalni obrazovni okvir u cilju dosljednog razvoja rodno osviještenih zaposlenih u privatnom i javnom sektoru. Ključni razlog za ovaj nedostatak je nedostatak koherentne politike i strategije obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti".

Uprkos napretku u visokom obrazovanju, žene i dalje čine značajnu većinu u grupi pojedinaca bez ikakvog obrazovanja ili sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem. 77,3%⁸⁶ osoba sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem su žene. Ovaj

⁸¹ <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=75&pageid=75>

⁸² Profil rodne ravnopravnosti Crne Gore, 2024,

⁸³ Strategija razvoja visokog obrazovanja 2024-2027, <https://www.gov.me/clanak/strategija-visokog-obrazovanja>

⁸⁴ Univerzitet Mediteran, Univerzitet Donja Gorica, Univerzitet Adriatik, Fakultet za poslovni menadžment, Fakultet za državne i evropske studije i Fakultet za crnogorski jezik i književnost

⁸⁵ Podaci iz Plana rodne ravnopravnosti UCG 2022-2026, [https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_1023/objava_152210/fajlovi/PLAN%20RODNE%20RAVNOPRAVNOSTI%20UCG%202022-2026\(2\).pdf](https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_1023/objava_152210/fajlovi/PLAN%20RODNE%20RAVNOPRAVNOSTI%20UCG%202022-2026(2).pdf)

⁸⁶ Izvor: Popis 2023 - Obrazovna struktura stanovništva starosti 15 i više godina prema najviše završenoj školi <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=2282&pageid=1992> - excel tab.2, 2a, 2b

disparitet vjerovatno odražava istorijske nedostatke i naglašava potrebu za kontinuiranim naporima da se poboljša pristup obrazovanju za sve žene.

Uprkos napretku u osnovnom obrazovanju, rodni dispariteti i dalje postoje u STEM (nauka, tehnologija, inženjering i matematika) oblastima i visokom obrazovanju. Tradicionalne rodne norme nastavljaju da utiču na izbor predmeta i aspiracije u karijeri, ograničavajući mogućnosti za žene, posebno u oblastima STEM. Ovo se ogleda u nedovoljnoj zastupljenosti žena u STEM profesijama i uočenim razlikama u IKT vještinama. Žene predstavljaju manje od 30% STEM studenata/kinj širom svijeta, uprkos jednakom učešću u osnovnim i srednjim školama. U Crnoj Gori generalno, IKT vještine su relativno ravnomjerno između muškaraca i žena, što je ilustrovano kroz podatak da se 6% žena prijavilo za pisanje koda u programskom jeziku, u poređenju sa 10,6% muškaraca.⁸⁷

Uporna neravnoteža polova u STEM oblastima i višim akademskim pozicijama (npr. profesorska mjesta) ukazuje na fenomen vertikalne segregacije. Ovo je u skladu sa sociološkim teorijama profesionalne segregacije, gdje rodni stereotipi utiču na izbor karijere i napredovanje.

Važno je istaći da svega sedam procenata djece uzrasta od 15 do 18 godina u romskim naseljima pohađa srednje ili visoko obrazovanje, za razliku od opšte populacije, gdje 88 procenata djece pohađa srednjoobrazovanje. Takođe, prepoznate su značajne razlike u broju upisanih djevojčica i dječaka sa smetnjama u razvoju.

Integrisanje rodni pitanja u obrazovanje i nauku dovelo je do povećanog upisa žena na svim nivoima obrazovanja. Pravni okvir pokazuje posvećenost rodnoj ravnopravnosti, a Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju ima za cilj da obezbijedi jednake mogućnosti. Politike koje promovišu rodno osjetljive nastavne planove i programe, zajedno sa programima stipendiranja za žene u STEM, pomogle su da se premoste praznine u određenim oblastima. Međutim, pristrasnosti u izboru predmeta i napredovanju u karijeri i dalje postoje, ograničavajući učešće žena u oblastima nauke i tehnologije.

Identifikovane rodne razlike i izazovi:

- **Nedovoljna zastupljenost u STEM oblastima:** manje je vjerovatno da će žene nastaviti karijeru u inženjerstvu, fizici i računarstvu, što ograničava njihovo učešće u visoko plaćenim i uticajnim industrijama, što dodatno za posljedicu ima nedovoljnu zastupljenost u oblastima nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike (STEM), sa samo oko 30% studentkinja koje biraju discipline vezane za STEM.
- **Rodna pristrasnost u akademskom rukovodstvu:** Žene se suočavaju sa sporijim napredovanjem u karijeri, dobijaju manje sredstava za istraživanje i nedovoljno su zastupljene na višim akademskim i istraživačkim pozicijama.
- **Društvena očekivanja:** Kulturne norme često obeshrabruju djevojke da se bave naučnim karijerama i naučnim i tehničkim predmetima, pto direktno dovodi do jačanja tradicionalnih rodni uloga.
- **Nejednak pristup resursima:** Žene u akademskim krugovima i istraživanjima često imaju ograničen pristup finansiranju, mentorstvu i mogućnostima umrežavanja.
- **Ograničen pristup ženskim uzorima:** Nedostatak žena na višim naučnim pozicijama smanjuje mogućnosti mentorstva i usmjeravanja za mlade studentkinje.
- **Rodno odgovorni sadržaji u nastavnim planovima i programima:** U toku su naponi da se rodno odgovorni sadržaji integrišu u nastavne planove i programe i poboljšaju obuku nastavnika/ca, pri čemu je potrebno pojačati intetnizitet i obim integracije sadržaja.
- **Nedostaci u implementaciji:** Iako postoje naponi za što veći nivo integrisanja principa rodne ravnopravnosti u sistemu obrazovanja, postoje značajni izazovi prilikom implementacije ovih principa. To implicira da naponi za dosljedno integrisanje rodne ravnopravnosti nisu prevedeni u praktične vještine i svijest zaposlenih u

⁸⁷ MONSTAT,

<http://monstat.org/uploads/files/publikacije/Zene%20i%20muskarci%20u%20CG%20web%2026.12%20FIN.pdf>

sistemu obrazovanja. Na primjer, postoji nedostatak sistematski struktuiranog formalnog obrazovnog okvira koji ima za cilj razvoj rodno osviještenih zaposlenih.

Crna Gora je ostvarila značajan napredak u promovisanju rodne ravnopravnosti u obrazovanju, posebno u postizanju rodnoeg pariteta pri upisu i napredovanju žena u visokom obrazovanju. Međutim, i dalje ostaju značajni izazovi, uključujući rodne stereotipe, disparitete u obrazovnim postignućima i slučajevi nasilja u školama. Da bi se prevazišli ovi izazovi, ključno je ojačati zakonske i političke okvire, reformisati nastavne planove i programe, osnažiti prosvjetne radnike i pozabaviti se osnovnim društvenim i kulturnim normama koje održavaju nejednakost polova. Iskorišćavanjem mogućnosti i ublažavanjem prijetnji, Crna Gora može stvoriti pravedniji i inkluzivniji obrazovni sistem koji koristi svim učenicima.

Preporuke za naredni period sprovođenja jave politike u oblasti obrazovanja i nauke:

- Sprovesti mjere za integrisanje rodno odgovornih sadržaja i pedagogije u nastavne planove i programe i obuku nastavnika kako bi se suprotstavili stereotipima od najranijeg uzrasta.
- Uvesti građansko obrazovanje kao obavezan predmet u osnovnim i srednjim školama.
- Uvesti obavezne obuke nastavnog kadra na svim nivoima obrazovanja o rodnoim pitanjima i senzibilisanosti i uticaju rodno određenog ponašanja na procese nastave i učenja.
- U nacionalnim nastavnim programima na svim nivoima obaveznog obrazovanja obezbijediti edukaciju o seksualnom i reproduktivnom zdravlju u školama primjerenu uzrastu, starajući se da bude zasnovana na ljudskim pravima, da se bavi pitanjima moći i pristanka, odgovornog seksualnog ponašanja i poštovanja prema seksualnoj orijentaciji, te da promoviše zajedničku odgovornost muškaraca i žena i eliminaciju rodno zasnovanog nasilja.
- Razviti druge obrazovne okvire za podsticanje rodne svijesti i suzbijanje rodnoih stereotipa.
- Pojačati aktivnosti u cilju promocije značaja obrazovanja djevojčica na svim nivoima, uključujući srednje i visoko obrazovanje, kao osnove za njihovo osnaživanje, sa fokusom na djevojčice i žene pripadnice etničkih manjina, uključujući Romkinje i Egipćanke, i žene i djevojčice sa invaliditetom.
- Sprovesti istraživanja u cilju utvrđivanja temeljnih uzroka za razliku u broju upisanih djevojčica i dječaka sa smetnjama u razvoju i preduzeti odgovarajuće mjere za rješavanje tih uzroka, između ostalog kroz aktivnosti na podizanju nivoa svijesti o značaju obezbjeđivanja jednakog pristupa obrazovanju za djevojčice sa smetnjama u razvoju.
- Razviti obrazovne okvire za podsticanje rodne svijesti i suzbijanje rodnoih stereotipa.
- Ojačati mentorske programe i podršku razvoju karijere za žene u STEM.
- Podržati inicijative koje promovišu rodnu ravnopravnost u visokom obrazovanju i istraživanju.
- Promovisati kampanje podizanja svijesti javnosti koje prikazuju primjere uspješnih žena u STEM.
- Sprovođenje rodno osjetljivih politika u finansiranju istraživanja i zapošljavanju u javnim institucijama.

Operativni cilj 3:	Povećati učešće žena u STEM obrazovanju i istraživanjima do 2029. godine, tako da najmanje 30% diplomaca STEM programa i 30% istraživača u prirodnim i tehničkim naukama budu žene.		
Indikator učinka 1: Procenat obučanih nastavnika/ca, vaspitača/ica i učenika/ca na temu inkluzije rodne ravnopravnosti: -nastavnika/ca -vaspitača/ca -učenika/ca	Početna vrijednost 2025 5% nastavnika/ca 0% učenika/ca 2% vaspitača/ca	Srednja vrijednost 2027 10% nastavnika/ca 10% učenika/ca 10% vaspitača/ca	Ciljna vrijednost 2029 15% nastavnika/ca 15% učenika/ca 15% vaspitača/ca
Indikator učinka 2:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029

Procenat revidiranih predmetnih programa u koje su implementirani principi rodne ravnopravnosti u okviru Nacionalnog kurikuluma	Trenutni procenat je nula	Do kraja 2027. godine 50% predmetnih programa sadrži implementirane principe rodne ravnopravnosti u okviru Nacionalnog kurikuluma	Do kraja 2029. godine 100% predmetnih programa sadrže implementirane principe rodne ravnopravnosti u okviru Nacionalnog kurikuluma
---	---------------------------	---	--

Oblast IV: Političko učešće i odlučivanje

Političko učešće žena je fundamentalni aspekt demokratije i rodne ravnopravnosti. Jedan od primarnih pokazatelja rodne nejednakosti u politici je nedovoljna zastupljenost žena na pozicijama moći i odlučivanja. Podrška političkom angažovanju žena zahtjeva višestruki pristup, uključujući obuku za liderstvo, reforme političkih partija i zalaganje za rodno osjetljive politike. Podsticanje učešća žena u upravljanju na svim nivoima može dovesti do inkluzivnije politike i boljeg predstavljanja različitih društvenih potreba. Jačanje inicijativa civilnog društva koje promovišu žensko liderstvo i politički aktivizam takođe je ključno za održivi napredak. Zbog toga je veoma važno obezbijediti efikasnu primjenu pravnog okvira koji bi garantovao jednakost u političkom učešću i za muškarce i za žene.

Crna Gora je napravila značajan napredak u uspostavljanju pravnog okvira koji je usklađen sa međunarodnim normama u vezi sa rodnom ravnopravnošću u političkom učešću. Pored Ustava i opštih zakona i međunarodnih standarda koji podržavaju stvaranje pravnog i društvenog ambijenta za ravnopravno političko učešće muškaraca i žena, ključne odredbe nalaze se u Zakonu o rodnoj ravnopravnosti i Zakonu o izboru odbornika i poslanika⁸⁸ (Izborni zakon). Važeći Zakon o izboru odbornika i poslanika usvojen je 1998. godine i od tada je devetnaest puta mijenjan. Kada je zakon usvojen, u Skupštini Crne Gore bilo je 7,04% žena poslanica.

Izborni zakon uveo je obaveznu kvotu 2011. godine, koja zahtjeva da najmanje 30% kandidata na izbornoj listi bude manje zastupljenog pola. Novim članom 39a Izbornog zakona definisano je da za ostvarivanje principa rodne ravnopravnosti na izbornoj listi mora biti najmanje 30% kandidata manje zastupljenog pola, te da u svakoj grupi od četiri kandidata barem jedan kandidat mora biti pola koji je manje zastupljen. Član 104 uveo je dodatne garancije koje osiguravaju osvojeni broj mandata ženama u Skupštini Crne Gore i lokalnim parlamentima, propisujući da izabrani odbornici/poslanici koji dolaze iz reda manje zastupljenog pola mogu biti zamijenjeni isključivo kandidatima istog pola koji su prvi naredno rangirani na izbornim listama.

Institucionalni mehanizmi kao što su Odbor za rodnu ravnopravnost i Odjeljenje za pitanja rodne ravnopravnosti igraju ulogu u praćenju i sprovođenju politika rodne ravnopravnosti. Međutim, ovi mehanizmi se često suočavaju sa izazovima kao što su ograničeni resursi i kapaciteti.

Izmjenama i dopunama Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja⁸⁹ omogućena je dodjela sredstava ženskim organizacijama u okviru političkih partija. Ova finansijska podrška ima za cilj osnaživanje žena i povećanje njihovog učešća u političkim procesima.

⁸⁸ Zakon o izboru odbornika i poslanika, https://dik.co.me/images/DIK-media/legislativa/zakoni/Zakon_o_izboru_odbornika_i_poslanika.docx

⁸⁹ Zakon o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja, <http://www.csrcg.me/images/Dokumenti/Zakoni/Zakon%20o%20finansiranju%20politi%C4%8Dkih%20subjekata%20i%20izbornih%20kampanja.pdf>

Uprkos postignutom napretku, i dalje ostaju značajni izazovi, posebno u oblasti političkog učešća i donošenja odluka. Žene su nedovoljno zastupljene na pozicijama moći, i dok je uvođenje rodni kvota povećalo učešće žena, paritet nije postignut. Indeks rodne ravnopravnosti (2023), je pokazao jednu od najnižih vrijednosti (44,1) za Crnu Goru u domenu moći.

Povećanje broja poslanica često je rezultat ostavki poslanika koji su prešli na izvršne ili ministarske funkcije. Naime, u prvobitnom sastavu parlamenta 2020. godine, bilo je 22,22% žena. Ovo je bilo prvi put od 2006. godine, da je manje žena izabrano za poslanički mandat nego u sazivu parlamenta koji mu je prethodio. Nakon vanrednih parlamentarnih izbora 11. juna 2023. godine, 22 od 81 poslanika (27.2%) bile su žene.

Sadašnji sastav Skupštine Crne Gore je ispod evropskog prosjeka, gdje žene zauzimaju 32,7% svih mjesta u nacionalnim parlamentima širom EU.⁹⁰ Ovo je ujedno i peti mandat od obnove crnogorske nezavisnosti sa muškarcem kao predsjednikom parlamenta. U istoriji političkog učešća žena u Crnoj Gori, dvije žene su bile predsjednice Skupštine.⁹¹

Drugi pokazatelj efektivnog političkog učešća ogleda se u sastavu radnih tijela crnogorskog parlamenta. Analiza sastava skupštinskih odbora otkriva postojanje rodne neravnoteže, uz izraženu koncentraciju žena u Odboru za rodnu ravnopravnost, gdje čine većinu. Prema navodima iz samog Odbora, postizanje rodnog pariteta u okviru tijela koje ima 13 članova nije moguće u bukvalnom smislu, jer su žene zastupljene sa 7 članica, a muškarci sa 6 članova - što se ne smatra „zabrinjavajućim“ rasporedom, već pokazateljem napretka.

Osim toga, žene su sa preko 30% zastupljene i u Ustavnom odboru, Zakonodavnom odboru, Odboru za evropske integracije, Odboru za prosvjetu, nauku, kulturu i sport, Odboru za zdravstvo, rad i socijalno staranje, Administrativnom odboru i Odboru za turizam, poljoprivredu, ekologiju i prostorno planiranje. Međutim, primjetno je da su žene u većoj mjeri zastupljene upravo u odborima koji se tematski poklapaju s tradicionalnim percepcijama ženskih uloga, što može ukazivati na nastavak rodni stereotipa u raspodjeli političkog uticaja.

Uprkos postignutom napretku, i dalje postoje značajne rodne razlike i izazovi u političkom učešću i donošenju odluka u Crnoj Gori. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene na vodećim pozicijama u političkim partijama i vladi. Od 2024. godine, samo jedna žena se nalazila na čelu lokalne samouprave, dok žene imaju samo šest od 25 ministarskih pozicija i 33,8% mjesta u lokalnoj skupštini.

Socio-kulturni faktori takođe ometaju političko učešće žena. Istraživanja pokazuju da značajan dio populacije vjeruje da su muškarci bolji politički lideri i da se žene suočavaju sa većim preprekama za napredovanje u politici, kao što su porodične obaveze i nedostatak podrške.

Važno je istaći i problem nezakonitog trošenja sredstava namijenjenih radu ženskih organizacija političkih partija. Već treću godinu za redom Državna revizorska institucija izvještava o nezakonitom trošenju budžetskih sredstava namijenjenih finansiranju rada ženskih organizacija unutar političkih partija, definisanu članom 14 Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja, iz januara 2020.godine. Suprotno zakonu, neke ženske organizacije u političkim partijama još uvijek nemaju ni svoje statute, dok u drugima nije definisana namjena trošenja ovih sredstava. Obavezni godišnji izvještaji političkih partija su često nepotpuni ili neblagovremeni, a nekad ih partije ni ne dostavljaju. I dalje postoje partije u kojima predsjednici donose odluke o načinu trošenja ovog novca, mimo njegove propisane namjene. Uprkos tome, od 2020. godine, nijedan politički subjekat nije sankcionisan po ovom osnovu.

⁹⁰ Žene čine trećinu poslanika/ca na nivou EU, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20230308-2>

⁹¹ UNDP: Politička istorija žena u Crnoj Gori, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-01/undp_-_80_godina_politicke_istorije_zena_crne_gore.pdf

Štaviše, žene u politici se često suočavaju sa seksizmom, govorom mržnje i nasiljem, posebno u onlajn sferi. Ovo neprijateljsko okruženje obeshrabruje žene da učestvuju u politici i podriva njihovu sposobnost da efikasno predstavljaju svoje birače.

Identifikovane rodne razlike i izazovi:

- **Pravni okvir i kvote:** Zakon o izboru odbornika i poslanika sadrži odredbe o rodnim kvotama, koje su povećale učešće žena na izborima. Međutim, implementacija ovih kvota je bila neujednačena, a žene su često niže na izbornim listama. Nedovoljna stranačka podrška i ukorijenjene predrasude ometaju političko učešće žena.
- **Uticaj zakonskih promjena:** Izmjene i dopune već Zakon o izboru odbornika i poslanika i Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja imaju za cilj da poboljšaju zastupljenost žena i pristup finansiranju u političkim partijama. Međutim, stvarna primjena ovih odredbi treba da se detaljnije analizira. Politička volja i efikasna primjena zakonskih odredbi su ključni izazovi. Otpor političkih partija, nedostatak mehanizama za sprovođenje i društvene predrasude mogu potkopati napore za uvođenje rodne ravnopravnosti.
- **Nedovoljna zastupljenost:** Žene su i dalje nedovoljno zastupljene na vodećim pozicijama u političkim partijama i državnim organima, pri čemu je udio zastupljen nedovoljan broj žena u nacionalnom parlamentu i lokalnim skupštinama. Sastav skupštinskih odbora otkriva rodnu neravnotežu, pri čemu su žene često koncentrisane u odborima koji se bave dominantno socijalnim pitanjima.
- **Strukturne i kulturne prepreke:** Žene u Crnoj Gori se suočavaju sa strukturnim i kulturnim preprekama za političko učešće, uključujući tradicionalne rodne uloge, nedostatak podrške porodice i društvene stereotipe. Neprijateljsko okruženje obeshrabruje žene da učestvuju u politici i podriva njihovu sposobnost da efikasno predstavljaju svoje birače.
- **Nasilje nad ženama u politici:** Žene u politici su često žrtve seksizma, govora mržnje i rodno zasnovanog nasilja, posebno u onlajn sferi. Ovo nasilje može odvratiti žene od učešća u politici i potkopava njihovu sposobnost da ostvaruju svoja politička prava.

Uprkos zakonskim okvirima koji podržavaju uključivanje žena u politiku, ostaju značajne praznine u zastupljenosti i uticaju žena u procesima donošenja odluka u Crnoj Gori. Udio žena u parlamentu i lokalnim samoupravama je i dalje ispod preporučenog praga za rodnu ravnotežu. Kulturne i institucionalne prepreke, uključujući rodne stereotipe i nedostatak politike podrške, kao što je roditeljsko odsustvo za političare, ometaju puno učešće žena. Kvote i politike afirmativne akcije bile su ključne za povećanje zastupljenosti žena u parlamentima i lokalnim samoupravama. Međutim, pored numeričke reprezentacije, obezbjeđivanje smislenog učešća i uticaja u donošenju odluka ostaje izazov. Žene se često suočavaju sa diskriminacijom na osnovu pola, uznemiravanjem i ograničenim pristupom političkim mrežama, što ometa njihovu efikasnost u rukovodećim ulogama.

Preporuke za naredni period sprovođenja javne politike u oblasti političkog učešća i odlučivanja:

- Izmijeniti Izborni zakon: Povećati obaveznu kvotu za žene na izbornim listama na 50% i primijeniti sistem zatvarača kako bi se obezbijedila jednaka zastupljenost.
- Izmijeniti Zakon o političkim partijama: Uvesti obavezne kvote za sva tijela koja donose odluke u okviru političkih partija i zahtijevati od partija da razvijaju rodno osjetljive političke programe.
- Izraditi akcione planove: Političke partije treba da kreiraju akcione planove sa mjerama za povećanje zastupljenosti žena u partijskim organima i na izbornim listama.
- Kodeksi ponašanja u cilju promocije rodne ravnopravnosti: Političke partije treba da izrade kodekse ponašanja sa ciljem efikasnog odgovora i iskazivanja nulte tolerancije na sve slučajeve seksizma, mizognije, govora mržnje posebno u online prostoru prema ženama u politici i javnom životu.

- Usvojiti zakone o Skupštini i Vladi kojim će biti stvoreni uslovi za definisanje obavezne kvota za zastupljenost žena u skupštinskim tijelima i odborima i obaveza mandataru Vlade da vodi računa o rodnoj ravnopravnosti prilikom utvrđivanja predloga za sastav Vlade.
- Unaprijediti podršku ženskim organizacijama: Ojačati infrastrukturu i kapacitet ženskih organizacija unutar partija kroz finansijsku podršku i druge oblike jačanja kapaciteta.
- Obezbijediti obuke o rodnoj ravnopravnosti: Kontinuirano obrazovati članove političkih partija o pitanjima rodne ravnopravnosti i obezbijediti obuke u vještinama kao što su javni govor i kreiranje javnih politika.

Operativni cilj 4	Obezbijediti najmanje 40% zastupljenost žena na pozicijama političkog odlučivanja na nacionalnom i lokalnom nivou do kraja 2029. godine		
Indikator učinka 1:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Procenat poslaničkih mjesta u Skupštini Crne Gore koja zauzimaju žene	Trenutni procenat poslaničkih mjesta u Skupštini Crne Gore je 28,4%	Povećan procenat žena poslanica u Skupštini Crne Gore na 35%	Povećan procenat žena poslanica u Skupštini Crne Gore na 40%
Indikator učinka 2:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Procenat odbornica (žena) u opštinskim/gradskim skupštinama širom CG	Trenutni procenat odbornica u lokalnim samoupravama je 30%	Povećan procenat žena odbornica u lokalnim samoupravama na 35%	Povećan procenat žena odbornica u lokalnim samoupravama na 40%

Oblast V: Socijalna i zdravstvena zaštita

Pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti je od vitalnog značaja za postizanje rodne ravnopravnosti i obezbjeđivanje dobrobiti svih pojedinaca. Žene, posebno one iz marginalizovanih grupa, suočavaju se sa jedinstvenim izazovima u pristupu zdravstvenim i socijalnim uslugama zbog ekonomskih i kulturnih barijera. Rodno odgovorne politike su neophodne za rješavanje ovih dispariteta i promovisanje ravnopravnog pristupa osnovnim socijalnim i zdravstvenim uslugama.

Socio-ekonomski uslovi dodatno komplikuju napore za postizanje rodne ravnopravnosti. Regionalni dispariteti, posebno između urbanih i ruralnih područja, pogoršavaju nejednakosti, ostavljajući ruralnim zajednicama manje resursa i mogućnosti. Ova geografska podjela utiče na pristup osnovnim uslugama, obrazovanju i zapošljavanju, što nesrazmjerno više pogađa žene i jača zastupljenost sistemskih barijera.

Pravni okvir Crne Gore u oblasti socijalne zaštite zasnovan je na Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti,⁹² Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju⁹³ i Zakonu o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje.⁹⁴

Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti utvrđuju se osnovni principi socijalne i dječje zaštite u pogledu minimalnih socijalnih i zdravstvenih garancija koje treba poštovati i smatrati od javnog interesa. Ovim zakonom se primarno utvrđuju i uslovi za obavljanje delatnosti socijalne i dječje zaštite.

Podaci MONSTAT-a⁹⁵ pokazuju veću stopu neaktivnosti žena u odnosu na muškarce. Od ukupnog broja aktivnog stanovništva, 54,2% su muškarci, a 45,8% žene. Ukupan broj stanovništva van radne snage čini 59,6% žena i 40,4% muškaraca. Pojedinci starosne grupe od 25 do 49 godina čine 60% aktivnog stanovništva, dok istraživanja pokazuju da žene koje ne traže posao kao najčešći razlog navode rad u kući i brigu u porodici.

Kada govorimo o oblasti zdrastva, pravni okvir Crne Gore zasnovan je na Zakonu o zdravstvenoj zaštiti,⁹⁶ Zakonu o pravima pacijenata⁹⁷ i Zakonu o obaveznom zdravstvenom osiguranju.⁹⁸ Zakon o zdravstvenoj zaštiti je osnovni zakonski akt koji uređuje oblast zdravstvene zaštite kojim se definišu principi zdravstvene zaštite. Crna Gora ima pravni okvir koji obezbeđuje, barem formalno, visok nivo zaštite prava na zdravlje. Međutim, i dalje postoje neke praznine u njegovoj implementaciji, posebno kada je u pitanju dostupnost zdravstvenih usluga određenim ugroženim grupama.

Analiza zdravstvenog sistema u Crnoj Gori pokazuje da je opšta dostupnost zdravstvene zaštite na visokom nivou. Prema poslednjim dostupnim podacima iz 2019. godine, 99,9 odsto stanovništva je osigurano, što ukazuje da gotovo cjelokupno stanovništvo ima pristup zdravstvenoj zaštiti. Međutim, postoje razlike u dostupnosti i kvalitetu zdravstvenih usluga kada su u pitanju specifične društvene grupe, kao što su žene iz ruralnih područja.

U Crnoj Gori ne postoji rodno osjetljivo prikupljanje podataka i analiza zdravlja žena i muškaraca. Podaci razvrstani po polu dostupni su samo za određene bolesti i uzroke smrti. Rodno osjetljivi indikatori u zdravstvenom sektoru se još uvijek razvijaju.

Posljednji podaci MONSTAT-a pokazuju da žene čine većinu stanovništva Crne Gore sa 50,8%, dok muškarci čine 49,2%. U prosjeku, žene u Crnoj Gori su starije od muškaraca, sa prosječnom starošću od 40 godina u odnosu na 38 godina za muškarce.

Ishemijska bolest srca je vodeći uzrok ukupne smrtnosti muškaraca, dok je moždani udar vodeći uzrok među ženama. Depresivni poremećaji su zauzeli 12. mjesto za muškarce (3% od ukupnih godina života sa invaliditetom) i peti vodeći uzrok za žene (4% od ukupnih godina života sa invaliditetom) u 2017. godini.⁹⁹

- Crna Gora sprovodi tri preventivna programa na prevenciji raka dojke i raka grlića materice Nacionalni program za rano otkrivanje raka dojke
- Nacionalni program za rano otkrivanje raka grlića materice

⁹² Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, <https://www.gov.me/dokumenta/b2a23e5e-e6eb-4a43-b1d4-1ffc603386>

⁹³ Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, <https://www.fondpio.me/propisi/>

⁹⁴ Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje, <https://www.gov.me/dokumenta/b729f274-8512-4515-89c7-205ca776409e>

⁹⁵ MONSTAT, https://www.monstat.org/uploads/files/ARS/2023/ARS%20saopštenje_2023.pdf,

⁹⁶ Zakon o zdravstvenoj zaštiti, <https://www.gov.me/clanak/zakon-o-zdravstvenoj-zastiti>

⁹⁷ Zakon o pravima pacijenata, <https://www.gov.me/clanak/zakon-o-pravima-pacijenata>

⁹⁸ Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju, <https://www.gov.me/dokumenta/4cfecb11-3771-4382-8af7-39124295e3d1>

⁹⁹ Strategija razvoja zdrastva 2023-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/2414cd07-7fce-41bd-9df1-11eeaba307e7>

- Program HPV vakcinacije

Prema procjenama GLOBOCAN-a¹⁰⁰ za 2022. godinu, koje je objavio Institut za javno zdravlje Crne Gore,¹⁰¹ broj novooboljelih od raka dojke kod žena u Crnoj Gori iznosio je 416 (od ukupno 2.739 novooboljelih kod oba pola). Rak dojke čini 15,2% svih slučajeva raka kod oba pola (skoro svaka sedma osoba kojoj je dijagnostikovao rak ima rak dojke). Među ženama, skoro svaka treća žena sa dijagnozom raka ima rak dojke.

Dobno standardizovana stopa obolijevanja od raka grlića materice je 12,0 na 100 000 žena, a dobno standardizovana stopa umiranja je 6,3 na 100 000 žena, pokazuju procjene GLOBOCAN-a za 2022. godinu.¹⁰²

HPV vakcinacija u Crnoj Gori počela je 2022. . Od 2024. godine vakcinišu se i djevojčice i dječaci, a preporuke za vakcinaciju su značajno proširene. Primarna ciljna grupa za vakcinaciju su djevojčice i dječaci uzrasta 9-14 godina, kada je primjena vakcina najdjelotvornija. Vakcinacija je dostupna i za uzrasne grupe od 15-18 godina, a vakcinacija je dostupna i za one od 19-26 godina. Poslednji podaci Instituta za javno zdravlje pokazuju da je od početka vakcinacije u našoj zemlji vakcinisano 9 500 djevojčica/djevojaka i 2000 dječaka/mladića. U Crnoj Gori se primjenjuje deveto-valentna vakcina, sa najširim opsegom zaštite od dostupnih HPV vakcina. Troškove vakcinacije za uzrasne grupe kojima se vakcinacija preporučuje u potpunosti pokriva državni zdravstveni sistem.

Digitalizacija zdravstvenog sistema jedan je od prioriteta Ministarstva zdravlja. U razvoju digitalnih rješenja treba uzeti u obzir sledeće faktore:

- obezbeđivanje ravnopravnog uključivanja žena i muškaraca u razvoj digitalnih sadržaja,
- digitalna rešenja moraju koristiti i ženama i muškarcima u skladu sa njihovim potrebama,

Zdravstveni sektor je u proteklom periodu uložio određene napore da poboljša dostupnost usluga u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Međutim, još uvek ima prostora za poboljšanje, posebno kada je u pitanju dostupnost ovih usluga u ruralnim područjima.

U cilju poboljšanja dostupnosti zdravstvenih usluga, posebno za žene iz ruralnih područja, potrebno je nastaviti rad na jačanju infrastrukture i opremljenosti zdravstvenih ustanova, kao i na unapređenju saobraćajne i pristupne infrastrukture. Takođe, potrebno je raditi na edukaciji žena o njihovom pravu na zdravstvenu zaštitu i promovisanju zdravstvene pismenosti.

Ministarstvo zdravlja treba da nastavi da radi na unapređenju prikupljanja i analize rodno specifičnih podataka u informacionom sistemu zdravstvene zaštite, što je od suštinskog značaja za razumijevanje rodni dispariteta u zdravstvu i za razvoj efikasnih intervencija.

Identifikovane rodne razlike:

- **Prikupljanje i analiza podataka:** Postoji potreba za poboljšanim prikupljanjem i raščlanjivanjem rodno specifičnih podataka u informacionom sistemu zdravstvene zaštite. Ovi podaci su od suštinskog značaja za razumijevanje rodni dispariteta u zdravlju i za razvoj efikasnih intervencija
- **Neplaćeni rad žena:** Žene obavljaju tri puta više neplaćenog kućnog rada i brige o porodici nego muškarci, ograničavajući njihov pristup zapošljavanju i beneficijama socijalnog osiguranja.
- **Rodni dispariteti u zdravstvenim uslugama:** Žene se suočavaju sa preprekama u pristupu reproduktivnoj zdravstvenoj zaštiti, podršci za mentalno zdravlje i uslugama preventivne nege.

¹⁰⁰ Globalna opservatorija za kancer, <https://www.ijzcg.me/me/novosti/ruzicasti-oktobar>

¹⁰¹ Ružičasti oktobar, <https://www.ijzcg.me/me/novosti/ruzicasti-oktobar>

¹⁰² <https://gco.iarc.who.int/media/globocan/factsheets/populations/499-montenegro-fact-sheet.pdf>

- **Ekonomska ugroženost:** Žene češće rade na neformalnim i nesigurnim poslovima, često bez socijalne zaštite ili beneficija.
- **Pristup zdravstvenoj zaštiti:** Crna Gora je postigla skoro univerzalan pristup osnovnoj zdravstvenoj zaštiti, što je značajno dostignuće. Međutim, i dalje postoje razlike u pristupu i kvalitetu zdravstvene zaštite za određene grupe, posebno za žene u ruralnim područjima.
- **Rodno specifične zdravstvene potrebe:** Postoje praznine u rješavanju specifičnih zdravstvenih potreba žena, posebno u vezi pružanja usluga seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Društvena stigma i tradicionalne norme ograničavaju diskusije i pristup sveobuhvatnom obrazovanju o reproduktivnom zdravlju, dodatno pogoršavajući disparitete.
- **Digitalizacija zdravstvene zaštite:** Digitalizacija zdravstvenog sistema predstavlja i mogućnosti i izazove za rodnu ravnopravnost. Važno je osigurati ravnopravno učešće žena i muškaraca u razvoju digitalnih rješenja i uzeti u obzir rodnu dinamiku u njihovoj implementaciji.

Politike socijalne i zdravstvene zaštite su uključile rodnu perspektivu, ali ostaju značajne praznine u rješavanju neplaćenog rada i brige o porodici, zdravlja majki i ekonomske sigurnosti za žene. Zdravstvene potrebe žena, posebno u reproduktivnom i mentalnom zdravlju, i dalje su nedovoljno finansirane i nedovoljno istražene.

Žene, posebno one iz marginalizovanih zajednica, suočavaju se sa poteškoćama u dobijanju kvalitetnih zdravstvenih usluga, posebno u ruralnim područjima. Zdravstvene usluge za majke, iako se poboljšavaju, i dalje zahtevaju unapređenje sistema podrške kako bi se smanjile razlike u stopama smrtnosti majki i novorođenčadi. Pored toga, ekonomska zavisnost žena utiče na njihov pristup šemama socijalne zaštite, kao što su penzije i naknade za nezaposlene, pojačavajući cikluse ugroženosti. Podrška mentalnom zdravlju prilagođena potrebama specifičnim za pol i rod i dalje je nedovoljna, posebno za žrtve nasilja u porodici i diskriminacije na radnom mjestu.

Poslednja istraživanja su ukazala i na prisustvo problema akušerskog nasilja sa kojim se suočilo čak 70% ispitanica.¹⁰³ su komplementarni i sa drugim istraživanjem iz 2022. godine, koje je pokazalo da su se žene u crnogorskim porodilištima tokom prethodnih pet godina, redovno suočavale intervencijama i praksama za koje SZO apeluje da se smanje ili ukinu, kao što su epiziotomija (rez na medici), pritiskanje stomaka tokom porođaja, klistiranje, brijanje i porađanje iz položaja na leđima. Navedene prakse često se u Crnoj Gori rade bez saglasnosti porodilja, što je vrsta akušerskog nasilja, koje se u mnogim zemljama pravno sankcioniše.

Dostupni podaci Instituta za javno zdravlje pokazuju jasnu rodnu segregaciju među doktorskim zanimanjima, koja reflektuje tradicionalne uloge muškaraca i žena. Primjera radi, u zdravstvenom sistemu je znatno više žena (1102) nego muškaraca (624) među doktorima. Međutim, stereotipi o vrstama specijalizacija i dalje postoje, pa tako žene čine 83% pedijatarata, dok ih ima više i među doktorima opšte medicine (80%), porodične medicine (84%) ili među specijalistima higijene (86%). S druge strane, 92% hirurga su muškarci. Muškarci, osim toga, čine 100% neurohirurga.

Neplaćeni rad i briga o porodici ostaje glavna prepreka rodnoj ravnopravnosti. Žene neproporcionalno snose teret pružanja njege, ograničavajući im pristup formalnom zaposlenju, beneficijama socijalnog osiguranja i ekonomskoj nezavisnosti. Pored toga, rodna pristrasnost u medicinskim istraživanjima rezultirala je neadekvatnim zdravstvenim uslugama prilagođenim potrebama žena.

Preporuke za naredni period sprovođenja javne politike u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite:

- Naponi na jačanju rodno osjetljivih sistema socijalne zaštite moraju uključivati rješavanje rodno zasnovanih zdravstvenih dispariteta i osiguravanje da pružaoci zdravstvenih usluga prođu obuku o rodno odgovornoj

¹⁰³ Istraživanje o akušerskom nasilju sproveda je agencija Defacto za potrebe NVO SPES u periodu od 6. novembra do 12. decembra 2024, na uzorku od 384 ispitanice.

njezi. Kampanje za podizanje svijesti javnosti i programi informisanja zajednice mogu dodatno poboljšati pristup zdravstvenim uslugama, posebno za žene u ruralnim i nedovoljno opskrbljenim područjima

- Rješavanje društvenih determinanti zdravlja je ključni izazov za integrisanje rodne ravnopravnosti u ovom sektoru. Ovo uključuje borbu protiv siromaštva, poboljšanje pristupa obrazovanju i zapošljavanju i osporavanje rodni normi koje utiču na zdravstveno ponašanje i ishode.
- Od suštinskog je značaja jačanje sistema zdravstvene zaštite kako bi u većoj mjeri bio usklađen specifičnim zdravstvenim potrebama žena, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje. Ovo zahtjeva ne samo poboljšanje infrastrukture i usluga, već i obuku pružalaca zdravstvenih usluga da budu rodno osjetljivi.
- Prevazilaženje društvene stigme i kulturnih barijera koje sprečavaju žene da pristupe zdravstvenim uslugama, posebno za osjetljiva pitanja kao što su reproduktivno zdravlje i rodno zasnovano nasilje, predstavlja značajan izazov.
- Izraditi i sprovesti nacionalne programe za obezbjeđivanje besplatnih ili finansijski pristupačnih kontraceptivnih sredstava u okviru napora na sprečavanju neželjenih trudnoća i seksualno prenosivih bolesti.

Operativni cilj 5	Osigurati rodno ravnopravnu dostupnost socijalnih i zdravstvenih usluga za sve žene do kraja 2029. godine		
Indikator učinka 1:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Uspostavljena je digitalna baza koja prikuplja i raščlanjuje rodno specifične podatke u informacionom sistemu zdravstvene zaštite	Digitalni sistem zdravstva trenutno ne prikuplja i raščlanjuje rodno specifične podatke	Uspostavljeni tehnički i softverski uslovi za prikupljanje i raščlanjivanje rodno specifičnih podataka	Digitalni sistem zdravstva prikuplja i raščlanjuje rodno specifične podatke
Indikator učinka 2:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Obuhvat HPV vakcinacijom djevojčica do navršanih 15 godina	Trenutni procenat obuhvata HPV vakcinama djevojčica je 26,6% (kohorta djevojčica rođenih 2009. na dan 01.01.2025.)	Do kraja 2027. godine, procenat obuhvata HPV vakcinama djevojčica koje do kraja te kalendarske godine navršavaju 15 godina (kohorta rođenih 2012) je povećan na 55%	Do kraja 2029. godine, procenat obuhvata HPV vakcinama djevojčica koje do kraja te kalendarske godine navršavaju 15 godina (kohorta rođenih 2014) je povećan na 70%

Oblast VI: Suzbijanje rodno zasnovanog nasilja

Rodno zasnovano nasilje predstavlja sveprisutno kršenje ljudskih prava koje pogađa žene i djevojke širom svijeta. Obuhvata različite oblike, uključujući nasilje u porodici, seksualno uznemiravanje, trgovinu ljudima i štetne prakse kao što su dječji brak i sakaćenje ženskih genitalija. Osnovni uzroci rodno zasnovanog nasilja duboko su ugrađeni u patrijarhalne norme, neravnotežu moći i društveno-ekonomske nejednakosti.

Napori u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja zahtijevaju sveobuhvatan pristup koji uključuje zakonske reforme, sprovođenje zaštitnih mjera i usluge podrške za preživjele. Zakoni koji kriminalizuju nasilje u porodici i seksualno

uznemiravanje moraju se efikasno sprovoditi, dok organi nadležni za sprovođenje zakona treba da prođu obuku o osjetljivom i efikasnom postupanju u slučajevima rodno zasnovanog nasilja.

Međunarodna saradnja i nacionalne politike moraju raditi zajedno na sistematskom rješavanju problema nasilja nad ženama. Jačanje mehanizama za izvještavanje, podrška organizacijama na lokalnom nivou i obezbjeđivanje pristupa usmjerenih na preživjele u formulisanju politike su ključni koraci u eliminaciji rodno zasnovanog nasilja i njegovanju sigurnijeg društva za sve.

Zakonski i politički okvir za zaštitu žena od nasilja značajno je poboljšán posljednjih godina. Crna Gora je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) 2013. godine. Akcioni plan za implementaciju Istanbulske konvencije u Crnoj Gori (2023 - 2027),¹⁰⁴ izrađen je nakon evaluacije prethodne strategije¹⁰⁵ u saradnji sa kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori. Izvještaj o sprovođenju Akcionog plana je ukazao da i dalje postoje nerealizovane aktivnosti u cilju ustanovljavanja kriznih centara, unaprijeđenja autonomije rada specijalizovanih servisa za podršku ženama sa iskustvom nasilja i nedostatku psihosocijalnih tretmana za počinitelje.

Najvažniji nacionalni instrument u ovoj oblasti je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici,¹⁰⁶ usvojen 2010. godine. Posljednje izmjene i dopune ovog zakona predložene su 2023. godine.

Predloženi amandmani na zakon:

- proširuje se spisak izvršilaca nasilja u porodici,
- redefinisati ko su članovi porodice,
- definisani su institucionalni mehanizmi koji imaju obavezu da žrtvi pruže potpunu i koordinisanu zaštitu, u okviru svojih ovlašćenja i u zavisnosti od težine povrede,
- akcenat je na zaštiti koju su organi dužni da pruže žrtvama koje su lica s invaliditetom,
- definiše naredbe o zaštiti koje se mogu izdati nasilniku,
- definiše trajanje mjera zaštite.

Drugi zakon koji tretira nasilje u porodici je Krivični zakonik Crne Gore.¹⁰⁷ Zakon je u velikoj mjeri izmijenjen 2023. godine, uvodeći niz novih krivičnih djela, uključujući:

- Zloupotreba tuđeg snimka, fotografije, portreta, audio zapisa ili spisa sa seksualno eksplicitnim sadržajem,
- Seksualno uznemiravanje,
- Kršenje mjera posebnog nadzora,
- Prinudno zaključenje braka, vanbračne zajednice ili životnog partnerstva lica istog pola.

U cilju unapređenja institucionalnog odgovora na nasilje u porodici i porodičnoj zajednici, Vrhovni državni tužilac je u oktobru 2024. godine izdao obavezujuće uputstvo za postupanje državnih tužilaštava u slučajevima nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici¹⁰⁸ koje je usklađeno sa međunarodnim standardima i Istanbulskom konvencijom.

¹⁰⁴ Akcioni plan za implementaciju Istanbulske konvencije 2023-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/1f031d7b-7220-460a-a48b-bf093b37db6c>

¹⁰⁵ Strategija za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2021, <https://www.gov.me/dokumenta/81ef046d-d1f6-49c8-8f62-266d02b9942c>

¹⁰⁶ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, <https://www.gov.me/dokumenta/072eb204-b885-43e2-8d30-3931bda88cef>

¹⁰⁷ Krivični zakonik Crne Gore, <https://www.gov.me/dokumenta/c4dcee51-ee88-430f-a8db-de91f38eadc4>

¹⁰⁸ https://tuzilastvo.me/static/vrdt/doc/UPUTSTVO_za_postupanje_drzavnih_tuzilastava_u_slucajevima_nasilja_u_porodici_ili_porodicnoj_zajednici.pdf

Uprkos zakonskim okvirima i međunarodnim obavezama da se spriječi rodno zasnovano nasilje, sprovođenje pravnog okvira je i dalje na veoma niskom nivou, dok društveni i patrijarhalni stavovi često obeshrabruju žrtve nasilja da traže pravdu. Kada je riječ o podacima, od 2017. godine, u Crnoj Gori je ubijeno 19 žena samo zato što su žene. Većina žena koje su ubijene je nadležnim organima prijavila prijetnje ili nasilje prije smrti, naglašavajući sistemske propuste u zaštiti, što ukazuje na jasnu potrebu za jačanjem kapaciteta, procedura, postupanja i međusobne saradnje svih nadležnih organa u slučajevima rodno zasnovanog nasilja.

Rodno zasnovano nasilje je sveprisutno i pogađa žene u različitim sferama života. Svaka četvrta žena u Crnoj Gori doživjela je barem jednu vrstu partnerskog nasilja - bilo psihičkog, ekonomskog, fizičkog ili seksualnog.¹⁰⁹ Uprkos ozbiljnosti ovog pitanja, društveni stavovi ostaju zabrinjavajući: jedna trećina građana vjeruje da žene izmišljaju tvrdnje o psihičkom zlostavljanju da bi privukle pažnju, dok 41% vjeruje da je to privatna stvar koja ne zahtjeva intervenciju nadležnih organa. Samo 4% građana prepoznaje seksualno uznemiravanje kao oblik nasilja, a 74% žrtava seksualnog nasilja nikada ne otkriva svoja iskustva. Ovo stvara okruženje u kojem se nasilje toleriše, a žrtve se obeshrabruju da ga prijave.¹¹⁰

Štaviše, odgovornost je minimalna – samo 10% osuđujućih presuda za nasilje rezultira zatvorskim kaznama.¹¹¹ Crnoj Gori takođe nedostaju krizni centri i jasne procedure za rješavanje seksualnog nasilja, ostavljajući preživjele bez adekvatne podrške.

Samo u avgustu 2024. godine, zabilježeno je 86 krivičnih djela nasilja u porodici, uz četiri slučaja silovanja.¹¹²

Prema podacima iz izvještaja o radu Državnog tužilaštva i Tužilačkog savjeta za 2024.godinu, tokom navedene godine zbog krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici državnim tužilaštvima je prijavljeno ukupno 977 lica¹¹³. U periodu od stupanja na snagu obavezujućeg uputstva (11.oktobar 2024.godine) do kraja godine formirano je 420 predmeta. Ukupan broj prijavljenih lica u 2024.godini je više nego duplo veći u odnosu na 2023.godinu, kada je prijavljeno 466 lica¹¹⁴ za isto krivično djelo.

Posebno je značajno što je u skladu sa uputstvom vrhovnog državnog tužioca tužilac ovlašten da predloži izricanje zaštitnih mjera pred sudom za prekršaje. U praksi, ovaj aspekt uputstva dao je konkretne rezultate: u periodu njegove primjene od 11.oktobra do 31. decembra 2024.godine, državni tužioci su 100 predmeta procesuirali učiniocima pred prekršajnim sudovima pri čemu je u 27% predmeta određena zaštitna mjera.

U 2024. godini, prekršajni sudovi procesuirali su 1.773 predmeta u vezi sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, od čega je:

- Riješeno 978 predmeta (55,16%), sa ishodima uključujući 307 novčanih kazni, 61 zatvorsku kaznu i 175 uslovnih osuda.¹¹⁵
- Opomene su izrečene u 89 predmeta (9,10%), a 66 predmeta (6,75%) je obustavljeno. Ostali ishodi su četiri vaspitne mjere (0,41%), 13 otkaza (1,33%) i 53 slučaja riješena alternativnim metodama (5,41%).

¹⁰⁹ OSCE, De Facto NVO Sigurna ženska kuća, 2022

¹¹⁰ Podaci Ministarstva rada, socijalnog dijaloga

¹¹¹ Podaci Vrhovnog suda Crne Gore iz 2024. godine

¹¹² Podaci Uprave policije Crne Gore iz 2024. godine

¹¹³ chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.tuzilastvo.me/static/tzsv/doc/Izvjestaj_DT_i_TS_za_2024._godinu.pdf

¹¹⁴ chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.tuzilastvo.me/static/tzsv/doc/Izvjestaj_o_radu_Tuzilackog_savjeta_i_Drzavnog_tuzilastva_za_2023.godinu.pdf

¹¹⁵ Podaci Višeg suda za prekršaje iz 2024. godine

Izrečene su i zaštitne mjere, uključujući:

- 178 zabrana prilaska,
- 190 mjera zabrane uznemiravanja i uhođenja,
- 72 slučaja obaveznog liječenja zavisnosti ili psihijatrijskog liječenja, i
- 69 naloga za iseljenje.

Postojeći krizni centri za žrtve nasilja nemaju dovoljno kapaciteta da zadovolje potrebe, a postoji i nedostatak specijalizovanih službi za žrtve seksualnog nasilja. Nedostaje sistematsko prikupljanje podataka i praćenje slučajeva rodno zasnovanog nasilja u svim sektorima. Ovo otežava procjenu obima problema i razvijanje efikasnih strategija prevencije i intervencije.¹¹⁶

Što se tiče nasilja u školama, značajan procenat učenika je bio izložen nekom obliku nasilja u školama, dok postoji zabrinutost u vezi sa odgovornošću nastavnika na ove incidente. Istraživanja pokazuju da je 17% učenika bilo izloženo nekom obliku nasilja u školi, a 56% učenika smatra da nastavnici neće reagovati brzo ili adekvatno na nasilje. Odsustvo rodne statistike u istraživanju o nasilju u školi dodatno ograničava razumijevanje kako rodna dinamika utiče na ova pitanja.

Neophodno je nastaviti rad na edukaciji šire javnosti i profesionalaca u pravosuđu, policiji, zdravstvu i socijalnim službama o pitanju rodno zasnovanog nasilja. Takođe je neophodno ojačati međuinstitucionalnu saradnju i koordinaciju u cilju pružanja sveobuhvatne podrške žrtvama nasilja.

Nezavisna grupa eksperata Savjeta Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama -GREVIO navodi da su štetni rodni stereotipi i patrijarhalni stavovi prisutni u svim sektorima crnogorskog društva, uključujući medije i politiku, da utiču na stavove profesionalaca koji rade sa žrtvama ili počiniocima, kao što su policajci, tužioci, sudije, socijalni radnici i zdravstveni radnici i sugerise njihove hitne obuke. GREVIO ukazuje na ozbiljne nedostatke u osiguravanju brze i nepristrasne reakcije policije u slučajevima nasilja nad ženama. Predlaže uvođenje smjernica za postupanje sudija u takvim slučajevima, kao i obaveznu saradnju i razmjenu informacija sa krivičnim i prekršajnim sudovima i policijom kako bi sudije koje vode parnične postupke u vezi vršenja roditeljskog prava imale sve relevantne informacije za donošenje odluka. GREVIO izražava zabrinutost u vezi zaštite žrtava zbog ograničene dostupnosti i/ili upotrebe hitnih zabrana prilaska i drugih zaštitnih mjera i naglašava potrebu hitnog unapređenja saradnje između relevantnih institucija u procjeni rizika po žrtve. GREVIO poziva crnogorske vlasti da omoguće dostupnost hitnih zaštitnih mjera svim žrtvama nasilja nad ženama, bez obzira da li se djelo krivično goni i da obezbijede da se prilikom odlučivanja o zaštitnim mjerama djeca uzmu u obzir po službenoj dužnosti; da primjenu ovih mjera efikasno nadgledaju, bez stavljanja nepotrebnog tereta na žrtve, i da osiguraju da se njihovo kršenje adekvatno sankcioniše. GREVIO naglašava i obavezu države da osigura odgovarajuće resurse za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama, uključujući održivo i dugoročno finansiranje nevladinih organizacija koje pružaju specijalizovane usluge podrške ženama žrtvama nasilja. GREVIO naglašava važnost da se rad skloništa povjeri ženskim nevladinim organizacijama, čije osoblje će imati iskustva u radu sa, žrtvama rodno zasnovanog nasilja, na način da bude zasnovan na rodnom razumijevanju nasilja nad ženama i pristupu usmjerenom na žrtve. GREVIO, dalje, napominje da organizacije za specijalizovanu podršku ženama pružaju pravno savjetovanje svim žrtvama nasilja nad ženama u saradnji sa advokatima, ali da ovu uslugu ne finansira država, pa poziva crnogorske vlasti da specijalizovanu pravnu pomoć učine dostupnom svim žrtvama nasilja nad ženama. Ponovo je istaknuta hitna potreba za otvaranjem centara za krizne intervencije i savjetovaništva za žrtve seksualnog nasilja. Takođe ističe obavezu ekonomskog osnaživanja žrtava kroz dugoročnu finansijsku pomoć, socijalno stanovanje i podršku u pronalaženju zaposlenja. GREVIO dalje ohrabruje crnogorske vlasti da povećaju broj specijalizovanih službenika/ca za nasilje u porodici širom zemlje i da osiguraju njihovo dubinsko znanje i rodno razumijevanje nasilja nad ženama uvođenjem formalnih kriterijuma za izbor na ovu poziciju. GREVIO naročito upozorava na mogućnost da uvođenje sistema licenciranja pružalaca socijalnih usluga ugrožava kvalitet pružanja usluga žrtvama nasilja.

¹¹⁶ Profil rodne ravnopravnosti za Crnu Goru, 2024

Identifikovane rodne razlike i izazovi:

- **Rasprostranjenost nasilja:** Rodno zasnovano nasilje je široko rasprostranjeno i pogađa jednu od četiri žene u Crnoj Gori. Ovo nasilje ima mnogo oblika, uključujući nasilje u porodici, seksualno nasilje i nasilje na mreži.
- **Nedovoljno prijavljivanje slučajeva nasilja:** Rodno zasnovano nasilje često ostane neprijavljeno zbog društvene stigme, straha od odmazde i nedostatka povjerenja u institucije.
- **Nedostaci u primjeni i sprovođenju:** Uprkos napretku zakona i politike, postoje značajne praznine u primjeni zakona koji se odnose na rodno zasnovano nasilje. Samo mali procenat slučajeva rezultira zatvorskim kaznama, a krizni centri za žrtve ostaju nedovoljni.
- **Nedostatak specijalizacije:** Postoji ograničena specijalizacija među profesionalcima u sektoru pravosuđa, socijalnog, zdravstvenog i policijskog sektora koji se bave slučajevima rodno zasnovanog nasilja, što ometa efikasnu podršku žrtvama.
- **Društveni stavovi i stereotipi:** društveni stavovi često banalizuju nasilje i smatraju ga privatnom stvari, što ometa napore da se ono riješi i spriječi. Rodni stereotipi i norme doprinose normalizaciji nasilja i stvaraju prepreke traženju rješenja.
- **Ograničen pristup uslugama podrške:** skloništa, psihološka podrška i pravna pomoć za žrtve nasilja nad ženama, posebno za one od seksualnog nasilja, i dalje su neadekvatni u mnogim regionima.
- **Institucionalni mehanizmi:** Postoje institucionalni mehanizmi za rješavanje rodno zasnovanog nasilja, ali se suočavaju sa ograničenjima resursa i kapaciteta. Takođe, postoji nedostatak dovoljnih mehanizama za prikupljanje podataka i praćenje u svim sektorima, što otežava informisano kreiranje politike.

Rješavanje problema rodno zasnovanog nasilja u Crnoj Gori zahtijeva višestruki pristup koji uključuje jačanje odgovora organa za sprovođenje zakona i pravosuđa, poboljšanje usluga podrške žrtvama, podizanje društvene svijesti i osporavanje štetnih društvenih normi i stavova. Nedavne zakonske izmjene proširile su zaštitu i povećale kazne za prekršaje nasilja u porodici, ali sprovođenje ostaje nedosljedno. Nizak procenat slučajeva rezultira zatvorskim kaznama, a nema dovoljno kriznih centara za žrtve. Dostupnost kriznih centara za žrtve je nedovoljna da zadovolji potrebe. Društveni stavovi često minimiziraju ozbiljnost nasilja i smatraju ga privatnom stvari, što dodatno komplikuje napore da se ono riješi i spriječi.

Koraci u narednom periodu sprovođenja javne politike u oblasti rodno zasnovanog nasilja:

- Osigurati da se izmjene i dopune zakona o nasilju u porodici i krivičnih zakona efikasno sprovede i nadgledaju,
- Osigurati da su istražne i sudske prakse usklađene sa međunarodnim standardima za efikasnu borbu protiv rodno zasnovanog nasilja i poštovanja prava žrtava,
- Uspostaviti centralizovanu bazu podataka za praćenje slučajeva rodno zasnovanog nasilja u svim institucijama, obezbjeđujući tačne podatke za usmjeravanje politike i intervencije,
- Obezbijediti obaveznu obuku o rodno odgovornim pristupima za policijske, pravosudne i zdravstvene radnike/ce koji se bave slučajevima rodno zasnovanog nasilja,
- Proširiti usluge podrške usmjerene na žrtve nasilja, uključujući skloništa, savjetovanje i pravnu pomoć. Pristup skloništim, psihološka podrška i pravna pomoć za žrtve nasilja je od suštinskog značaja za njihov oporavak i osnaživanje,
- Tekuća analiza školskih nastavnih planova i programa i udžbenika predstavlja priliku da se uklone rodni stereotipi i integrišu rodno odgovorni sadržaji. Programi obuke za nastavnike takođe mogu poboljšati njihov kapacitet za promovisanje rodne ravnopravnosti i rješavanje rodno zasnovanog nasilja u učionici,
- Strategije prevencije treba da se fokusiraju na obrazovanje, kampanje podizanja javne svijesti i angažovanje zajednice. Škole, radna mjesta i društvene institucije igraju ključnu ulogu u osporavanju štetnih rodni normi i promovisanju kulture nulte tolerancije na nasilje,

- Razviti odgovarajuće mogućnosti finansiranja i dugoročne grantove zasnovane na transparentnim procedurama nabavki kako bi se osigurao održiv nivo finansiranja ženskih nevladinih organizacija koje se bave specijalizovanim uslugama podrške ženama žrtvama svih oblika nasilja.

Operativni cilj 6	Smanjiti prevalencu rodno zasnovanog nasilja nad ženama do kraja 2029. godine, uz istovremeno obezbjeđivanje potpune zaštite i podrške žrtvama nasilja		
Indikator učinka 1:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Procenat žena nakon petnaeste godine koje su iskusile fizičko i/ili seksualno partnersko ili nepartnersko nasilje nakon svoje 15. godine	Trenutni procenat žena nakon petnaeste godine koje su iskusile fizičko i/ili seksualno partnersko ili nepartnersko nasilje nakon svoje 15. godine je 19%	Do kraja 2027. godine procenat žena nakon petnaeste godine koje su iskusile fizičko i/ili seksualno partnersko ili nepartnersko nasilje nakon svoje 15. godine je smanjen na 15%	Do kraja 2029. godine procenat žena petnaeste godine koje su iskusile fizičko i/ili seksualno partnersko ili nepartnersko nasilje nakon svoje 15. godine je smanjen na 10%
Indikator učinka 2:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Procenat onih koje su kontaktirale policiju odmah nakon najtežeg slučaja nasilja	4% slučajeva nasilja od trenutnog partnera je prijavljeno 12% slučajeva nasilja od bivšeg partnera je prijavljeno 1% slučajeva seksualnog uznemiravanja je prijavljeno	Povećanje na minimum 10% slučajeva nasilja od trenutnog partnera koji su prijavljeni Povećanje na minimum 20% slučajeva nasilja od bivšeg partnera koji su prijavljeni Povećanje na minimum 10% slučajeva seksualnog uznemiravanja koji su prijavljeni	Povećanje na minimum 20% slučajeva nasilja od trenutnog partnera koji su prijavljeni Povećanje na minimum 30% slučajeva nasilja od bivšeg partnera koji su prijavljeni Povećanje na minimum 20% slučajeva seksualnog uznemiravanja koji su prijavljeni

Oblast VII: Kultura i mediji

Kultura

Zakon o kulturi Crne Gore¹¹⁷ promoviše principe kao što su kulturna raznolikost, jednak pristup i decentralizaciju procesa razvoja kulturnih prilika za sve građane/ke u Crnoj Gori. Međutim, zakon ne sadrži eksplicitan i rodno osjetljiv

¹¹⁷ Zakon o kulturi, <https://www.gov.me/dokumenta/03ecfa1e-c000-41af-a230-fd0e0a9667b9>

okvir. Zakon je rodno neutralan u jeziku, što u praksi često rezultira nevidljivošću rodno specifičnih potreba i izazova, posebno onih koji utiču na žene i marginalizovane grupe u kulturi. Trenutno je u toku izrada novog Zakona o kulturi.

Član 3. Zakona o kulturi ističe važne principe za kulturni razvoj, kao što su sloboda stvaralaštva, poštovanje kulturnih prava, kulturna raznolikost i demokratizacija. Međutim, on ne adresira pitanja koja se odnose na rodnu ravnopravnost, uključivanje rodni pitanja ili nediskriminaciju na osnovu pola i roda. S obzirom na međunarodne obaveze Crne Gore prema CEDAW i Istanbulskoj konvenciji, odsustvo rodne perspektive može ograničiti prepoznavanje kako pol i rod utiču na pristup kulturnim resursima, učešće u donošenju odluka i zastupljenost u kulturnim narativima. Integrisanje rodne ravnopravnosti pomoglo bi da se obezbijedi inkluzivnija i pravednija kulturna politika.

Članovi 12-27 Zakona o kulturi regulišu osnivanje, strukturu i upravljanje ustanovama kulture, uključujući odredbe o imenovanju direktora i umjetničkih rukovodilaca putem javnog konkursa (čl. 24 i 27). Iako pravni okvir obezbjeđuje formalizovan i transparentan proces imenovanja, on eksplicitno ne podstiče rodno uravnoteženu zastupljenost u upravnim ili izvršnim tijelima, niti uključuje rodno osjetljive kriterijume u procese selekcije.

Članovi 50-67 definišu pravni status i priznanje umjetnik/ca, kulturnih profesionalaca/ki i samostalnih radnika/ca u sektoru kulture, fokusirajući se prvenstveno na njihove profesionalne kvalifikacije i doprinose kulturnom razvoju. Dok pravni okvir obezbjeđuje važne mehanizme—kao što je pristup zdravstvenom i penzionom osiguranju za nezavisne umjetnike (član 64a)—on se eksplicitno ne bavi rodno specifičnim izazovima koji se mogu pojaviti u vršenju ovih uloga. Pitanja kao što su diskriminacija na osnovu pola i roda, nejednak pristup mogućnostima i potreba za dodatnom socijalnom zaštitom u vezi sa roditeljskim odsustvom ili obavezama brige o porodici nisu reflektovana u zakonu.

UNDP istraživanje pokazuje da u kulturnoj sferi rodna neravnopravnost se manifestuje i u institucionalnoj i u simboličkoj dimenziji. Iako žene vode 50% nacionalnih kulturnih institucija u zemlji, ovaj paritet na vrhu ne znači nužno transformativnu promjenu. Mnoge profesionalke u filmu, pozorištu i drugim kulturnim sektorima opisuju paradoks: dok 75% vjeruje da je „umjetnost bez roda” i naglašava profesionalne zasluge u odnosu na rodni identitet, 90% istovremeno priznaje da su kulturne profesije duboko oblikovane rodnim očekivanjima i hijerarhijama.¹¹⁸

Istraživanje dodatno pokazuje da je snažan obrazac brisanja roda, gdje žene potiskuju ili umanjuju svoj rod kako bi izbegle marginalizaciju evidentan, otkrivajući psihološke i strukturalne pritiske sa kojima se suočavaju žene u umjetnosti.

- 91% glumica susrelo se sa ponižavajućim tretmanom, starenjem ili seksualnom objektivizacijom, dok 82% opisuje proces proizvodnje na filmu i televiziji kao mistifikovan i nepristupačan.

Od 2006. do 2019. godine, samo 2 od 17 igranih filmova proizvedenih u Crnoj Gori prošla su Bečdelov test, što ukazuje na značajnu podzastupljenost i stereotipiziranost ženskih likova. Nalazi naglašavaju uticaj muškog pogleda, napominjući da većinu filmova režiraju muškarci i da su napravljeni za mušku publiku, ostavljajući malo prostora za autentične ili složene ženske glasove.

Kulturni narativi nastavljaju da jačaju tradicionalne uloge - prikazujući žene kao pokorne majke, supruge ili seksualizovane figure - dok su ženske kreatorke nedovoljno finansirane, potcenjene i često izostavljene iz procesa donošenja odluka.

Rodna neravnopravnost u crnogorskoj kulturi ugrađena je u strukturalni patrijarhat, nedostatak političke volje, slabu budžetsku podršku i ukorijenjene stereotipe. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u uticajnim kulturnim ulogama, slabo su prikazane u kulturnim narativima i neadekvatno zaštićene na svojim radnim mjestima. Da bi rodna

¹¹⁸ UNDP, Bogojević, M. (2022), Studija o rodnim aspektima kulturnih sadržaja u Crnoj Gori, <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/202211/Studija%20o%20rodnim%20aspektima%20sadržaja%20u%20kulturi%20CG.pdf>

ravnopravnost u kulturi prevazišla formalnu usklađenost i simboličku inkluziju, postoji potreba za transformativnim djelovanjem: jačom primjenom zakonskih standarda, rodno osjetljivim obrazovanjem i kulturnom politikom, strukturnom reformom medijskih institucija, ulaganjem u žensko kreativno rukovodstvo i promocijom inkluzivnih narativa koji odražavaju različite identitete i proživljene realnosti crnogorskog društva. Bez ovih promjena, rodna ravnopravnost će ostati nominalna težnja, a ne življena realnost u kulturnom životu Crne Gore.

Koraci u narednom periodu sprovođenja javne politike u oblasti kulture:

- Integrirati principe rodne ravnopravnosti i rodne raznolikosti u zakonodavne i političke dokumente u oblasti kulture.
- Povećati finansiranje i inicijative koje podržavaju projekte koje vode žene u kreativnom i kulturnom sektoru, nadovezujući se na programe kao što je Nacionalni program za razvoj kulture.
- Podsticati i osigurati kontinuirano povezivanje, komunikaciju i koordinaciju o rodnim pitanjima sa svim donosiocima odluka na nacionalnom nivou: kulturnim, umjetničkim, političkim, zakonodavnim institucijama i relevantnim pojedinačnim akterima.
- Javni konkursi za rukovodeća/direktorska mjesta u institucijama kulture treba da poštuju princip rodne ravnoteže.
- Promovisati rodnu ravnopravnost u kulturi, podržati istraživanja o položaju žena u institucijama kulture, uslovima rada umjetnica i kulturnih radnica, percepciji rodnih identiteta, odnosa, stereotipa i diskriminacije i žena i muškaraca na pozicijama moći, zastupljenosti rodnih stereotipa u umjetničkim djelima i rodnog jaza u predstavljanju u medijima.
- Promovisati i podsticati inicijative ženskog preduzetništva u sferi kulture (nezavisni kulturni projekti i kulturne aktivnosti koje vode žene)
- Seminari/radionice sa umjetnicima i kulturnim radnicima (književne, vizuelne, muzičke, video/filmske radionice)
- Fokus na filmsku umjetnost i filmske stvaraoce: podizanje svijesti o rodu i principima rodne ravnopravnosti u najpopularnijem, složenom i najefikasnijem masovnom mediju.
- Mapirati značajna dostignuća žena u kulturi i obezbijediti njihovo priznanje u svim segmentima kulturne politike, uključujući i memorijalizaciju (imenovanje ulica, institucija, spomenika itd.)
- Podsticati organizovanje javnih tribina/diskusija/umjetničkih ekspozea o ratnim zločinima u svim jugoslovenskim ratovima, sa fokusom na zločine i rodno zasnovano nasilje nad ženama
- Vrednovanje istorijskog i kulturnog nasleđa određujući bar jedan dan za obilježavanje ženske antifašističke borbe.

Mediji

"U pogledu rodne ravnopravnosti u medijskom sektoru, Zakon o medijima¹¹⁹ uvodi nekoliko relevantnih odredbi. Član 6 obavezuje medije da primjenjuju rodno osjetljiv jezik u svom sadržaju, obezbjeđujući usklađenost sa širim pravnim standardima.

¹¹⁹ Zakon o medijima ("Službeni list Crne Gore", br. 054/24 od 11.06.2024)

Član 3. Zakona o nacionalnom javnom emiteru¹²⁰ navodi glavne nadležnosti javnog medijskog servisa, koje obuhvataju isporuku linearnih audiovizuelnih medijskih sadržaja na zahtjev, kao i objavljivanje putem digitalnih platformi. Ove usluge imaju za cilj da odgovore na javni interes u oblastima kao što su demokratija, kultura, obrazovanje i socijalna inkluzija. Zakon naglašava važnost jednake zastupljenosti, nalažući da sav sadržaj poštuje prava i potrebe građana u svim sektorima društva - bez obzira na njihove političke stavove, vjersku pripadnost, kulturnu ili etničku pripadnost, jezik, rasu, pol, rod, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, interpolne osobine, socio-ekonomski položaj ili bilo koji drugi aspekt ličnosti.

Član 12 obavezuje Javnog emitera da proizvodi i emituje programe koji „promovišu i unapređuju rodnu ravnopravnost, eliminišu rodno zasnovane stereotipe, govor mržnje, seksizam i mizoginiju, istovremeno osiguravajući uravnoteženu zastupljenost oba pola i pridržavajući se visokih profesionalnih i etičkih standarda“. Pored toga, član 42. dodeljuje Ombudsmanu odgovornost da nadgleda kako se rodna ravnopravnost odražava u programima Javnog emitera. Ombudsman je ovlašćen da daje preporuke i smjernice koje imaju za cilj eliminisanje seksističkih stereotipa i promovisanje fer i uravnoteženog prikaza i žena i muškaraca u medijskim sadržajima.

Zakon o audiovizuelnim medijskim uslugama,¹²¹ u članu 15, zabranjuje AVM usluge koje podstiču nasilje, mržnju, netoleranciju ili diskriminaciju na osnovu pola ili roda.

Kada je riječ o Etičkom kodeksu novinara u Crnoj Gori,¹²² princip 9 i s njim povezane smjernice navode da „prilikom izvještavanja o stvarnom ili prijećenom nasilju, mediji treba pažljivo da balansiraju javni interes u informacijama sa interesima žrtava i drugih uključenih pojedinaca“. Istovremeno, princip 4 precizira da „rasu, vjeru, nacionalnost, seksualnu orijentaciju, rodni identitet, bračni status, fizičko ili psihičko stanje, bolest ili političko opredjeljenje novinar treba da pominje samo ako je to neophodno za potpunu informaciju u javnom interesu“.¹²³

I pored evidentnih poboljšanja zakonskog i strateškog okvira, Crnoj Gori i dalje nedostaje dovoljno podataka o rodnom sastavu medijske radne snage i implementaciji rodne ravnopravnosti u medijske sadržaje. Istraživanje Agencije za audiovizuelne medijske usluge¹²⁴ (ranije Agencija za elektronske medije), pokazuje da žene pretežno rade u novinarskoj profesiji, proizvodeći blizu 60% objavljenih informacija. Žene takođe imaju značajne uloge na uredničkim pozicijama i češće su prepoznate kao lica centralnih informativnih programa u poređenju sa muškarcima. Međutim, veliki disparitet se javlja u zastupljenosti žena kao izvora u centralnim informativnim programima, gde je samo 20% izjava preuzeto od žena.

Podaci takođe naglašavaju da je u posmatranom televizijskom sadržaju 81% referenci na ženska zanimanja i titule bilo u ženskom obliku. U 15% izveštaja imena žena su pomenuta bez titula, često samo uz upućivanje na institucije koje predstavljaju. Nije zabilježen selektivni pristup gdje su muškarci nosili odgovarajuću titulu, a žene nisu.

Ista analiza 28 centralnih informativnih emisija pokazuje da su žene bile urednice u 25 emisija (89%), dok su muškarci uređivali samo 3 emisije (11%). Ovo predstavlja povećanje broja žena urednika sa 75% u 2019. na 89% u periodu od sedam dana. Žene su takođe vodile 26 programa (93%), dok su muškarci vodili samo 2 programa. Tokom posmatrane nedelje, 72% objavljenih informacija proizvele su žene, što dodatno pokazuje njihovu dominaciju u novinarskom polju. Uprkos tome, od 613 analiziranih izjava na četiri televizijska kanala, samo 23% su dale žene.

¹²⁰ Zakon o nacionalnom javnom emiteru, "Službeni list Crne Gore", br. 060/24 od 24.06.2024)

¹²¹ Zakon o audio-vizuelnim medijskim uslugama, <https://www.gov.me/dokumenta/f5c20485-3867-452e-9429-3f34dc928164>

¹²² Etički kodeks novinara u Crnoj Gori, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/f/255576.pdf>

¹²³ UNDP, Profil rodne ravnopravnosti Crne Gore, 2025, <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-01/undp-mne-publication-gender-equality-profile-2021.pdf>.

¹²⁴ Agencija za audiovizuelne medijske usluge

Slični trendovi su zabilježeni i u istraživanju UNDP-a pod nazivom Rodno ogledalo crnogorskih medija,¹²⁵ koje otkriva da je za šest godina vidljivost žena u crnogorskim medijima porasla za samo 0,5%. Žene čine samo 21% onih koji govore, o kojima se piše ili se pojavljuju u novinama, na televiziji i na internet portalima. Ovim tempom, procjenjuje se da bi bilo potrebno 67 godina da se zatvori jaz u zastupljenosti polova u medijima. Žene su još manje vidljive u ekonomskom izveštavanju, čineći samo 14,8% pokrivenosti, što je 9% ispod globalnog prosjeka.

Štaviše, kada se u medijima raspravlja o temama vezanim za rod, nasilje dominira, a žene predstavljaju 60% žrtava koje se pominju u vijestima. Zastupljenost žena na naslovnim stranama je takođe minimalna, dok političarke se tamo pojavljuju u samo 10% slučajeva. U ukupnom medijskom sadržaju, samo 21% žena je predstavljeno kao govornice, subjekti ili ličnosti u vijestima. Žene su najprisutnije u odjeljcima „mekih vijesti“, raspravljajući o temama kao što su zdravlje, obrazovanje i zabava. Muškarci dominiraju javnim diskursom, govore u 74% slučajeva, u poređenju sa samo 26% za žene, a manje od trećine žena se pojavljuje u medijima kao eksperti ili specijalisti u svojim oblastima.¹²⁶

Iako je vidljivost žena u vijestima poboljšana za nekoliko procentnih poena u oblasti politike, ostaje zabrinutost da je i dalje premalo ženskih glasova u politici i ekonomiji, gdje je koncentrisana najveća moć i uticaj. Žene su i dalje najviše prisutne u takozvanim „ženskim temama“, kao što su zdravstvo, obrazovanje, briga o djeci i zabava, odnosno u oblastima koje su uglavnom fokusirane na privatnu sferu, dok muškarci uživaju mnogo veću vidljivost u javnoj i profesionalnoj sferi. Muški glasovi dominiraju vijestima, govoreći o tome šta drugi muškarci rade, čak i tokom globalne pandemije koja je zahvatila cio svijet. Prisustvo i vidljivost žena u medijskim sadržajima, posebno u određenim oblastima, ne odražava njihov doprinos našem društvu, ekonomiji, politici i kulturi. Svijet kako ga predstavljaju mediji ostaje uglavnom „muški“. Stvarni sastav društva se ne odražava u medijskim sadržajima, a različita ljudska iskustva se takođe ne prikazuju, dok veliki, uglavnom ženski dio populacije ostaje relativno nevidljiv. Sve ovo ograničava mogućnosti žena da izraze svoje stavove i utiču na oblikovanje društva. Nedostaje pravično i uravnoteženo predstavljanje žena i muškaraca kroz eliminaciju stereotipa i promovisanje njihovog višedimenzionalnog predstavljanja i portretisanja. U crnogorskim medijima još uvijek ne postoji dovoljno razvijena svijest o značaju podsticanja i promovisanja rodne ravnopravnosti u skladu sa preporukama brojnih međunarodnih dokumenata, kao i domaće regulative. Rijetke su priče i analitički pristupi koji dovode u pitanje rodne stereotipe ili jasno upućuju na rodne nejednakosti, a povremeno senzacionalističko i neetičko izvještavanje o rodno zasnovanom nasilju koje je primerenije tabloidnim medijima i koje zanemaruje tretiranje ovih tema kao društvenog problema, nema dovoljno uticaja na sistemske i strukturne promjene u društvu.

Koraci u narednom periodu sprovođenja javne politike u oblasti kulture:

- Dopuniti etičke kodekse, zakone i podzakonske akte u oblasti medija smjernicama i odredbama koje se odnose na obavezu promovisanja rodne ravnopravnosti, upotrebu rodno osjetljivog izvještavanja i rodno osjetljivog jezika i zabraniti upotrebu rodnih stereotipa, seksističkog oglašavanja i jezika, što će omogućiti uravnoteženo predstavljanje i pošteno prikazivanje kulture muškaraca i žena u medijima.
- Razviti detaljne, rodno raščlanjene podatke o zastupljenosti žena i muškaraca u medijskom sektoru, koji pokrivaju uloge, napredovanje u karijeri i dinamiku radnog mjesta kako bi se identifikovale praznine i informisale politike koje promovišu rodnu ravnotežu.
- Dalje revidirati crnogorski etički kodeks novinara sa principima rodne ravnopravnosti kako bi eksplicitno uključio standarde i politike koje osiguravaju fer, nediskriminatorno i bez stereotipa izvještavanje o temama vezanim za rod.

¹²⁵ UNDP, Rodno ogledalo Crne Gore, <https://www.undp.org/cnr/montenegro/press-releases/rodno-ogledalo-crnogorskih-medija-muski-svijet-i-nedovoljno-zena-u-medijima>

¹²⁶ UNDP, Rodni profil Crne Gore, 2025, <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-01/undp-mne-publication-gender-equality-profile-2021.pdf>.

- Podržati medijske kuće i redakcije u izradi i primjeni praktičnih alata koji bi vodili novinare ka pravednom i tačnom predstavljanju i žena i muškaraca u medijskim sadržajima.
- Aktivno osporiti tradicionalne rodne uloge tako što će biti predstavljeni različiti prikaze, kao što su žene na rukovodećim i tehničkim ulogama ili muškarci koji vode brigu o porodici, u cilju što većeg podsticanja inkluzivnosti.
- Ojačati ulogu ombudsmana i samoregulatornih tijela u borbi protiv seksizma i obezbijediti da ovi subjekti preduzmu dosljedne i efikasne radnje da identifikuju, sankcionišu i spriječe seksistički sadržaj u medijima, čime se podržavaju etički standardi i promoviše pravičnost.
- Povećati broj ekspertkinja i preporučiti medijima da naprave imenike žena koje su eksperti, analitičari i komentatorke u različitim oblastima, pre svega u sferi politike i ekonomije.
- Povećati broj priča koje predstavljaju pozitivne primjere žena koje su pobijedile u borbi protiv nasilja, rodne nejednakosti i diskriminacije.
- Eliminirati seksistički jezik i dosljedno primjenjivati rodno osjetljiv jezik.
- Napravite priručnike sa smjernicama za rodno osjetljivo i etičko novinarstvo, za izvještavanje o rodno zasnovanom i seksualnom nasilju nad ženama, za korišćenje rodno osjetljivog jezika itd.
- Pozvati medije, profesionalna udruženja novinara, regulatore i nevladine organizacije da prate i sprovedu redovna istraživanja i analize i ukažu na etičke probleme u medijskom izvještavanju, posebno o rodno zasnovanom nasilju.
- Unaprijediti nivo svijesti o značaju rodne ravnopravnosti među novinarima i medijskim radnicima i uključiti edukaciju o ženskim pravima u profesionalnu obuku medijskih radnika.

Operativni cilj 7	Povećati zastupljenost žena i eliminirati rodne stereotipe u kulturi i medijima do kraja 2029. godine.		
Indikator učinka 1:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Procenat javnih i privatnih emitera koji imaju rodno odgovorne sadržaje	Trenutni procenat javnih i privatnih emitera koji imaju rodno odgovorne sadržaje nije poznat. Do kraja 2026. godine, će biti sprovedena analiza orodnjenosti svih emitera na osnovu koje će biti definisana početna vrijednost	Povećan procenat javnih i privatnih emitera koji imaju rodno odgovorne sadržaje za 5%	Povećan procenat javnih i privatnih emitera koji imaju rodno odgovorne sadržaje za 10%
Indikator učinka 2:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Povećanje budžetskih izdvajanja za podršku razvoju ženskog preduzetništva, kroz konkurs za sufinansiranje projekata od značaja za razvoj kreativnih industrija	Trenutni iznos budžetske podrške razvoju ženskog preduzetništva, kroz konkurs za sufinansiranje projekata od značaja za razvoj kreativnih industrija iznosi 150,000 eura na godišnjem nivou	podrške razvoju ženskog preduzetništva, kroz konkurs za sufinansiranje projekata od značaja za razvoj kreativnih industrija će biti uvećan za 20%	Do kraja 2029. godine, iznos budžetske podrške razvoju ženskog preduzetništva, kroz konkurs za sufinansiranje projekata od značaja za razvoj kreativnih industrija će biti uvećan za 40%

SWOT analiza

Snage Pravni okvir: Crna Gora je ratifikovala ključne međunarodne sporazume (CEDAW, Istanbulska konvencija) i usvojila nacionalne strategije (Zakon o rodnoj ravnopravnosti), demonstrirajući posvećenost rodnoj ravnopravnosti. Institucionalni mehanizmi: Postojanje organa kao što su Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava i Odjeljenje za rodnu ravnopravnost za efikasnu koordinaciju javnih politika. Politička volja: Vlada se deklarativno zalaže za unapređenje rodne ravnopravnosti, posebno kroz reforme u procesu pridruživanja EU. Međunarodna podrška: EU, UN, EIGE i druge organizacije podržavaju razvoj rodne ravnopravnosti kroz finansiranje projekata i institucionalne reforme. Pristup obrazovanju: Visoka stopa pismenosti i skoro jednak upis u osnovno/srednje i visoko obrazovanje za djevojčice i dječake, odnosno mlade žene i muškarce. Aktivizam civilnog društva: Aktivne nevladine organizacije koje se zalažu za prava žena i pružaju usluge podrške.	Slabosti Nedovoljna politička zastupljenost: Žene imaju 28,4% poslaničkih mjesta i nedovoljno su zastupljene u lokalnoj upravi i generalnim pozicijama odlučivanja. Ekonomski dispariteti: Uporni rodni jaz u platama (15%), nisko učešće žena u radnoj snazi (posebno u ruralnim oblastima) i segregacija u zanimanju. Prilikom izbora zanimanja. Kulturne barijere: Tradicionalne rodne uloge dominiraju u ruralnim regionima, ograničavajući pristup žena resursima i procesima donošenja odluka. Slaba primjena: Nedostaci u primjeni Zakona o rodnoj ravnopravnosti i povezanih zakona, posebno u borbi protiv nasilja u porodici i diskriminaciji na radnom mjestu. Nedovoljna budžetska izdvajanja za politike rodne ravnopravnosti. Nedostatak obučениh kadrova u javnoj upravi koji posjeduju znanja i kapacitete za integrisanje rodne ravnopravnosti. Javne politike ne adresiraju u dovoljnoj mjeri različite potrebe žena i muškaraca prilikom definisanja zakonskih i strateških dokumenata.
Prilike EU integracije: Proces pristupanja podstiče usklađivanje sa standardima EU o rodnoj ravnopravnosti (npr. kvote, zakoni protiv diskriminacije).	Prijetnje Konzervativna reakcija: Otpor patrijarhalnih grupa/vjerskih institucija koje se protive progresivnoj rodnoj politici.

Međunarodno finansiranje: Grantovi međunarodni organizacija i civilnog sektora za podršku inicijativama kao što su ekonomsko osnaživanje žena i programi protiv nasilja. Digitalne tehnologije: Korišćenje društvenih medija i tehnoloških platformi za jačanje kampanja za podizanje svijesti i mobilizaciju mladih za politike rodne ravnopravnosti Obrazovne reforme: Integrisanje rodno osjetljivih nastavnih planova i programa i STEM programa za djevojčice kako bi se suprotstavili stereotipima.	Ekonomska nestabilnost: Visoka nezaposlenost i mjere štednje neproporcionalno utiču na sigurnost zaposlenja i socijalni položaj žena i djevojčica. Klimatske ranjivosti: Žene iz ruralnih područja suočavaju se sa povećanim rizicima od katastrofa povezanih sa klimom (npr. zavisnost od poljoprivrede). Politička nestabilnost: Česte političke promjene mogu usporiti reforme i implementaciju politika rodne ravnopravnosti. Migracija mladih žena: Odlazak visokoobrazovanih žena u inostranstvo smanjuje kapacitet za unutrašnje promjene.
--	---

FINANSIJSKI OKVIR

Za cjelokupni petogodišnji period Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2025-2029, predviđeno je okvirna procjena finansijskih sredstava u ukupnom iznosu od 5.909.865,52€ eura. Metodologija koja je korišćena prilikom obračuna finansijskih izdataka/prihoda je metoda procjene kao i prethodnih iskustava nosioca aktivnosti. Sredstva je potrebno obezbijediti iz redovnog budžeta i iz donatorske podrške.

U sljedećoj tabeli dat je pregled finansiranja cjelokupnog strateškog dokumenta za cjelokupni period trajanja strateškog dokumenta, gdje se kao glavni izvori finansiranja javljaju:

- Budžet Crne Gore
- Donatorska podrška

Godina	Budžetska sredstva	Donatorska podrška	Ukupno
2025/2026	5.758.365,52€	151.500,00€	5.909.865,52€
2027			
2028			
2029			
Ukupno			

NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJA

Mehanizam za vršenje monitoringa i izvještavanja o sprovođenju **Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti za periodu 2025-2029**, je primarno zasnovan na radu **Operativnog tijela za praćenje i monitoring sprovođenja strateškog dokumenta**. Komisija je sačinjena od predstavnika institucija koji su nosioci aktivnosti zastupljenih u Akcionom planu, kao i predstavnika svih subjekata čiji je doprinos neophodan i ključan za uspješno sprovođenje politika u oblasti droga u periodu 2025-2029 godine.

Sastav Komisije:

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava predstavlja instituciju nadležnu za koordinaciju rada operativnog tijela, izradu, sprovođenje i izvještavanje o sprovođenju strateškog dokumenta. Predmetni strateški dokument prati Akcioni plan koji će biti pripremljen na period od dvije godine.

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2025-2029, predstavlja strateški dokument za čije je sprovođenje neophodno uključivanje svih zainteresovanih institucija, kako organa državne uprave, obrazovnih institucija, organizacija civilnog sektora i međunarodnih partnera koji imaju značajan uticaj na razvoj politike u ovoj oblasti. Shodno tome, navedene institucije će biti u obavezi da dostavljaju informacije o aktivnostima koje realizuju u okviru akcionog plana, a radi blagovremenog i adekvatnog prikupljanja podataka za sačinjavanje godišnjih i završnog izvještaja, kao i mjerenja stepena ostvarenog učinka, ali i identifikovanja izazova koji se mogu javiti prilikom sprovođenja planiranih aktivnosti.

Osnovne nadležnosti operativnog tijela se ogledaju u pripremi dvije vrste izvještaja, i to:

Operativno tijelo će se sastajati najmanje dva puta godišnje, i na taj način blagovremeno i u kontinuitetu razmatrati proces sprovođenja predviđenih aktivnosti, kao i moguće prepreke i izazove sa kojima se institucije mogu suočavati prilikom implementacije aktivnosti. Podaci neophodni za sačinjavanje izvještaja prikupljaće se u toku trajanja cjelokupne godine i biće dostavljani Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, kao koordinacionom organu rada Operativnog tijela.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava biće zaduženo za prikupljanje i objedinjavanje podataka relevantnih za sačinjavanje izvještaja, kao i za koordinaciju i rad Operativnog tijela. U cilju obezbjeđenja transparentnosti procesa

sprovođenja strategije, godišnji i završni izvještaji će biti objavljeni na internet stranici Ministarstva ljudskih i manjinskih prava.

Evaluacija

Evaluacija strateškog dokumenta biće sprovedena u vidu ex-post evaluacije. Evaluacija će biti sprovedena od strane eksternih eksperata za oblast rodne ravnopravnosti, primarno zbog složenosti i obuhvata, ali i zbog obezbjeđivanja većeg stepena objektivnosti. **Sredstva za sprovođenje biće obezbijeđena budžetom Ministarstva ljudskih i manjinskih prava ili donatorskih organizacija, odnosno eventualne donatorske podrške koja će biti obezbijeđena u kasnijim fazama sprovođenja strateškog dokumenta.** Navedena sredstva će biti definisana u okviru poslednjeg akcionog plana za realizaciju strateškog dokumenta koji bude pripremljen.

Planirano je da proces ex post evaluacije započeti u drugoj polovini 2029. godine i biti završen u prvom kvartalu 2030. godine, kako bi se pravovremeno obezbijedili nalazi evaluacije, koji će biti predstavljeni u završnom izvještaju, ali i u cilju obezbjeđivanja adekvatnih osnova za kreiranje potencijalno novog strateškog dokumenta. Nalazi evaluacije daće jasan i precizan prikaz uspjehnosti sprovođenja predmetne javne politike kroz unificiran strateški dokument. Na ovaj način nastoji se odrediti da li se postižu planirani efekti zajedničkim djelovanjem, odnosno da li sprovedene aktivnosti vode ka unapređenju nivoa rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori.

INFORMACIJA ZA JAVNOST

Tokom ciklusa planiranja i sprovođenja strateškog dokumenta, komuniciranje reformskih aktivnosti sastavni je dio faze sprovođenja planiranih aktivnosti. Informativni instrumenti politika podrazumijevaju sprovođenje različitih kampanja, obuka, različite PR aktivnosti, izradu informativnih lifleta i brošura, pisanje publikacija, u cilju afirmisanja važnosti date javne politike, odnosno rješenja koja se nude predmetnim strateškim dokumentom. Strategijom su planirane i promotivne aktivnosti u cilju postizanja ciljeva, i to:

- Javne kampanje u medijima,
- Kampanja na društvenim mrežama,
- Edukativne radionice i panel diskusije,
- Vizuelna promocija,
- Promotivni događaji,
- Online platforma ili microsite,
- Saradnja sa obrazovnim institucijama,
- Partnerstva sa međunarodnim organizacijama, NVO i lokalnim zajednicama,
- Terenske akcije i dijalog sa građanima
- Inkluzija kroz kulturu i umjetnost

Na kraju, veliki je značaj u informisanju ciljnih grupa kao i ukupne javnosti, putem portala i društvenih mreža Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, kao i svih partnerskih institucija koji učestvuju u procesu implementacije politika rodne ravnopravnosti.

OBLAST I: Unapređenje normativnog i institucionalnog okvira, uključujući preporuke CEDAW komiteta

Operativni cilj 1	Unaprijediti zakonodavni i institucionalni okvir od značaja za rodnu ravnopravnost u skladu sa CEDAW preporukama do kraja 2029. godine					
Indikator učinka 1: Procenat usklađenih novih zakona sa CEDAW preporukama	Početna vrijednost 2025 Novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti će biti usvojen do kraja 2026. godine, što predstavlja početnu vrijednost za mjerenje usklađenosti zakona sa CEDAW preporukama		Srednja vrijednost 2027 Najmanje 40% novih zakonskih rješenja od značaja za politike rodne ravnopravnosti je usklađeno sa CEDAW preporukama		Ciljna vrijednost 2029 Najmanje 80% novih zakonskih rješenja Od značaja za politike rodne ravnopravnosti je usklađeno sa CEDAW preporukama	
Indikator učinka 2: Uspostavljen nezavisni centralni mehanizam za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti	Početna vrijednost 2025 Trenutno ne postoji nezavisni centralni mehanizam za sprovođenje politika rodne ravnopravnosti		Srednja vrijednost 2027 Zakonom o rodnoj ravnopravnosti je propisan pravni osnov za formiranje nezavisnog centralnog mehanizma za sprovođenje politika rodne ravnopravnosti		Ciljna vrijednost 2029 Nezavisni centralni mehanizam za sprovođenje politika rodne ravnopravnosti je formiran i funkcionalan	
Aktivnosti	Indikator rezultata	Nadležna institucija i partneri	Početni rok za implementaciju	Završni rok za implementaciju	Potrebna sredstva	Izvor finansiranja
1.1 Izrada i usvajanje novog Zakona o rodnoj ravnopravnosti	Usvojen novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti kojim će biti uspostavljen pravni osnov za formiranje nezavisnog nacionalnog mehanizma za rodnu ravnopravnosti	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Međunarodne organizacije, Civilni sektor	II kvartal 2025	IV kvartal 2026	2.500,00 eura	Budžet CG, Donatorska podrška

1.2 Novim Zakonom o rodnoj ravnopravnosti redefinisana je uloga i položaj dosadašnjih koordinatora za rodnu ravnopravnost u javnim institucijama	Zakonom je definisano će koordinatori za rodnu ravnopravnosti biti službenici/ce koji posjeduju ekspertizu iz oblasti rodne ravnopravnosti Pravilnikom o unutrašnjoj sistematizaciji u svim organima javne uprave uspostavljena je pozicija službenika/ce za poslove rodne ravnopravnosti	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Međunarodne organizacije, Civilni sektor	II kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet CG, Donatorska podrška
1.3 Novim Zakonom o rodnoj ravnopravnosti ojačati orodnjavanje svih javnih politika i budžeta na nacionalnom i lokalnom nivou	Zakonom je jasno definisana adekvatna sankcija za nesprovođenje obaveze da se prilikom izrade i sprovođenja strategija, planova i programa obavezno uzima u obzir rodna perspektiva, čime se garantuje sistemski pristup unapređenju rodne ravnopravnosti	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Međunarodne organizacije, Civilni sektor	II kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna sredstva	Budžet CG, Donatorska podrška

1.4 Zakonom o rodnoj ravnopravnosti definisane su jasne sankcije za nesprovođenje zakona	Zakonom će biti definisana odgovornost institucija koje ne poštuju obaveze u vezi sa promocijom i zaštitom rodne ravnopravnosti, kao i mjere protiv diskriminatornih praksi u javnom i privatnom sektoru.	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Međunarodne organizacije, Civilni sektor	II kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna sredstva	Budžet CG, Donatorska podrška
1.5 Usvajanje novog Zakona o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda	Novim zakonom će biti adresirane nadležnosti Zaštitnika, što je od značaja za jačanje nivoa zaštite rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	II kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet, Donatorska podrška
1.6. Izmjene i dopune Krivičnog zakonika Crne Gore u cilju uvođenja prepoznavanja lišenja života ženskog lica iz mržnje zbog rodnog identiteta ili drugih okolnosti koje upućuju da se radi o rodno zasnovanom nasilju	Usvojene izmjene i dopune Krivičnog zakonika Crne Gore kojima su uvedena navedena krivična djela	Ministarstvo pravde	I kvartal 2025	I kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet, Donatorska podrška

1.7 Izmjene i dopune Krivičnog zakonika u cilju propisivanja krivičnog djela "Teški govor mržnje"	Usvojene izmjene i dopune Krivičnog zakonika Crne Gore kojima je uvedeno krivično djelo "Teški govor mržnje" ko javno ispoljava mržnju prema grupi ili članu grupe koja je određena na osnovu nacionalne ili etičke pripadnosti ,pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti, polu, jeziku, boji kože, porijeklu, seksualnoj orijentaciji, rodnom indetitetu ili invaliditetu, il zbog političkog i nekog drugog ubjeđenja ili drugog razloga, na način koji može dovesti do nasilja ili izazvati mržnju prema grupi lica ili članu grupe.	Ministarstvo pravde	I kvartal 2025	I kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet, Donatorska podrška
1.8 Izrada i usvajanje Strategije za zaštitu prava žrtava krivičnih djela 2025-2028 sa AP 2025-2028	Usvojena Strategija za zaštitu prava žrtava kojom se predviđa zaštita prava i žrtava krivičnih djela	Ministarstvo pravde, Međunarodna organizacija/Savjet Evrope	I kvartal 2025	IV kvartal 2025	21,000 eura	Budžet, Donatorska sredstva

	seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u porodici					
1.9 Usvajanje Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja	Usvojen je Zakon o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	II kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna sredstva	Budžet, Donatorska podrška
1.10 Usvojiti novi Zakon o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije	Usvojen je Zakon o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije kojim su definisani novi oblici interseksijske diskriminacije sa kojima se suočavaju žene i djevojčice u Crnoj Gori Zakonom je propisan je veći nivo obuhvata zaštite od diskriminacije	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	II kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna sredstva	Budžet, Donatorska podrška
1.11 Usvojiti Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja posebne evidencije o slučajevima prijavljene diskriminacije	Usvojen Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja posebne evidencije o slučajevima prijavljene diskriminacije	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	III kvartal 2025	I kvartal 2026	5,000 eura	Budžet Donatorska podrška

1.12 Izraditi i usvojiti Priručnik za procjenu uticaja propisa (RIA)	Izrađen i usvojen Priručnik za procjenu uticaja propisa (RIA) koja sadrži instrukcije za procjenu uticaja propisa na rod i rodnu ravnopravnosti	Ministarstvo finansija, Međunarodne organizacije/UNDP, SIGM A	I kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	
1.13 Formiranje tima unutar Uprave za statistiku za razvoj i promociju rodne statistike	Formiran stalni tim sa planom aktivnosti (predstavници različitih sektora) unutar Uprave za statistiku za razvoj i promociju rodne statistike	Uprava za statistiku MONSTAT	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	
1.14 Izraditi 11. izdanje publikacije „Žene i muškarci u Crnoj Gori“	Publikacija „Žene i muškarci u Crnoj Gori“ je izrađena i dostupna javnosti Organizovati konferenciju za obilježavanje 20 godina od prve edicije publikacije	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava MONSTAT, Međunarodne organizacije/UNDP	III kvartal 2026	IV kvartal 2026	6,000 eura	Budžet Donatorska podrška
1.15 Izraditi i usvojiti Strategiju za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana za period 2026-2030	Usvojena Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana za period 2026-2030 koja ima ključnu ulogu u poboljšanju položaja žena iz romske i egipćanske	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	II kvartal 2025	II kvartal 2026	5.000 eura	Budžet: Donatorska sredstava

	zajednice kroz aktivnosti koje se odnose na eliminaciju diskriminacije, borbu protiv siromaštva i stvaranje inkluzivnog društva.					
1.16 Priprema strategije vanjske politike	Usvojena strategija u skladu sa metodologijom za izradu strateških dokumenata koja propisuje obavezno uključivanje rodne perspektive Pripremljene rodne analize (analiza stanja u MVP sa aspekta rodne ravnopravnosti, i analiza globalnih trendova)	MVP/ Mreža diplomatkinja Crne Gore / UNDP	I kvartal 2025	IV kvartal 2025	2,500	Budžet Crne Gore, Donatorska podrška
1.17 Organizacija tematskog događaja o rodnoj ravnopravnosti u kontekstu vanjske politike	Organizovan događaj o rodnoj ravnopravnosti u kontekstu vanjske politike	MVP UNDP	III kvartal 2025	II kvartal 2026	15,000 eura	Budžet, Donatorska podrška

1.18 Sprovođenje obuke o rodnoj ravnopravnosti za zaposlene u MVP	Organizovanje najmanje 2 obuke za zaposlene u MVP	MVP/ Mreža diplomatkinja Crne Gore/ UNDP	III kvartal 2025	II kvartal 2026	1,500	Budžet, Donatorska podrška
1.19 Izrađena metodologija za izradu Plana rodne ravnopravnosti u svim ministarstvima	Izrađena Metodologija koja će biti osnova za pripremu Plana rodne ravnopravnosti u MJU, MEP, MLJMP	Ministarstvo ljudskih i maninskih prava, Generalni sekretarijat Vlade, Međunarodne organizacije/UNDP	III kvartal 2025	IV kvartal 2025	1.000 eura	Budžet Donatorska pomoć
1.20 Sprovođenje konkursa za finansiranje projekata organizacija civilnog društva u oblasti rodne ravnopravnosti	Za 2025. godinu kroz Sektorsku analizu za projekte iz oblasti rodne ravnopravnosti opredijeljeno je 170.000,00 eura	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	170,000 eura za 2025. godinu, 200,000 eura za 2026. godinu	Budžet
1.21 Organizacija obuka za službenike/ce za strateško planiranje i budžetiranje javnih politika	Realizovan 1 ciklus Programa obrazovanja državnih službenika/ca u oblasti strateškog planiranja u trajanju od 7 modula, od čega jedan modul obuhvata budžetiranje javnih politika	Uprava za ljudske resurse, Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava UNDP	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	7,000 eura 3,000 eura	Budžet Donatorska sredstva

1.22 Organizacija i sprovođenje treninga za trenere za rodnu ravnopravnost	Organizovan je trening za trenere za rodnu ravnopravnost u kojem je uzelo učešće 20 polaznika	Uprava za ljudske resurse, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, UNDP	III kvartal 2025	IV kvartal 2025	30,000 eura	Budžet Donatorska podrška UNDP
1.23 Kreiranje materijala za obuku o rodnoj ravnopravnosti koja će se naći na platformi za učenje službenika/ca MUP-a "E-učionica"	Kreirani ebook-ovi i prezentacije na temu rodne ravnopravnosti	MUP Međunarodni partneri - UNDP	IV kvartal 2025	IV kvartal 2026	2.000 eura	Bužet Donatorska sredstva
1.24 Organizacija i sprovođenje treninga za policijske službenike na temu rodne ravnopravnosti	Organizovano 20 obuka za policijske službenike/ce na temu rodne ravnopravnosti	MUP Međunarodni partneri UNDP	IV kvartal 2025	IV kvartal 2026	1.000 eura	Budžet Donatorska sredstva
1.25 Organizacija i sprovođenje treninga za policijske službenike na temu rodne ravnopravnosti i borbe protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama	Organizovano minimum 5 obuka u toku trajanja projekta	MUP NVO - Kroz prioritetne oblasti za finansiranje NVO	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	50,000 eura	Budžet
1.26 Obuka za rodno-odgovorno komuniciranje službi MUP i UP o upotrebi rodno osjetljivog jezika u izvještavanju	Održane minimum dvije obuke	MUP Međunarodni partneri UNDP	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	2.000 eura	Budžet Donatorska sredstva

1.27 Organizacija obuka za sudije i državne tužioce o CEDAW konvenciji i primjeni međunarodnih standarda iz oblasti rodne ravnopravnosti	Na godišnjem nivou je organizovana 1 obuka Obukama je obuhvaćeno najmanje 15 polaznika	Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, MLJMP UNDP	II kvartal 2025	IV kvartal 2026	2.500 eura	Budžet Donatorska podrška
1.28 Organizovanje i sprovođenje javne kampanje o prijavljivanju rodno zasnovanog nasilja	Sprovedena najmanje jedna kampanja na godišnjem nivou o prijavljivanju rodno zasnovanog nasilja	MUP Međunarodni partneri UNDP	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	2.000 eura	Budžet Donatorska sredstva
1.29 Analiza i detaljna procjena potrebnih finansijskih sredstava u cilju zaštite i podrške žrtvama nasilja, u okviru implementacije Nacionalnog plana za sprovođenje Istanbulske konvencije	Izrađena analiza i procjena potrebnih finansijskih sredstava u cilju zaštite i podrške žrtvama nasilja, u okviru implementacije Nacionalnog plana za sprovođenje Istanbulske konvencije	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava UNWOMEN	IV kvartal 2025	IV kvartal 2026	18.000 eura	Donatorska sredstva
1.30 Organizovanje obuka o rodno odgovornom budžetiranju za službenike Ministarstva finansija i sektorskih	Sprovedene najmanje 2 obuke o rodno odgovornom budžetiranju	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava Ministarstvo finansija UNWOMEN	IV kvartal 2025	IV kvartal 2026	30.000 eura	Donatorska sredstva

ministarstava odgovornih za pružanje podrške žrtvama nasilja nad ženama						
1.31 Obezbijediti tekst Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) na jezicima nacionalnih manjina, Brajevom pismu ili znakovnom jeziku, te u lako čitljivim i lako razumljivima formatima namijenjenim osobama sa raznim oblicima invaliditeta	Tekst Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) je dostupna jezicima nacionalnih manjina, Brajevom pismu ili znakovnom jeziku, te u lako čitljivim i lako razumljivima formatima namijenjenim osobama sa raznim oblicima invaliditeta	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava Civilni sektor	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	2,500 eura	Budžet Donatorska sredstva
1.32 Organizovanje i sprovođenje obavezne obuke o rodnoj ravnopravnosti	Sprovedene najmanje 2 obuke za službenike Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga	MRZS UNDP	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Donatorska sredstva	Budžet
1.33 Organizovanje i sprovođenje obuka o zabrani zlostavljanja i uznemiravanja na radu	Organizovano minimum 2 obuke za službenike/ce o zabrani zlostavljanja i uznemiravanja na	MRZS MOR, UNDP	II kvartal 2026	IV kvartal 2026	Donatorska sredstva	Budžet

	radu i u vezi sa radom Organizovano minimum 2 obuke namijenjene inspektorima/kama sa fokusom na uznemiravanje na radnom mjestu					
1.34 Usvajanje Predloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu	Predlogom zakona vrši usklađivanje sa Direktivom koja se odnosi na jačanje primjene načela jednakih zarada između muškaraca i žena za rad, imeplemntacije Preporuka CEDAW Komiteta	MRZS	I kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nijesu neophodna dodatna sredstva	Budžet
1.35 Izrada i usvajanje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani zlostavljanja na radu	Usvojen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani zlostavljanja na radu koji je usklađen sa Konvencijom Međunarodne organizacije rada o nasilju i uznemiravanju broj 190.	Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	Nijesu neophodna dodatna sredstva	Budzet CG

1.36 Formiranje Odeljenja za integrisanje principa rodne ravnopravnosti	Formirano odeljenje za integraciju rodne ravnopravnosti aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji rada Ministarstva čija je primarna djelatnost inetgrisanje principa rodne ravnopravnosti kroz politike i aktivnosti prilikom izrade strateških dokumenata u nadležnosti ovog resora. U okviru Odeljenja određen/a službenik/ca koordinator/ka za integrisanje RR u okviru resora U okviru odeljenja sistematizovan ekspertska kadar u oblasti RR u cilju osnaživanja zaposlenih u instituciji	Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga UNDP	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet CG Donatorska sredstva
---	---	---	-----------------------	------------------------	---------------------------------------	---

OBLAST II: Ekonomsko osnaživanje žena

Operativni cilj 2

Povećati stopu zaposlenosti žena i ojačati njihovu zastupljenost na pozicijama ekonomskog odlučivanja

Indikator učinka 1:	Početna vrijednost 2025		Srednja vrijednost 2027		Ciljna vrijednost 2029	
Procenat ženske radne snage koja je nezaposlena. Visoka nezaposlenost žena signalizira prepreke pri zapošljavanju i zasićenost tržišta rada	Trenutno se na evidenciji Zavoda za zapošljavanje nalazi 60,14% žena (na dan 23.06.2025. godine broj nezaposlenih lica 28 165, od toga žena 16 939)		Do kraja 2027. godine, smanjen je procenat žena koje se nalaze na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore na 58%		Do kraja 2029. godine, smanjen je procenat žena koje se nalaze na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore na 56%	
Indikator učinka 2:	Početna vrijednost 2025		Srednja vrijednost 2027		Ciljna vrijednost 2029	
Procenat žena među menadžerima, direktorima i rukovodiocima srednjeg i visokog nivoa	U Crnoj Gori je oko 22% se nalazi na rukovodećim pozicija		Usvojen je Zakon o privrednim društvima kojim je definisana obaveza da 40% se nalazi na rukovodećim pozicija		Minimum 40% žena se nalazi na rukovodećim pozicijama u javnim preduzećima	
Indikator učinka 3:	Početna vrijednost 2025		Srednja vrijednost 2027		Ciljna vrijednost 2029	
Procenat firmi u kojima su žene vlasnice ili suvlasnice	Trenutno oko 24% preduzeća u Crnoj Gori ima u vlasničkoj strukturi ženu		Minimum 30% preduzeća u Crnoj Gori ima u vlasničkoj strukturi ženu		Minimum 35% preduzeća u Crnoj Gori ima u vlasničkoj strukturi ženu	
Aktivnosti	Indikator rezultata	Nadležna institucija i partneri	Početni rok za implementaciju	Završni rok za implementaciju	Potrebna sredstva	Izvor finansiranja

2.1 Realizovati aktivnosti u okviru tri projekta za mlade žene/studentkinje u STEM oblastima	Opredijeljena sredstva u okviru tri projekta MPNI za mlade žene/studentkinje u STEM oblastima	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	II kvartal 2026	IV kvartal 2026	15.000 eura	Budžet
2.2 Uključiti module preduzetništva i finansijske pismenosti u nastavne planove i programe, sa fokusom na osnaživanje mladih žena u Nacionalni kurikulum	Izrađen Nacionalni kurikulum, revidirani predmetni programi	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, Zavod za školstvo Centar za stručno obrazovanje	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet

2.3 Donošenje dva programa aktivne politike zapošljavanja koji su usmjereni na žene	Definisana dva programa aktivne politike zapošljavanja koji su usmjereni na žene	MRZS ZZZCG	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	2.286.215,52	Budžet Reformska agenda
2.4 Dodjela bespovratnih sredstava nezaposlenim ženama koje će osnovati jedan od oblika obavljanja privredne djelatnosti i u njemu zasnovati radni odnos	Dodjeljena bespovratna sredstva nezaposlenim ženama koje će osnovati jedan od oblika obavljanja privredne djelatnosti i u njemu zasnovati radni odnos	ZZZCG MRZS	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	500.000.00	Budžet Donatorska sredstva

2.5 Obezbijediti mentorsku podršku za žene preduzetnice	Minimum 15 žena dobilo mentorsku podršku	Ministarstvo ekonomskog razvoja,	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	15,000 eura	Budžet
--	--	----------------------------------	------------------	-----------------	-------------	--------

		Kreditno-garantni fond Crne Gore, Unija poslodavaca				
2.6 Organizacija info dana o prednostima ženskog preduzetništva i informisanje žena o načinima podrške biznisu	Organizovano minimum 5 info dana u cilju podizanje svijesti o prednostima uključivanja žena u biznis	Ministarstvo ekonomskog razvoja	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
2.7 Izmjene i dopune Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti kojim će biti uvedeno rodno odgovorno budžetiranje	Usvojene izmjene i dopune Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti kojim će biti uvedeno rodno odgovorno budžetiranje	Ministarstvo finansija UNDP	I kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
2.8 Izrada metodologije za razvijanje tehničkog rješenja za markaciju rodno odgovornih aktivnosti u BMIS-u	Razvijena metodologija	Ministarstvo finansija, OEBS, UNDP	I kvartal 2025	I kvartal 2026	2,400 eura	Donatorska podrška
2.9 Organizacija informativnih kampanja za podizanje svijesti građana/ki o neplaćenom radu	Na godišnjem nivou organizovano minimum 2 kampanje za podizanje svijesti građana/ki o neplaćenom radu	Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga, Zavod za zapošljavanje Crne Gore,	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet, Donatorska podrška

		Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava				
2.10 Izrada Registra socijalnih preduzeća	Izrađen registar socijalnih preduzeća. Najmanje 3 žene osnovale socijalno preduzeće	MRZS	I kvartal 2026.	II kvartal 2026.	7.400 €	Budžet Donatorska sredstva
2.11 Raspisivanje javnog konkursa za nevladine organizacije za podsticanje poslovanja po principima socijalne i solidarne ekonomije, s posebnim akcentom na žene preduzetnice iz oblasti socijalne ekonomije (ukoliko se odobri kao oblast od javnog interesa)	Raspisan jedan javni konkurs Odobren najmanje jednan projekat koji podržava razvoj socijalnog preduzetništva koji vodi žena preduzetnica	MRZS	I kvartal 2026.	II kvartal 2026.	100.000 €	Budžet
2.12 Kampanja podizanja svijesti o socijalnom preduzetništvu, u okviru koje se promoviše i žensko preduzetništvo.	Realizovana Kampanja podizanja svijesti o mogućnostima socijalne i solidarne ekonomije u smislu održivog zapošljavanja i socijalne	MRZS	I kvartal 2025.	IV kvartal 2026.	22.000 € 1.000 €	Budžet Donatorska sredstva

	inkluzije najugroženijih grupa na tržištu rada u tri crnogorske regije Održana najmanje 2 gostovanja u medijima u kojima se promovisu socijalno i žensko preduzetništvo					
2.13 Usvojiti i realizovati Program podrške investicijama za 2025. godinu	Usvojen i realizovan Program podrške investicijama za 2025. godinu, koji sadrži programske linije za podršku ženama preduzetnicama Planirano je da od ukupnih sredstava u iznosu od 1.200.000€, 20-25% bude utrošeno za preduzeća koja su u većinskom vlasništvu žena	MIRN	III kvartal 2025	IV kvartal 2025	300.000 eura	Budžet
2.14 Donijeti Zakon o privrednim društvima kojim se propisuje obavezno učešće od 40% žena u upravnim odborima javnih preduzeća	Donijet Zakon kojim se propisuje obavezno učešće od 40% žena u upravnim odborima javnih preduzeća	Ministarstvo ekonomskog razvoja	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet

2.15 Ratifikovati Konvenciju Međunarodne organizacije rada o radnicima u domaćinstvu iz 2011. godine (br. 189).	Konvencija Međunarodne organizacije rada o radnicima u domaćinstvu iz 2011. godine (br. 189). je ratifikovana od strane nadležnih organa	Skupština Crne Gore	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
2.16 Usvojiti novu Strategiju razvoja ženskog preduzetništva	Usvojena Strategija razvoja ženskog preduzetništva u Crnoj Gori 2025-2028	Ministarstvo ekonomskog razvoja	II kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
2.17 Realizovati Programsku liniju za podršku ženskom preduzetništvu uz poseban osvrtom na žene sa invaliditetom (finansijska i nefinansijska podrška)	Usvojen i realizovan Program za unapređenje konkurentnosti privrede, koji sadrži programske linije za podršku ženama preduzetnicama	Ministarstvo ekonomskog razvoja	II kvartal 2025	IV kvartal 2026	500.000 eura	Budžet

OBLAST III: Obrazovanje i nauka

Operativni cilj 3

Povećati učešće žena u STEM obrazovanju i istraživanjima do 2029. godine, tako da najmanje 30% diplomaca STEM programa i 30% istraživača u prirodnim i tehničkim naukama budu žene.

Indikator učinka 1:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Procenat obučениh nastavnika/ca, vaspitača/ica i učenika/ca na temu	5% nastavnika/ca 0% učenika/ca	10% nastavnika/ca 10% učenika/ca	15% nastavnika/ca 15% učenika/ca

inkluzije rodne ravnopravnosti: -nastavnika/ca -vaspača/ca -učenika/ca	2% vaspitača/ca		10% vaspitača/ca		15% vaspitača/ca	
Indikator učinka 2: Procenat revidiranih predmetnih programa u koje su implementirani principi rodne ravnopravnosti u okviru Nacionalnog kurikulumu	Početna vrijednost 2025 Trenutni procenat je nula		Srednja vrijednost 2027 Do kraja 2027. godine 50% predmetnih programa sadrži implementirane principe rodne ravnopravnosti u okviru Nacionalnog kurikulumu		Ciljna vrijednost 2029 Do kraja 2029. godine 100% predmetnih programa sadrže implementirane principe rodne ravnopravnosti u okviru Nacionalnog kurikulumu	
Aktivnosti	Indikator rezultata	Nadležna institucija i partneri	Početni rok za implementaciju	Završni rok za implementaciju	Potrebna sredstva	Izvor finansiranja
3.1 Izraditi i akreditovati dva programa stručnog usavršavanja za nastavnike/ce iz oblasti rodne ravnopravnosti	Izrađena i akreditovana dva programa stručnog usavršavanja za nastavnike/ce iz oblasti rodne ravnopravnosti	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, Zavod za školstvo Centar za stručno obrazovanje	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
3.2 Izraditi analizu nastavnih programa iz ugla prisustva rodnih stereotipa i prisustva rodno senzitivnih sadržaja	Pripremljena analiza za svaki od 3 ciklusa osnovnog obrazovanja na osnovu uzorka od po 3 predmetna programa po ciklusu i	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	I kvartal 2025	IV kvartal 2026	5.000 iz Budžeta	Budžet Donatorska podrška- UNICEF, OEBS

	udžbenika koji prate te programe U skladu sa nalazima i preporukama iz Analize izvršiti dopunu programa (po 3 programa u svakom od 3 ciklusa obrazovanja) u smislu brisanja sadržaja koji podstiču rodne stereotipe i uvođenja sadržaja koji podstiču vrijednosti građanskog, rodno ravnopravnog i inkluzivnog društva.					
3.3 Implementirati preporuke dobijene iz analize predmetnih programa i udžbenika	Revidirani predmetni programi koji sadrže perspektivu zasnovanu na rodnoj ravnopravnosti	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
3.4 Organizovati program stručnog usavršavanja za nastavni kadar srednjih stručnih škola iz oblasti rodne ravnopravnosti u svakom od 3 regiona Crne Gore	U svakom od 3 regiona Crne Gore organizovan program stručnog usavršavanja nastavnika stručnih škola iz oblasti rodne ravnopravnosti	Centar za stručno obrazovanje	IV kvartal 2025	II kvartal 2026	450,00 €	Budžet
3.5 Organizovati 3 radionice na temu	U svakom od 3 regiona Crne Gore	Centar za stručno obrazovanje	IV kvartal 2025	III kvartal 2026	450,00€	Budžet

rodnih stereotipa pri izboru zanimanja za učenike završnih razreda osnovne i srednje škole u svakom od 3 regiona Crne Gore	organizovana je minimum jedna radionica iz oblasti rodnih stereotipa pri izboru zanimanja za učenike osnovnih i srednjih stručnih škola					
3.6 Organizovanje 3 interaktivna školska pozorišna događaja u osnovnim/srednjim školama (po jedan u svakom od 3 regiona Crne Gore) sa temom rodne ravnopravnosti i diskriminacije po osnovu pola i roda	U svakom od 3 regiona Crne Gore organizovan je minimum jedan interaktivan školski događaj sa temom rodne ravnopravnosti i diskriminacije po osnovu pola i roda	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija Zavod za školstvo	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	3.000 €	Budžet Donatorska podrška
3.7 Integrisati sadržaje rodne ravnopravnosti u studijske programe za vaspitače/ce, nastavnike/ce i stručne saradnike/ce	Integrisani sadržaji rodne ravnopravnosti na studijskim programima na kojima studiraju budući vaspitači/ce, nastavnici/ce i stručne saradnika/ce	Univerzitet Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
3.8 Organizovanje 3 obuke za nastavnike/ce o rodnoj ravnopravnosti	Organizovane 3 obuke za nastavnike/ce, koji predaju predmete koji su bili analizirani iz ugla rodne ravnopravnosti	Zavod za školstvo	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	2.000 eura	Budžet

3.9 Organizovanje dvije obuke za vaspitače/ce u vrtićima o rodnoj ravnopravnosti	Organizovane 2 obuke na godišnjem nivou za vaspitače/ce u vrtićima o rodnoj ravnopravnosti	Zavod za školstvo	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	1.400 eura	Budžet
3.10 Organizovanje tri seminara za učenike/ce osnovnih i srednjih škola na temu medijske pismenosti, prepoznavanja rodni stereotipa i zaštite od on-line nasilja	Organizovana su tri seminara za učenike/ce osnovnih i srednjih škola na temu medijske pismenosti, prepoznavanja rodni stereotipa i zaštite od on-line nasilja (po jedan za svaki od tri regiona u CG)	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, Zavod za školstvo	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	3.000 eura	Budžet
3.11 Organizovanje 3 savjetovanja za direktore/ce i predstavnike pedagoško-psiholoskih službi osnovnih i srednjih škola	Organizovanje tri (3) savjetovanja za direktore/ce i predstavnike pedagoško-psiholoskih službi osnovnih i srednjih škola, regionalno, u svakoj od tri regije: sjevernoj, južnoj i centralnoj.	Zavod za školstvo	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
3.12 Organizovati kampanje za promociju naučnih dostignuća žena naučnica	Organizovan literarni konkurs za učenike osnovnih i srednjih škola „Žene u nauci-inspiracija za budućnost“	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	II kvartal 2025	III kvartal 2025	700€	Budžet-nagrade učenicima

3.13 Realizovati interdisciplinarni master program - "Studije roda"	Program će doprinijeti jačanju kapaciteta Crne Gore u oblasti rodne ravnopravnosti, usklađivanje s potrebama tržišta rada gdje postoji izražen deficit stručnjaka u ovoj oblasti	Univerzitet Crne Gore, Institut za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije, MLJMP	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
3.14 Sprovođenje kampanje za veći obuhvat djevojaka na JU Viša stručna škola „Polijska akademija“, Danilovgrad	-Kampanja za upis sadrži aktivnosti na motivaciji djevojaka - Procenat upisanih djevojaka	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, MUP, JU Viša stručna škola „Polijska akademija“, Danilovgrad Međunarodni partneri	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna iz Budžeta MPNI	Budžet Donatorska sredstva
3.15 Sprovesti obuku za rodnu ravnopravnost za državne službenike/ce	Sprovedeno minimum 3 jednodnevne obuke na godišnjem nivou za državne i lokalne službenike/ce	Uprava za ljudske resurse	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	4,000 eura	Budžet
3.16 Sprovesti obuku za državne službenike/ce o UN Rezoluciji 1325 „Žene, mir i bezbjednost“	Sprovedeno minimum 2 jednodnevne obuke na godišnjem nivou za državne i lokalne službenike/ce	Uprava za ljudske resurse	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	1,800 eura	Budžet

3.17 Sprovesti obuku za državne službenike/ce na temu suzbijanja govora mržnje	Sprovedeno minimum 2 jednodnevne obuke za državne službenike/ce	Uprava za ljudske resurse	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	1,800 eura	Budžet
3.18 Integrisati sadržaje o prevenciji rodno zasnovanog govora mržnje i online nasilja u školske aktivnosti	Integrisani sadržaji o prevenciji rodno zasnovanog govora mržnje i online nasilja u aktivnosti u školama	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, Zavod za školstvo.	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
3.19 Dodijeliti jednu stipendiju najboljoj studentkinji u STEM oblastima i jednu stipendiju najboljoj mladoj naučnici iz STEM oblasti	Jednom godišnje dodijeliti stipendiju u iznosu od 1.000,00 eura najboljoj studentkinji u STEM oblastima i jednu stipendiju najboljoj mladoj naučnici iz STEM oblasti u iznosu od 1.500,00eura	Univerzitet Crne Gore	IV kvartal 2025	IV kvartal 2026	5.000,00	Budžet UCG

OBLAST IV: Političko učešće i odlučivanje

Operativni cilj 4 Obezbijediti najmanje 40% zastupljenost žena na pozicijama političkog odlučivanja na nacionalnom i lokalnom nivou do kraja 2029. godine

Indikator učinka 1:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Procenat poslaničkih mjesta u Skupštini Crne	Trenutni procenat poslaničkih mjesta u Skupštini Crne Gore je 28,4%	Povećan procenat žena poslanica u Skupštini Crne Gore na 35%	Povećan procenat žena poslanica u Skupštini Crne Gore na 40%

Gore koja zauzimaju žene						
Indikator učinka 2: Procenat odbornica (žena) u opštinskim/gradskim skupštinama širom CG	Početna vrijednost 2025 Trenutni procenat odbornica u lokalnim samoupravama je 30%		Srednja vrijednost 2027 Povećan procenat žena odbornica u lokalnim samoupravama na 35%		Ciljna vrijednost 2029 Povećan procenat žena odbornica u lokalnim samoupravama na 40%	
Aktivnosti	Indikator rezultata	Nadležna institucija i partneri	Početni rok za implementaciju	Završni rok za implementaciju	Potrebna sredstva	Izvor finansiranja
4.1 Usvojiti Zakon o Vladi Crne Gore	Usvojen Zakon o Vladi Crne Gore koji se temelji na ustavnom postulatu koji garantuje rodnu ravnopravnost na način da je mandatar dužen da prilikom utvrđivanja predloga za sastav Vlade, vodi računa o rodnoj ravnopravnosti.	Ministarstvo javne uprave	III kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
4.2 Usvojiti Zakon o Skupštini Crne Gore kojim će se stvoriti uslovi za izmjene i dopune Poslovnika Skupštine u cilju proširenja nadležnosti	Preporuke	Skupština Crne Gore	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet

Odbora za rodnu ravnopravnost						
4.3 Usvojiti Zakon o izboru odbornika i poslanika	Novim Zakonom o izboru odbornika i poslanika će biti povećana obavezna kvota za žene na izbornim listama na 40% i biće propisana primjena sistema zatvarača kako bi se obezbijedila jednaka zastupljenost žena i muškaraca	Skupština Crne Gore	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
4.4 Usvojiti Zakon o finansiranju političkih partija	Zakonom o finansiranju političkih partija će se definisati sistem kontrole i monitoringa raspodjele i trošenja sredstava namijenjenih organizacijama žena u političkim partijama	Skupština Crne Gore, ASK DRI, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	III kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
4.5 Usvojiti Zakon o javnim ustanovama	Zakonom je definisan veći nivo integrisanja rodne ravnopravnosti u javne ustanove	Ministarstvo javne uprave	III kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
4.6 Izrada monitoring izvještaja o položaju, ulozi, aktivnostima i utrošenom budžetu političkih partija na	Izrađen monitoring izvještaja o položaju, ulozi, aktivnostima i utrošenom budžetu političkih partija na	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava,	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	2.500 eura	Budžet

aktivnosti usmjerene na rad organizacija žena u okviru političkih partija	aktivnosti usmjerene na rad organizacija žena u okviru političkih partija	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine CG, Ženski politički klub, Civilni sektor				
4.7 Uvedena anketa državnih službenika/ca i namještenika/ca o zadovoljstvu, motivaciji, učinku i cjelokupnom radnom ambijentu	Da se jednom u dvije godine sprovodi anketa državnih službenika/ca i namještenika/ca o zadovoljstvu, motivaciji, učinku, nivou rodne ravnopravnosti i cjelokupnom radnom ambijentu	Uprava za ljudske resurse	IV kvartal 2025	II kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
4.8 Organizovati edukacije odbornika/ca u lokalnim samoupravama o rodnoj ravnopravnosti	Na godišnjem nivou će biti sprovedeno najmanje 2 obuke	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Lokalne samouprave Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	1,000 eura	Budžet Donatorska podrška
4.9 Kreiranje i implementacija trening programa za razvijanje liderskih kompetencija	Razvijeni i implementirani trening programi za razvijanje liderskih kompetencija uključuju principe raznolikosti, ravnopravnosti,	Uprava za ljudske resurse Ministarstvo javne uprave GSV	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	5,000 eura	Budžet Donatorska podrška

	inkluzivnosti i pristupačnosti Program je prošlo 30 učesnika/učesnica iz rukovodnog kadra	Kabinet predsjednika Vlade UNDP				
4.10 Organizovanje obuke na temu „Integrisanje rodne perspektive u opštinske lokalne politike i programe“	Organizovana jedna obuka za rukovodni kadar i službenike/ce koji se bave pitanjima rodne ravnopravnosti u 25 lokalnih samouprava	Zajednica opština Crne Gore, Ministrastvo ljudskih i manjinskih prava, JLS, Civilni sektor	IV kvartal 2025	IV kvartal 2025	200 eura	Budžet
4.11 Organizovanje obuke: „Monitoring i izvještavanje o sprovođenju Lokalnih akcionih planova za rodnu ravnopravnost“	Organizovana jedna obuka za službenike/ce koji se bave pitanjima rodne ravnopravnosti u 25 lokalnih samouprava	Zajednica opština Crne Gore, Ministrastvo ljudskih i manjinskih prava, JLS, Civilni sektor	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	200 eura	Budžet
4.12 Organizovanje sastanka sa predsjednicima opština na teme „Uvođenje rodno odgovornog budžetiranja u LS i evidentiranje i prikupljanje statističkih podataka razvrstanih po polu“	Organizovan jedan sastanak sa predsjednicima lokalnih samouprava u Crnoj Gori na teme „Uvođenje rodno odgovornog budžetiranja u LS i evidentiranje i prikupljanje statističkih podataka razvrstanih po polu“	Zajednica opština Crne Gore, Ministrastvo ljudskih i manjinskih prava, JLS, Civilni sektor	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	250 eura	Budžet

4.13 Izrada Vodiča za uvođenje rodne perspektive u sektorske politike	Izrađen Vodič čiji je cilj izrada stručnog, praktičnog i korisnog dokumenta koji će služiti kao vodič lokalnim samoupravama i drugim institucijama u integraciji rodne perspektive u sve faze planiranja i sprovođenja lokalnih politika	Ministrastvo ljudskih i manjinskih prava, Zajednica opština, Lokalne samouprave, Civilni sektor	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	600 eura	Donatorska sredstva (MLJMP kroz sektorsku analizu)
--	--	---	------------------	-----------------	----------	--

OBLAST V: Socijalna i zdravstvena zaštita

Operativni cilj 5

Osigurati rodno ravnopravnu dostupnost socijalnih i zdravstvenih usluga za sve žene do kraja 2029. godine

Indikator učinka 1:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Uspostavljena je digitalna baza koja prikuplja i raščlanjuje rodno specifične podatke u informacionom sistemu zdravstvene zaštite	Digitalni sistem zdravstva trenutno ne prikuplja i raščlanjuje rodno specifične podatke	Uspostavljeni tehnički i softverski uslovi za prikupljanje i raščlanjivanje rodno specifičnih podataka	Digitalni sistem zdravstva prikuplja i raščlanjuje rodno specifične podatke
Indikator učinka 2:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Obuhvat HPV vakcinacijom djevojčica do navršenih 15 godina	Trenutni procenat obuhvata HPV vakcinama djevojčica je 26,6% (kohorta djevojčica rođenih 2009. na dan 01.01.2025.)	Do kraja 2027. godine, procenat obuhvata HPV vakcinama djevojčica koje do kraja te kalendarske godine	Do kraja 2029. godine, procenat obuhvata HPV vakcinama djevojčica koje do kraja te kalendarske godine

			navršavaju 15 godina (kohorta rođenih 2012) je povećan na 35%		navršavaju 15 godina (kohorta rođenih 2014) je povećan na 40%	
Aktivnosti	Indikator rezultata	Nadležna institucija i partneri	Početni rok za implementaciju	Završni rok za implementaciju	Potrebna sredstva	Izvor finansiranja
5.1 Organizacija obuka o rodnoj ravnopravnosti za pružaoce zdravstvenih usluga	Organizovano minimum 3 obuke na godišnjem nivou o rodnoj ravnopravnosti za pružaoce zdravstvenih usluga	Ministarstvo zdravlja, IJZ, Domovi zdravlja, Fond za zdravstveno osiguranje	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	30,000 eura	BudžetDonatorska sredstva
5.2 Organizovati nacionalne programe skrininga raka dojke i grlića materice	- Povećati obuhvat žena koje su učestvovalе u organizovanim preventivnim pregledima - skrining raka grlića materice i skrining raka dojke na 50% za period od dvije godine - Organizovani skrining program raka dojke proširiti na nacionalni nivo u odnosu na postojeći koji trenutno sprovodi u četiri opštine - Podgorica, Danilovgrad, Kolašin i Cetinje.	Institut za javno zdravlje, Ministarstvo zdravlja	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	500,000 eura	Budžet

	Minimum jedna promotivna kampanja skrining programa raka grlića materice i minimum jedna kampanja skrininga raka dojke					
5.3 Povećati nivo obuhvata HPV vakcinacijom djevojčica i dječaka do navršениh 15 godina života	Minimum jedna promotivna kampanja HPV vakcinacije godišnje sa fokusom na primarnu ciljnu grupu (9-14 godina) pri čemu se u toku određene godine fokus stavlja na kohortu rođenih koja te godine navršava 15 godina	Institut za javno zdravlje, Ministarstvo zdravlja, Domovi zdravlja	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	500,000 eura	Budžet
5.4 Sprovesti rodno osjetljivu analizu/istraživanje o pristupu javnom prevozu, koja uključuje mapiranje ruta koje su od važnosti za ostvarivanje prava i pristupa uslugama žena	Izrađena metodologija istraživanja; Sprovedeno istraživanje.	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo saobraćaja, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, Međunarodne organizacije/ UNDP	III kvartal 2025	I kvartal 2026	10,000 eura	Donatorska podrška
5.5 Sprovesti rodno osjetljivu analizu o	Sprovedeno istraživanje	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, NVO	I kvartal 2026	III kvartal 2026	1500€	Budžet Donatorska sredstva

obrasima ponašanja u javnom prevozu.						
5.6 Sprovesti analizu uticaja klimatskih promjena sa različitih aspekata na žene sa preporukama jačanja otpornosti na njihove posljedice	Sprovedeno istraživanje	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, NVO	III kvartal 2025	III kvartal 2026	16000€	Donatorska sredstva

OBLAST VI: Suzbijanje rodno zasnovanog nasilja

Operativni cilj 6

Smanjiti prevalencu rodno zasnovanog nasilja nad ženama do kraja 2029. godine, uz istovremeno obezbjeđivanje potpune zaštite i podrške žrtvama nasilja

Indikator učinka 1:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Procenat žena nakon petnaeste godine koje su iskusile fizičko i/ili seksualno partnersko ili nepartnersko nasilje nakon svoje 15. godine	Trenutni procenat žena nakon petnaeste godine koje su iskusile fizičko i/ili seksualno partnersko ili nepartnersko nasilje nakon svoje 15. godine je 19%	Do kraja 2027. godine procenat žena nakon petnaeste godine koje su iskusile fizičko i/ili seksualno partnersko ili nepartnersko nasilje nakon svoje 15. godine je smanjen na 15%	Do kraja 2029. godine procenat žena petnaeste godine koje su iskusile fizičko i/ili seksualno partnersko ili nepartnersko nasilje nakon svoje 15. godine je smanjen na 10%
Indikator učinka 2:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Procenat onih koje su kontaktirale policiju	4% slučajeva nasilja od trenutnog	Povećanje na minimum 10% slučajeva nasilja od trenutnog	Povećanje na minimum 20% slučajeva nasilja od trenutnog

odmah nakon najtežeg slučaja nasilja	partnera je prijavljeno 12% slučajeva nasilja od bivšeg partnera je prijavljeno 1% slučajeva seksualnog uznemiravanja je prijavljeno	partnera koji su prijavljeni Povećanje na minimum 20% slučajeva nasilja od bivšeg partnera koji su prijavljeni Povećanje na minimum 10% slučajeva seksualnog uznemiravanja koji su prijavljeni	partnera koji su prijavljeni Povećanje na minimum 30% slučajeva nasilja od bivšeg partnera koji su prijavljeni Povećanje na minimum 20% slučajeva seksualnog uznemiravanja koji su prijavljeni
Indikator učinka 3: Procenat žena koje prijavljuju neki oblik seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu	Početna vrijednost 2025 Procenat žena koje prijavljuju neki oblik seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu je 17,5% (10 slučajeva - 6 iz javnog, 4 iz realog sektora)	Srednja vrijednost 2027 Procenat žena koje prijavljuju neki oblik seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu povećan na 20%	Ciljna vrijednost 2029 Procenat žena koje prijavljuju neki oblik seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu povećan na 25%

Aktivnosti	Indikator rezultata	Nadležna institucija i partneri	Početni rok za implementaciju	Završni rok za implementaciju	Potrebna sredstva	Izvor finansiranja
6.1 Izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici kojim se predviđaju posebne mjere zaštite žrtava nasilja u porodici	Usvojene izmjene i dopune Zakona o zaštiti d nasilja u porodici kojim su propisane posebne zaštitne mjere	Ministarstvo pravde	I kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
6.2 Usvajanje novog Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti	Usvojen Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti kojim se	Ministarstvo socijalnog staranja,	II kvartal 2025	I kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet

	adresira rodno zasnovano nasilje	brige o porodici i demografije				
6.3 Proširivanje jedinstvene baze podataka o nasilju u porodici	Baza podataka će uključivati najmanje 95% slučajeva nasilja u porodici prijavljenih policiji ili kancelarijama za socijalnu zaštitu i razmjenu informacija po polu i rodu i odnosu žrtve i učinioca nasilja	Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije Ministarstvo unutrašnjih poslova Vrhovno državno tužilaštvo	III kvartal 2025	IV kvartal 2025	100,000 eura	Budžet Donatorska podrška
6.4. Donijeti podzakonske akte koji definišu uslove, organizaciju i standarde rada kriznih centara za žrtve seksualnog nasilja u skladu sa zahtjevima Istanbulske konvencije, uključujući pristupačnost za lica sa invaliditetom.	Broj donijetih podzakonskih akata koji regulišu osnivanje i rad kriznih centara za žrtve seksualnog nasilja; Usklađenost podzakonskih akata sa standardima Istanbulske konvencije i nacionalnim zakonodavstvom; Uključivanje odredbi o pristupačnosti za lica sa invaliditetom u podzakonskim aktima.	Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	25.000 eura	Donatorska sredstva

6.5 Organizacija obuka sudija i državnih tužilaca o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju, uključujući seksualno nasilje	Sprovedene najmanje 2 obuke na godišnjem nivou Obukama je obuhvaćeno 40 polaznika	Centar za obuku u sudstvu i državno tužilaštvu, Međunarodne organizacije/UNDP	II kvartal 2025	III kvartal 2026	7,000 eura	Budžet Donatorska podrška
6.6 Izraditi Analizu kaznene politike crnogorskih sudova u predmetima za krivična djela protiv polne slobode u kojima su žrtve maloljetna lica za period 2019 -2024. godina	Izrađena Analiza sa datim preporukama Praćenje primjene preporuka datih u Analizi	Civilni sektor, Vrhovni sud Crne Gore	III kvartal 2025	III kvartal 2026	3,000 eura	Budžet, Donatorska podrška
6.7 Izrada izvještaja o postupanju tužilačkih organa u slučajevima seksualnog i rodno-zasnovanog nasilja u skladu sa relevantnim članovima Istanbulske konvencije	Izrađeni izvještaji o postupanju tužilačkih organa na kvartalnom nivou	Vrhovno državno tužilaštvo, UNDP	III kvartal 2025	III kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet
6.8 Organizovanje medijske kampanje i kampanje na društvenim mrežama protiv rodno zasnovanog on-line nasilja	Organizovana minimum jedna medijska kampanja na godišnjem nivou na društvenim mrežama protiv rodno	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo pravde, MUP, Međunarodne organizacije/UNDP,	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	4,000 eura	Budžet Donatorska podrška

	zasnovanog on-line nasilja	UNWOMEN, Civilni sektor				
6.9 Izrada modela Protokola za zaštitu od rodno zasnovane diskriminacije i seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu	Izrađen model Protokola za zaštitu od rodno zasnovane diskriminacije i seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu	Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, Međunarodne organizacije/UNDP, MOR, Civilni sektor	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet Donatorska podrška
6.10 Izraditi Protokol o postupanju državnih organa/institucija u slučajevima seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu	Izrađen Protokol o postupanju državnih organa institucija u slučajevima seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu	Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava MUP, Državno tužilaštvo, UNDP	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžet Donatorska podrška
6.11 Izraditi analizu postupanja pravosudnih organa i Uprave policije u slučajevima nasilja nad ženama i djevojčicama	Izrađena analiza postupanja pravosudnih organa i Uprave policije u slučajevima nasilja nad ženama i djevojčicama	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Vrhovni sud Crne Gore, Vrhovno državno tužilaštvo,	III kvartal 2025	II kvartal 2026	3,000 eura	Budžet Donatorska podrška

		Međunarodne organizacije/UNDP				
6.12 Organizovanje edukativnih radionica za žene u ruralnim područjima radi njihovog osnaživanja, podizanja svijesti o rodnoj ravnopravnosti, jačanja uloge žena u zajednici i informisanja o rodno zasnovanom nasilju	Održane edukativne radionice koje kroz prenos znanja i vještina, omogućavaju ženama da postanu samostalnije i otpornije, što doprinosi dugoročnoj održivosti rezultata inicijative Minimum 6 organizovanih radionica u ruralnim područjima	Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije Lokalna samouprava CSR	III kvartal 2025	III kvartal 2026	11.000 eura	Donatorska sredstva
6.13 Sprovođenje analize troškova usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na lokalnom nivou	Utvrđen iznos troškova pružanja usluga podrške u 1 lokalnoj zajednici	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, UNWOMEN	I kvartal 2026	III kvartal 2027	15.000 EUR	Donatorska sredstva
6.14 Izrada analize o povezanosti nasilja nad ženama i nasilja nad djecom u Crnog Gori	Izrađena analiza sa preporukama za unapređenje sistema prevencije i zaštite	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore UNWOMEN	III kvartal 2026	IV kvartal 2026	11.000 EUR	Donatorska sredstva

6.15 Izrada analize pravnog okvira koji reguliše oblast nasilja nad ženama putem interneta	Izrađena analiza sa peporukama za unapređenje pravnog okvira	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava UNWOMEN	IV kvartal 2025	II kvartal 2026	3.500 EUR	Donatorska sredstva
6.16 Sprovesti javne edukativne i kampanje u cilju podizanja nivoa svijesti različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja nad ženama	Na godišnjem nivou je sprovedeno minimum jedna kampanja u cilju podizanja nivoa svijesti o različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja nad ženama	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Civilni sektor	I kvartal 2026	IV kvartal 2026	2,000 eura	Budžet, Donatorska podrška

OBLAST VII: Kultura i mediji

Operativni cilj 7

Povećati zastupljenost žena i eliminisati rodne stereotipe u kulturi i medijima do kraja 2029. godine.

Indikator učinka 1:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Procenat javnih i privatnih emitera koji imaju rodno odgovorne sadržaje	Trenutni procenat javnih i privatnih emitera koji imaju rodno odgovorne sadržaje nije poznat. Do kraja 2026. godine, će biti sprovedena analiza orodnjenosti svih emitera na osnovu koje će biti definisana početna vrijednost	Povećan procenat javnih i privatnih emitera koji imaju rodno odgovorne sadržaje za 5%	Povećan procenat javnih i privatnih emitera koji imaju rodno odgovorne sadržaje za 10%
Indikator učinka 2:	Početna vrijednost 2025	Srednja vrijednost 2027	Ciljna vrijednost 2029
Povećanje budžetskih izdvajanja za podršku	Trenutni iznos budžetske podrške razvoju ženskog preduzetništva, kroz konkurs za	podrške razvoju ženskog preduzetništva, kroz konkurs za	Do kraja 2029. godine, iznos budžetske podrške razvoju ženskog

razvoju ženskog preduzetništva, kroz konkurs za sufinansiranje projekata od značaja za razvoj kreativnih industrija	sufinansiranje projekata od značaja za razvoj kreativnih industrija iznosi 150,000 eura na godišnjem nivou		sufinansiranje projekata od značaja za razvoj kreativnih industrija će biti uvećan za 20%		preduzetništva, kroz konkurs za sufinansiranje projekata od značaja za razvoj kreativnih industrija će biti uvećan za 40%	
Aktivnosti	Indikator rezultata	Nadležna institucija i partneri	Početni rok za implementaciju	Završni rok za implementaciju	Potrebna sredstva	Izvor finansiranja
7.1 Dopuniti/orodniti programe Crnogorskog narodnog pozorišta	Programi Crnogorskog narodnog pozorišta su orodnjeni	CNP	III kvartal 2025	IV kvartal 2026	27.500,00	Budžet CNP
7.2 Organizovanje radionice za novinare/ke o pitanjima rodne ravnopravnosti	Organizovane dvije radionice	Ministarstvo kulture i medija	IV kvartal 2025.	IV kvartal 2025.	Redovna sredstva	Budžet MKM
7.3 Organizovanje radionice za novinare/ke o pitanjima rodne ravnopravnosti	Organizovane dvije radionice	Ministarstvo kulture i medija	IV kvartal 2026.	IV kvartal 2026.	Redovna sredstva	Budžet MKM
7.4 Podrška razvoju ženskog preduzetništva, kroz konkurs za sufinansiranje projekata od značaja za razvoj kreativnih industrija	Podržani projekti 20 žena preduzetnica na godišnjem nivou (2025. i 2026. godina), po osnovu dostavljenih prijava na javnom konkursu	Ministarstvo kulture i medija	III kvartal 2025.	IV kvartal 2026.	300.000,00 eura	Budžet MKM

7.5 Uspostavljanje grant šeme za podršku vidljivosti žena u kulturi, u cilju promocije kulturnih radnica i njihovog stvaralaštva	Broj dodijeljenih grantova na godišnjem nivou	Ministarstvo kulture i medija, Međunarodne organizacije/UNDP	III kvartalu 2025	I kvartalu 2026	5.000,00	Donatorska podrška
--	---	--	-------------------	-----------------	----------	--------------------